

๑๘-๑๑๑๕

๒๑๔๐

๓

อวัจนสารในวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณี

ปริญญานิพนธ์

ของ

พิทยภา จิศักดิ์เมกคตา

๒๓ ธ.ค. ๒๕๒๓

สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
สุขุมวิท ๒๓ พระโขนง กรุงเทพฯ ๑๑ โทร ๓๙๒๑๕๗๕ ๓๙๑๓๐๕๙

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประธานมิตร
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษากาตหลักสูตร
ปริญญากการศึกษาตมบัณฑิต
กุมภาพันธ์ ๒๕๒๓

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

๘๒๙๗๘

อวโจนสารในวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณี

บทคัดย่อ

ของ

พัทธยา จิตต์เมตตะ

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต

กุมภาพันธ์ 2523

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์ถึงลักษณะของอวจนสารที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณี และตีความอวจนสารเหล่านั้น โดยเสนอผลงานการวิเคราะห์แบบพรรณาวินิจฉัย ผลการวิเคราะห์พบว่า ในวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณีมีการสื่อสารเชิงอวจนะโดยใช้อวจนสารทั้งเจ็ดประเภท คือ เทศภาษา กาลภาษา เนตรภาษา สัมผัสภาษา อาการภาษา วัตถุภาษา และบริภาษ โดยเฉพาะอาการภาษาที่ทวีบรรยายถึงอากัปกริยาหรือพฤติกรรมของตัวละครมีปรากฏมากกว่าอวจนสารประเภทอื่น ๆ ส่วนที่มีปรากฏน้อยที่สุด ได้แก่ เนตรภาษา รองลงมา คือ สัมผัสภาษา และอวจนสารเหล่านั้นส่วนใหญ่จะพบในบทบรรยายมากกว่าในบทสนทนา

นอกจากนี้ยังพบว่า อวจนสารในแต่ละประเภทมีความสัมพันธ์กันตลอดเวลาเมื่อมีการสื่อสาร เช่นเดียวกับอวจนสารและวจนสารซึ่งมักจะใช้สื่อสารควบคู่กันไป

NONVERBAL MESSAGES IN PRA APAIMANEE

AN ABSTRACT

BY

PATTAYA JITMETTA

Presented in partial fulfillment of requirements
for the Master of Education degree
at Srinakharinwirot University

February 1980

The purpose of this study is to analyse various aspects of non-verbal communication which are manifested in Thai literature "Pra Apaimanee." and to interpret those aspects by means of descriptive analysis.

The result of this study shows that seven aspects of non-verbal communication are manipulated in "Pra Apaimanee." They are Proxemics, Chronemics, Oculistics, Haptics, Kinesics, Objectics and Vocalics or Paralanguage. The Kinesics which the poet uses to describe actions of characters is found much more often than any other aspects. The non-verbal communications not often found are Oculistics and Haptics. Almost all aspects of these non-verbal communication are found in descriptive episodes rather than in dialogues.

The study also shows that each of these non-verbal communications are always related when they convey messages. This finding is consistent with the fact that even verbal and non-verbal communications are always complementarily used.

คณะกรรมการที่ปรึกษาประจำคณะนิติศาสตร์ได้พิจารณาปริญญานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว
เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

ศาสตราจารย์ ดร. ประจักษ์	ประธาน
ศาสตราจารย์ ดร. วิจารณ์	กรรมการ

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้เขียนได้รับความอนุเคราะห์อย่างยิ่งจาก รองศาสตราจารย์ คุณหญิงเต็มสิริ บุญยสิงห์ ประธานกรรมการ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุนันทา โสรัจจ์ กรรมการ ที่ได้กรุณาให้แนวคิด ให้คำแนะนำ และสละเวลาตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ มาตั้งแต่ต้นจนสำเร็จ จึงขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ทั้งสองท่านเป็นอย่างสูง

ขอขอบคุณ คุณศิริวัฒน์ นิจเนตร ที่ช่วยเหลือในการเรียบเรียงบทคัดย่อฉบับภาษาอังกฤษ และขอขอบคุณ คุณวิภาวัลย์ สุขศิริสัมพันธ์ ผู้ที่คอยให้ความช่วยเหลือในการทำปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ด้วยดีเสมอมา

ขอระลึกถึงพระคุณของคุณพ่อ คุณแม่ ผู้เป็นกำลังใจสำคัญ และครูอาจารย์ทุกท่าน ที่ได้ให้ความรู้แก่ผู้เขียน ตั้งแต่ครั้งเยาว์วัยจนปัจจุบันนี้ ณ ที่นี้ด้วย

พัทธยา จิตต์เมตตา

สารบัญ

บท

หน้า

1	บทนำ	1
	ภูมิหลัง	1
	ความมุ่งหมายในการศึกษาครั้งนี้	5
	ความสำคัญของการศึกษาครั้งนี้	5
	ขอบเขตของเนื้อหา	5
	ขอบเขตของการศึกษาครั้งนี้	6
	นิยามศัพท์เฉพาะ	7
	วิธีดำเนินการศึกษาครั้งนี้	8
2	ภาษากับการสื่อสาร	10
	การสื่อสารเชิงอวัจน	15
	ที่มาของการสื่อสารเชิงอวัจน	16
	ประเภทของการสื่อสารเชิงอวัจน	17
	ความสัมพันธ์ระหว่างอวัจนภาษาและวัจนภาษา	28
	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งนี้	29
3	การสื่อสารเชิงอวัจนในวรรณคดี	36
	วิธีวิเคราะห์อวัจนสารในวรรณคดี	44
	วิเคราะห์อวัจนสารในวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณี	46
	เทศภาษา	47
	กาลภาษา	56
	เนตรภาษา	64
	สัมผัสภาษา	71

บทที่

หน้า

อาการภาษา 78

วัตถุภาษา 90

- ปริภาษา 99

4 สรุป อภิปรายผลและขอเสนอแนะ 111

บรรณานุกรม 114

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 แสดงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบในการสื่อสาร	11
2 แสดงเหตุการณ์เชื่อมโยงระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร	12
3 แสดงการสื่อสารระหว่างกวีกับผู้อ่าน	13

ภูมิหลัง

ภาษาเป็นเครื่องมือทางสังคมที่ใช้ เป็นสื่อกลางอันสำคัญยิ่งในการติดต่อสื่อสารของมนุษย์ เพื่อทำความเข้าใจในการถ่ายทอดความหมาย อารมณ์ ความรู้สึกจากบุคคลหนึ่งไปสู่อีกบุคคลหนึ่ง คือ ผู้พูดกับผู้ฟัง หรือระหว่างหมู่คนในสังคม ในวงการปกครอง ในวงการอาชีพ ในวงการศึกษ เป็นต้น ซึ่งภาษาที่ใช้กันอยู่โดยทั่วไปนั้นได้แก่ภาษาพูดและภาษาเขียน

ในการใช้ภาษาเพื่อเป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารนั้น นอกจากจะใช้ภาษาในการพูดและการเขียนโดยตรงแล้ว เรายังสามารถใช้ภาษาในรูปแบบอื่นได้อีก อาทิในรูปแบบของวรรณคดีหรือวรรณกรรม ซึ่ง ม.ล.บุญเหลือ เทพสุวรรณ ได้กล่าวถึงไว้ว่า วรรณคดีก็คือวิธีการสื่อสารของมนุษย์ โดยใช้ภาษาเป็นเครื่องมือ ในการสื่อสารชนิดนี้ผู้ส่งใช้รูปแบบที่ผู้รับเคยชินพอสมควร ผู้ส่งอาจส่งทวยภาษาร้อยกรองหรือร้อยแก้ว โดยอาศัยรูปแบบของวรรณกรรม (ม.ล.บุญเหลือ เทพสุวรรณ 2514 : 60)

วรรณคดีทุกชาติทุกภาษามีรูปแบบต่าง ๆ ตามสภาพการณ์ วัฒนธรรม ความนิยมของแต่ละสังคม เช่น รูปแบบของนวนิยาย โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน บทเพลง บทสวด บทละคร ฯลฯ วรรณคดีเป็นมรดกส่วนหนึ่งของสังคมที่ก่อปรคัยคุณค่าทั้งในด้านสุนทรียศาสตร์ ภาษาศาสตร์ จริยศาสตร์ ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมต่าง ๆ มีผู้เปรียบวรรณคดีเสมือนเรื่องแต่ง ภาพชีวิต ความคิด จิตใจ อุดมคติหรือความนิยม ความต้องการของมนุษย์ วรรณคดีในอดีตเป็นเครื่องบันทึกสภาพดังกล่าว เช่นเดียวกับวรรณกรรมปัจจุบันก็เป็นส่วนบันทึกความเป็นไปในปัจจุบัน (กุหลาบ มลลิกะมาส 2520 : 152 - 153) ท้ายคุณค่าดังกล่าววรรณคดีจึงเป็นสิ่งที่ควรศึกษาอย่างยิ่ง

ในปัจจุบันได้มีการศึกษาวิเคราะห์ถึงคุณค่าด้านต่าง ๆ ที่ปรากฏในวรรณคดีอย่างกว้างขวาง เป็นต้นว่า ด้านสภาพความเป็นอยู่ สังคมวัฒนธรรม สุนทรียภาพ โลกทรรศน์ของกวี แท้ทวยเหตุที่

วรรณคดีล้วนเป็นงานสร้างสรรค์ จินตนาการของมนุษย์ กวีมีความประสงค์ที่จะสื่อสารความรู้สึกนึกคิด ของตน อาจจะเป็นประสบการณ์ชีวิต ความเชื่อ ค่านิยม โลกทรรศน์ และอื่น ๆ ไปยังผู้อ่าน สาร หรือภาษาที่กวีสื่อออกไปนั้นย่อมแตกต่างจากภาษาธรรมดาโดยทั่วไป ดังนั้น การที่จะศึกษาวรรณคดี ให้เข้าใจได้ละเอียดลึกซึ้งเพียงใดหรือไม่นั้น ก็อยู่ที่รู้ความหมายของภาษาที่กวีใช้ เป็นสำคัญ ถ้าไม่ เข้าใจภาษาที่กวีแสดงออกก็เท่ากับไม่เข้าใจความรู้สึกนึกคิดของกวี (ประสิทธิ์ กาพย์กลอน 2518 : 4) ทั้งนี้เพราะโดยเหตุที่ภาษาในวรรณคดีต้องเป็นสัญลักษณ์ ความหมายของถ้อยคำใน วรรณคดีจึงมีความหมายกว้างขวางลึกซึ้งกว่าความหมายตามหลักไวยากรณ์หรือตามหลักตรรกศาสตร์ วรรณคดีเป็นการแสดงภาพและภาพนั้นมีไวยากรณ์หรือรูปถ่าย แต่เป็นภาพจิตรกรรมหรือรูปบรรยาย ฉะนั้นถ้อยคำในวรรณคดีจึงมีความหมายกว้างขวางและลึกซึ้งกว่าธรรมดา กล่าวคือ มีความหมาย ไม่เฉพาะแต่ข้อคิดล้วน ๆ หากมีความหมายไปถึงความรู้สึกนึกคิด ซึ่งเป็นบริวารหอมล้อมข้อคิดนั้นด้วย (ประสิทธิ์ กาพย์กลอน 2518 : 20) การศึกษาและวิจารณ์วรรณคดี นักวิจารณ์จึงไม่นิยมศึกษา ภาษาเพื่อคุณค่าทางภาษาเท่านั้น แต่มุ่งจะให้เห็นบทบาทของภาษาในวรรณคดี การศึกษาวรรณคดี มีใช้สิ่งง่าย ภาษาในวรรณคดีเป็นภาษาที่ไต่ถลึงกรอแล้ว นักประพันธ์ในบางครั้งอาจจะไม่ได้ใช้ ภาษาที่ใช้กันอยู่ในชีวิตประจำวัน แต่เลือกเฟ้นถ้อยคำสำนวนเพื่อให้เกิดความไพเราะประการหนึ่ง หรือเพื่อแสดงออกซึ่งความนึกคิดและอารมณ์ของคนอีกประการหนึ่ง จึงจำต้องสร้างวรรณกรรมด้วย ภาษาที่มีลักษณะและคุณค่าทางสุนทรีย์ะ ผู้อ่านจึงจำต้องใช้ความรู้ความสามารถในทางภาษา และ วิจารณ์ญาณพอสมควรจึงจะเข้าถึงวรรณกรรมชิ้นนั้นได้ (เจตนา นากวัชระ 2514 : 26)

โดยสรุปภาษาจึงเป็นสารหรือสื่อกลางที่สำคัญระหว่างกวีและผู้อ่าน ซึ่งจำเป็นต้องมี ประสบการณ์ร่วมในภาษาเดียวกัน แต่ถึงอย่างไรการสื่อความหมายจากผู้เขียนไปยังผู้อ่านนั้นไม่ สามารถเรียกได้ว่าเป็นการสื่อความหมายที่สมบูรณ์เสมอไป ทั้งนี้เพราะภาษาที่เราใช้สื่อสารใน ชีวิตประจำวัน ในกรณีที่ถูกสนทนาปรากฏตัวอยู่เฉพาะหน้ากัน นอกจากจะใช้ถ้อยคำพูดจาโต้ตอบกันแล้ว เราต้องใช้สิ่งอื่นที่มีใช้ถ้อยคำประกอบคำพูดอีกด้วย เช่น น้ำเสียง สีหน้า ท่าทาง เพื่อแสดงอารมณ์ ความรู้สึกต่าง ๆ ช่วยทำความเข้าใจให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ตลอดจนกระทั่งต้องรู้จักเลือกเวลาและสถานที่ เพื่อการสื่อสารให้เหมาะสมอีกด้วย ภาษาจึงอาจแบ่งได้สองประเภทใหญ่ ๆ คือ วัจนภาษา

(Verbal Language) และอวัจนภาษา (Nonverbal Language) เช่นเกี่ยวกับสารที่ผู้สนทนาส่งออกไปก็แบ่งได้สองประเภทเช่นเดียวกัน คือ วัจนสาร (Verbal Message) และอวัจนสาร (Nonverbal Message) (สวนิต ยมาภัย 2520 : 1 - 2) ดังนั้นการสื่อสารในชีวิตประจำวัน เราจึงใช้ภาษาพูด (Verbal Language) โดยส่งวัจนสาร (Verbal Message) ให้แก่ผู้รับหรือผู้ฟังโดยตรง แล้วเรายังต้องใช้อวัจนสาร (Nonverbal Message) ควบคู่ไปตลอดเวลาอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม อวัจนสารมิได้ปรากฏอยู่เฉพาะในภาษาพูดเท่านั้น ในภาษาเขียนอวัจนสารมักจะมีแฝงอยู่ในวัจนสารเสมอ เช่น ในวรรณคดีที่กล่าวถึงบทพรรณนา บทบรรยาย หรือบทสนทนาของตัวละคร ซึ่งข้อความเหล่านั้นเป็นวัจนสารทั้งหมด แต่ขณะเดียวกันในข้อความวัจนสารเหล่านั้นยังมีอวัจนสารเป็นความหมายแฝง (Connotation) อยู่ด้วย กวีต้องการสื่อความกึกออกมาแต่ไม่ได้แสดงให้เห็นเด่นชัดในรูปของถ้อยคำ ภาษา กวีบางคนอาจใช้เทคนิคการแต่งโดยใช้สัญลักษณ์ (Symbolic Language) เล่นกับความคิดของคนเป็นวัจนะ ความหมายแฝงซึ่งผู้อ่านเกิดความกึกความเข้าใจนั้นเรียกว่า สื่อออกมาแบบอวัจนะ (Non Verbal Communication) เช่น กวีบรรยายถึงอกกับกิริยา พฤติกรรม สีหน้า การแต่งกายของตัวละคร เพื่อแสดงถึงสถานภาพทางสังคม บทบาท บุคลิกภาพ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้กวีไม่ได้กล่าวออกมาตรง ๆ บางครั้งกวีอาจเขียนถ้อยภาษาสั้น ๆ ง่าย ๆ ไม่ได้บรรยายละเอียดมากนัก ผู้อ่านจึงต้องใช้ความคิดคำนึงหรือจินตนาการของตนเอง คอยการตีความอวัจนสารเหล่านั้น หากการตีความจะใกล้เคียงความจริงมากน้อยเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับประสบการณ์ ความรู้ความเข้าใจของผู้อ่าน เกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ ตลอดจนสภาพสังคม วัฒนธรรม และวิธีการสื่อความหมายของกวีเป็นสำคัญ ดร.เจตนานาควัธระ ได้ให้ทัศนะการพิจารณาตีความสารในวรรณกรรมไว้โดยสรุปว่า ถ้อยคำภาษาที่กวีเขียนออกมาเป็นลายลักษณ์อักษรอาจมีความหมายลึกซึ้ง ในลักษณะความหมายซ่อนเร้น การตีความสารนั้นย่อมขึ้นอยู่กับผู้อ่านจะต้องใช้จินตนาการและประสบการณ์เฉพาะตัวที่มีอยู่ มาช่วยในการแสวงหาความหมายซ่อนเร้นที่กวีได้แฝงไว้ในวรรณกรรม และผู้อ่านแต่ละคนอาจจะไม่จำเป็นต้องตีความหมายวรรณกรรมเรื่องเดียวกันหรือบทเดียวกันไปในแนวเดียวกัน การสื่อสารระหว่าง

ผู้เขียนกับผู้อ่าน จึงเป็นการสื่อความหมายที่ "ใกล้เคียง" เท่านั้น (เจตนา นาควัชระ 2521 : 5 - 11) อวัจนสารจึงเป็นสารที่ที่สื่อออกมาในลักษณะความหมายซ่อนเร้นคู่มากับวัจนสาร ซึ่งบางครั้งก็มีความสำคัญมากกว่าวัจนสารเสียอีก

ดร. สวนิต ยมาภย์ ได้กล่าวถึงความสำคัญของอวัจนสารในแง่ต่าง ๆ โดยยกตัวอย่างให้เห็นดังนี้คือ

มนุษย์เราเห็นความสำคัญของการสื่อสารเชิงอวัจน (Nonverbal Communication) มานานแล้ว ดังเช่นสุภาษิตที่ว่า พุดไปสองไฟเบียด นิ่งเสียคำเดียว ก็เป็นแง่หนึ่งที่ทำให้เห็นว่า การนิ่งเป็นการสื่อสารอย่างหนึ่งโดยไม่ต้องใช้ถ้อยคำเลย ซึ่งเป็นอวัจนสารนั่นเองและได้กล่าวถึงวรรณคดีคลาสสิกของไทยว่า บทบาทของตัวละครที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการสื่อสารเชิงอวัจนนั้นมีอยู่มากมาย เช่น บทบาทของจินตหราที่ว่า "สะบัดพักร์พินหลังไม่บังคม" หรือบทของจาเณรตอนที่ช่วยสุกษาศรขึ้นมาจากเหวที่ว่า "ประคอง" ขึ้นไปจนบนบรรพต" เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีคำรับคำราที่แสดงถึงหลักจริยศาสตร์ เช่น สุภาษิตสอนหญิงของสุนทรภู่ หรือสมบัติของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี ก็จะได้เห็นถึงความสำคัญของอวัจนภาษาในการดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างชัดเจน ในตอนท้ายได้กล่าวถึงความสำคัญของอวัจนภาษาว่า ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมและสังคมเป็นสำคัญ แต่ก็มีลักษณะเป็นสากล แม้ต่างชาติต่างภาษากัน อวัจนสารสามารถใช้เป็นสื่อความเข้าใจกันได้ โดยสังเกตน้ำเสียง สีหน้า ท่าทางอากัปกริยาต่าง ๆ เช่น เราชมภาพยนตร์ต่างประเทศ ฝรั่งเศส ไทย หรือคนไทยคุยจู้จิ้น ก็พอจะรับรู้ความหมายบางประการจากการแสดงนั้นได้ ทั้ง ๆ ที่ไม่รู้ภาษานั้นเลย แต่ได้จากอวัจนสารที่ส่งออกมาประกอบถ้อยคำเจรจาในการแสดงนั้น (สวนิต ยมาภย์ 2520 : 2 - 4)

นอกจากนี้ ดร. สุมิตร คุณานุกร ยังได้กล่าวถึงความสำคัญของอวัจนสารในแง่หนึ่งไว้ว่า ภาษาท่าทางเป็นการสื่อออกมาจากส่วนลึกของความรู้สึกนึกคิด ผู้พูดมักปล่อยภาษาท่าทางออกมาตามความรู้สึกนึกคิดที่แท้จริงมากกว่าภาษาพูด ควบคู่กันเองภาษาท่าทางจึงมีอิทธิพลโดยอัตโนมัติต่อผู้ฟังพอ ๆ กับภาษาพูด หรือบางครั้งอาจมากกว่าด้วยซ้ำ (สุมิตร คุณานุกร 2520 : 16)

ควยความสำคัญของอวัจนสารดังกล่าว ทั้งในด้านการสื่อสารโดยทั่วไป และที่ใช้สื่อสารในวรรณคดี ข้าพเจ้าผู้ศึกษาจึงเกิดความสนใจเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะอวัจนสารที่มีปรากฏอยู่ในวรรณคดี

ซึ่งยังไม่มีผู้ใดได้ศึกษาวิเคราะห์เลย ข้าพเจ้าเห็นว่าอวัจนสารเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของภาษาเพื่อการสื่อสารซึ่งมีอยู่ในวรรณคดีทุกเรื่อง และเป็นปัจจัยสำคัญในการสื่อความหมายระหว่างกวีกับผู้อ่าน ก่อให้เกิดความคิดความเข้าใจ มีอารมณ์และสร้างความเข้มข้นในการอ่านวรรณคดีเรื่องนั้น ๆ นอกเหนือไปจากอวัจนสารตามธรรมดา ข้าพเจ้าจึงได้นำวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณีมาศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับอวัจนสารโดยตรง หวังเห็นว่าจะทำให้เกิดประโยชน์และเข้าใจคุณค่าของวรรณคดีเรื่องนี้มากยิ่งขึ้น ทั้งจะเป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์วรรณคดีหรือวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ ในแง่ของอวัจนสารซึ่งเป็นแนวใหม่ให้กว้างขวางสืบไป

ความมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อศึกษาถึงลักษณะและประเภทต่าง ๆ ของอวัจนสารที่ปรากฏในเรื่องพระอภัยมณี
2. เพื่อศึกษาพิจารณาและตีความอวัจนสารเหล่านั้นในแง่สังคมและวัฒนธรรม

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

1. ทำให้ทราบถึงลักษณะและประเภทต่าง ๆ ของอวัจนสารที่ปรากฏในเรื่องพระอภัยมณี
2. ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจสภาพสังคมและวัฒนธรรมในสมัยนั้น ๆ จากการตีความอวัจนสารในเรื่องพระอภัยมณี
3. ทำให้เกิดแนวทางใหม่ในการศึกษาวรรณคดีหรือวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ

✓ ขอบตกลงเบื้องต้น

1. ในวรรณคดีที่ถ่ายทอดเสียง ความคิด อารมณ์ ความรู้สึกออกมาเป็นภาษาสัญลักษณ์ คือ "ตัวหนังสือ" ดังนั้นการศึกษาวรรณสารจึงจำเป็นต้องศึกษาจากการสรุปหรือตีความจากตัวหนังสือซึ่งเป็น วัจนสาร เหล่านั้น/อันประกอบด้วย

- 1.1 การสื่อสารของกวีถึงผู้อ่านโดยตรง ได้แก่ บทพรรณนา บทบรรยาย รูปร่าง ลักษณะตัวละคร ฉาก สภาพแวดล้อม ตลอดจนเหตุการณ์ต่าง ๆ ในการดำเนินเรื่อง เป็นต้น

1.2 การสื่อสารระหว่างตัวละครกับตัวละครในเรื่อง ไคแก่ บทสนทนา (Dialogue) ซึ่งกริไซ เป็นสื่อให้แก่วรรณคดีบทหนึ่ง

2. การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้ศึกษาอาศัยการตีความอวัจนสารที่ปรากฏโดยคำนึงถึง สภาพ สังคม วัฒนธรรม ตลอดจนสิ่งแวดล้อมเป็นองค์ประกอบสำคัญ และยึดหลักว่าการศึกษาวรรณคดีนั้น คุณค่าส่วนใหญ่อยู่ที่การตีความให้กว้างไกลเท่าที่เหตุผลและหลักฐานจะอำนวยให้

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

1. การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ จะศึกษาเฉพาะเรื่องอวัจนสาร (Nonverbal Message) ที่ปรากฏในเรื่องพระอภัยมณีตามประเด็นต่าง ๆ ที่ระบุไว้ในความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้าเท่านั้น

2. ศึกษาวิเคราะห์อวัจนสารจากวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณี ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ตั้งแต่ตอนที่ 1 - 23 ดังต่อไปนี้ คือ

- ตอนที่ 1 พระอภัยมณีกับศรีสุวรรณเรียนวิชา
- ตอนที่ 2 นางผีเสื้อลักพระอภัยมณี
- ตอนที่ 3 ศรีสุวรรณเข้าเมืองรมจักร
- ตอนที่ 4 ศรีสุวรรณพบนางเกษรา
- ตอนที่ 5 ศรีสุวรรณเกี้ยวนางเกษรา
- ตอนที่ 6 ศรีสุวรรณรบท้าวอุเทน
- ตอนที่ 7 ศรีสุวรรณพยายาตนางเกษรา
- ตอนที่ 8 อภิเษกศรีสุวรรณ
- ตอนที่ 9 พระอภัยมณีเห็นนางผีเสื้อ
- ตอนที่ 10 พระอภัยมณีไถ่นางเงือก
- ตอนที่ 11 นางสุวรรณมาลีไปเที่ยวทะเล
- ตอนที่ 12 พระอภัยมณีพบนางสุวรรณมาลี
- ตอนที่ 13 พระอภัยมณีโดยสารเรือนางสุวรรณมาลี

- ตอนที่ 14 พระอภัยมณีเรือแตก
- ตอนที่ 15 สิ้นสมุทรโฆษสารเรือโจรสลัด
- ตอนที่ 16 สิ้นสมุทรโฆษศรีสุวรรณ
- ตอนที่ 17 กรัสนุวรรณกับสิ้นสมุทรตามพระอภัยมณี
- ตอนที่ 18 พระอภัยมณีโดยสารเรืออูศเรน
- ตอนที่ 19 พระอภัยมณีพบศรีสุวรรณกับสิ้นสมุทร
- ตอนที่ 20 สิ้นสมุทรพบกับอูศเรน
- ตอนที่ 21 พระอภัยมณีเกี่ยวนางสุวรรณมาลี
- ตอนที่ 22 พระอภัยมณีครองเมืองมลิ
- ตอนที่ 23 พระอภัยมณีอภิเษกกับนางสุวรรณมาลี

3. นำหลักการเรื่องการสื่อสารเชิงอวัจนะของยูเรียชานูหลาย ๆ ท่านมาประยุกต์ เพื่อใช้อำนาจต่อการศึกษาในวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณี

นิยามศัพท์เฉพาะ

วัจนสาร หมายถึง สารหรือภาษาที่ใช้ในการสื่อสารด้วยการพูดหรือการเขียนออกมาเป็นถ้อยคำโดยตรง

ในแง่ของวรรณคดี วัจนสาร หมายถึง สาร คือ ตัวหนังสือที่กวีเขียนขึ้นทั้งหมด ดังตัวอย่างบทบรรยายตอนหนึ่งจากเรื่องพระอภัยมณีว่า

อันกรุงไกรใหญ่าวสีบแก้วโยชน์	ภูเขาสดเป็นกำแพงบุรีศรี
สระบัวพร้อมไพรฟ้าประชนี	ชาวบุรีหรรษาสาคร
	สุนทรภู

อวัจนสาร หมายถึง สารหรือภาษาที่ใช้ในการสื่อสารด้วยสัญลักษณ์อื่นที่ไม่ใช่ถ้อยคำ ได้แก่ กิริยาอาการต่าง ๆ ของผู้พูด วัตถุแวดล้อม น่าเสียง การจ้องระยะระหว่างคู่สนทนา ตลอดจนช่วงเวลาและโอกาสของการพูด เป็นต้น

ในแง่ของวรรณคดี อวัจนสาร หมายถึง สารที่มีลักษณะเป็นความหมายแฝงอยู่ในข้อความ

ของวันสารที่กวีเขียนนั้น อววันสารจึงเกิดจากการสรุป ที่ความ จากวันสารเหล่านั้นอีกทอดหนึ่ง
ดังตัวอย่าง

อันกรุงไกรใหญ่าวสียเกาโยชน	ภูเขาคอกเป็นกำแพงบุรีศรี
สระพริบพริบไพรฟาประชาธิ	ชาวบุรีหรณาสถาพร
	สุนทรภู

ข้อความที่ยกมาทั้งหมดเป็นวันสาร เฉพาะข้อความที่ขีดเส้นใต้มีอววันสารแฝงอยู่ ซึ่ง
ตีความได้ดังนี้

เป็นคำบรรยายถึงกรุงรัตน แสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ไพศาลของอาณาจักรและประชากร
ซึ่งสื่อสารให้ทราบถึงความเจริญรุ่งเรืองทั้งด้านคุณภาพ เศรษฐภาพ ยังความสงบสุขร่มเย็นแก่ราษฎร
โดยฉนวนหนา

วิธีดำเนินการศึกษาก่อนว่า

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นการศึกษาแบบวิเคราะห์วรรณกรรม และเสนอผลการวิจัย
ออกมาในรูปการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยมีขั้นตอนในการศึกษา
ดังนี้

1. ขั้นรวบรวมข้อมูล

1.1 ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องการสื่อสารเชิงอวัจนะ (Nonverbal Communication) ตลอดจนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อประมวลความรู้ ความคิด อันจะเป็น
ประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้

1.2 อ่านและศึกษาวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณีอย่างละเอียด เพื่อประโยชน์ในการศึกษา
ตามประเด็นต่าง ๆ ที่กล่าวไว้ข้างต้น โดยอาศัยเอกสารและหลักฐานอ้างอิงอื่น ๆ ประกอบการศึกษา
ค้นคว้าควย

2. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมได้ในขั้นที่ 1 ในแง่ของการสื่อความหมายเชิงอวัจนะว่า
มีอะไรบ้าง ภายหลังการแยกประเภทของอวัจนสารที่ปรากฏในเรื่องพระอภัยมณี แล้วตีความอวัจนสาร
เหล่านั้นตามสภาพสังคม วัฒนธรรม

3. ขั้นสรุปและอภิปรายผล

เสนอรายงานผลการศึกษาแบบพรรณาวិเคราะห์ดังนี้ คือ

3.1 นำผลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลมาสรุป

3.2 นำผลที่สรุปได้มาอภิปรายผล แสดงความคิดเห็น และให้ข้อเสนอแนะ

ภาษากับการสื่อสาร การสื่อสารเชิงอวัจนะ
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

ภาษากับการสื่อสาร

คำว่า "ภาษา" ได้มีผู้ให้คำจำกัดความไว้อย่างต่าง ๆ กันดังนี้ คือ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า "ภาษา" ไว้ว่า "ภาษา (น) เสียงหรือกิริยาอาการซึ่งทำความเข้าใจซึ่งกันและกันได้ คำพูด ถ้อยคำที่ใช้พูดจากัน"

(ราชบัณฑิตยสถาน 2510 : 686 - 687)

นายกำชัย ทองหล่อ ได้ให้คำจำกัดความไว้ในหนังสือหลักภาษาไทยว่า "ภาษาแปลตามรูปศัพท์ว่า คำพูดหรือถ้อยคำ แปลเอาความว่า เครื่องสื่อความหมายระหว่างมนุษย์ ให้สามารถกำหนดรู้ความประสงค์ของกันและกันได้ โดยมีระเบียบคำ หรือจังหวะเสียงเป็นเครื่องกำหนด"

(กำชัย ทองหล่อ 2515 : 1)

ศรีเรือน แก้วกังวาน ได้ให้ความหมายไว้ว่า "ภาษาเป็นเครื่องมือทางสังคม สำหรับใช้เป็นสื่อกลางในการตกลงบอกกล่าวทำความเข้าใจกันระหว่างบุคคลและระหว่างหมู่คนในวงการปกครอง ในการหามาหาเลี้ยงชีพ ในการเรียนการสอนวิทยการทั้งสิ้น" (ศรีเรือน แก้วกังวาน 2519 : 20)

นอกจากนี้ ศาสตราจารย์พระยาอนุมานราชชน ได้ให้คำจำกัดความไว้ในหนังสือนิรุกติศาสตร์ (ภาค 1) ว่า ภาษากล่าวอย่างกว้าง ๆ ก็คือ วิธีทำความเข้าใจกันระหว่างคนกับคน ซึ่งทำได้หลายวิธี สุดแล้วแต่จะสามารถทำให้เข้าใจกันได้ ส่วนความหมายทางนิรุกติศาสตร์ ภาษา คือ วิธีที่มนุษย์แสดงความรู้สึกในใจ เพื่อให้ผู้อื่นที่ข้องการใหญ่ไถ่รู้ จะเป็นเพราะต้องการบอกความรู้สึกในใจที่นึกไว้ หรือเพื่อระบายความรู้สึกในใจที่อัดอั้นอยู่ให้ปรากฏออกนอกร่างกายนอก โดยใช้เสียงพูดที่มีความหมายตามที่ใดตกลงรับรู้กับ ซึ่งผู้ใดยินรับรู้และเข้าใจ (พระยาอนุมานราชชน 2513 : 22 - 23)

จากคำจำกัดความต่าง ๆ เหล่านี้ พอสรุปได้ว่าความหมายของภาษาอาจจะแบ่งได้เป็นสองอย่าง คือ (พรทิพย์ ภัทรนาวิก 2521 : 3)

1. ความหมายโดยทั่ว ๆ ไป หมายถึง เครื่องสื่อความคิดให้เข้าใจซึ่งกันและกัน จะโดยวิธีใดก็ได้

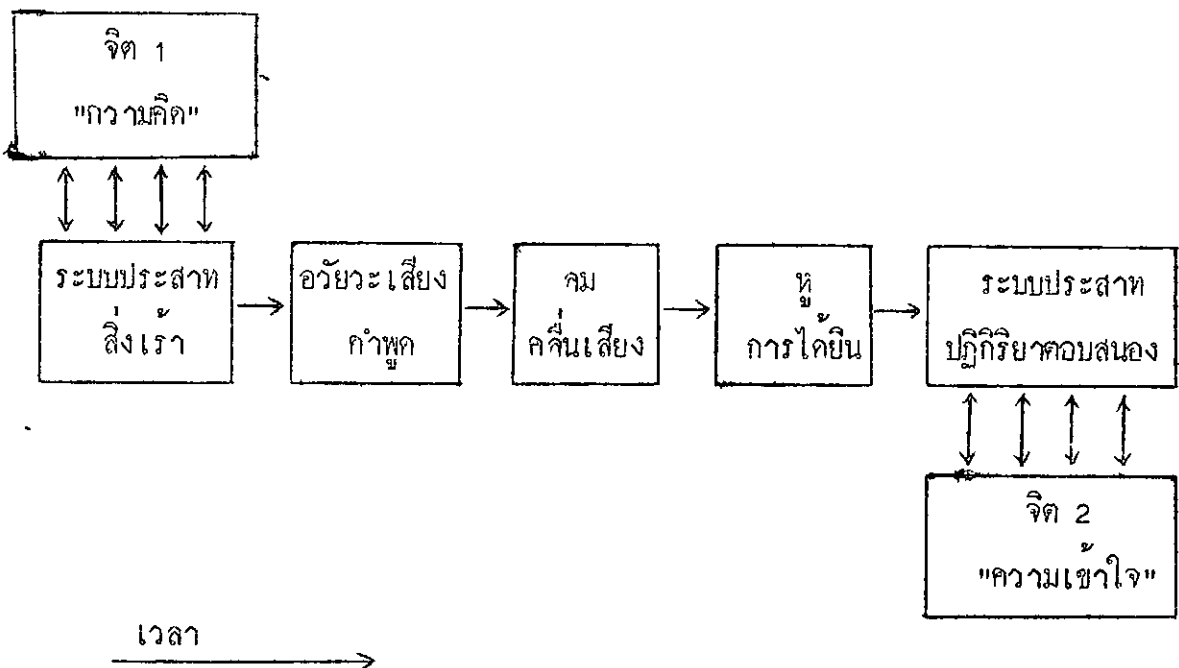
2. ความหมายในนิรุกติศาสตร์ ภาษาจะต้องประกอบด้วย

2.1 เสียงพูดที่นึกไว้แล้วพูดออกมา

2.2 ความหมายซึ่งผู้พูดและผู้ฟังหรือผู้ใดยินรับรู้ตรงกัน

ในแง่ของการสื่อสาร ภาษาจึงเป็นเครื่องมือสำหรับสื่อสารที่สำคัญยิ่งในการทำความเข้าใจกันของมนุษย์ เพราะในการสื่อสารนั้นจำเป็นต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญสามประการ คือ ผู้พูด ผู้ฟัง และสื่อกลางสำหรับให้ผู้พูดกับผู้ฟัง เข้าใจได้ตรงกัน ภาษาจึงเป็นสื่อกลางของผู้พูดกับผู้ฟัง ดังแผนภูมิต่อไปนี้ (ประสิทธิ์ กาพย์กลอน 2516 : 5 - 6 อ้างอิงมาจาก Francis. 1958 : 56)

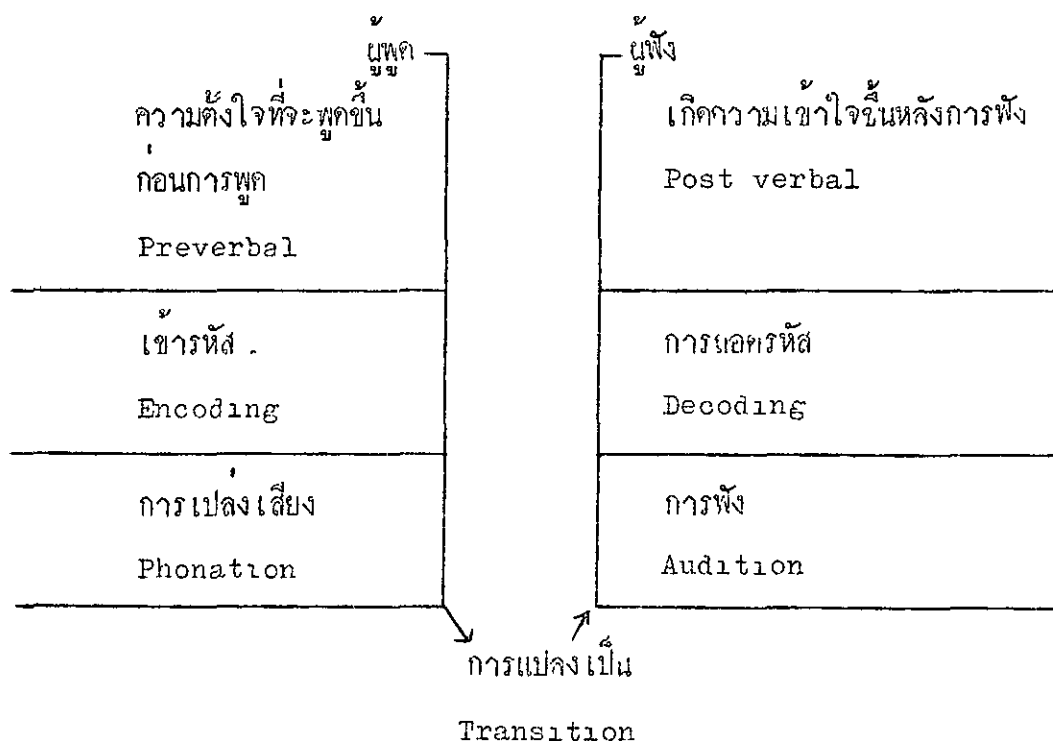
ผู้พูด	สื่อ	ผู้ฟัง
--------	------	--------

แผนภูมิ 1 แสดงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบในการสื่อสาร

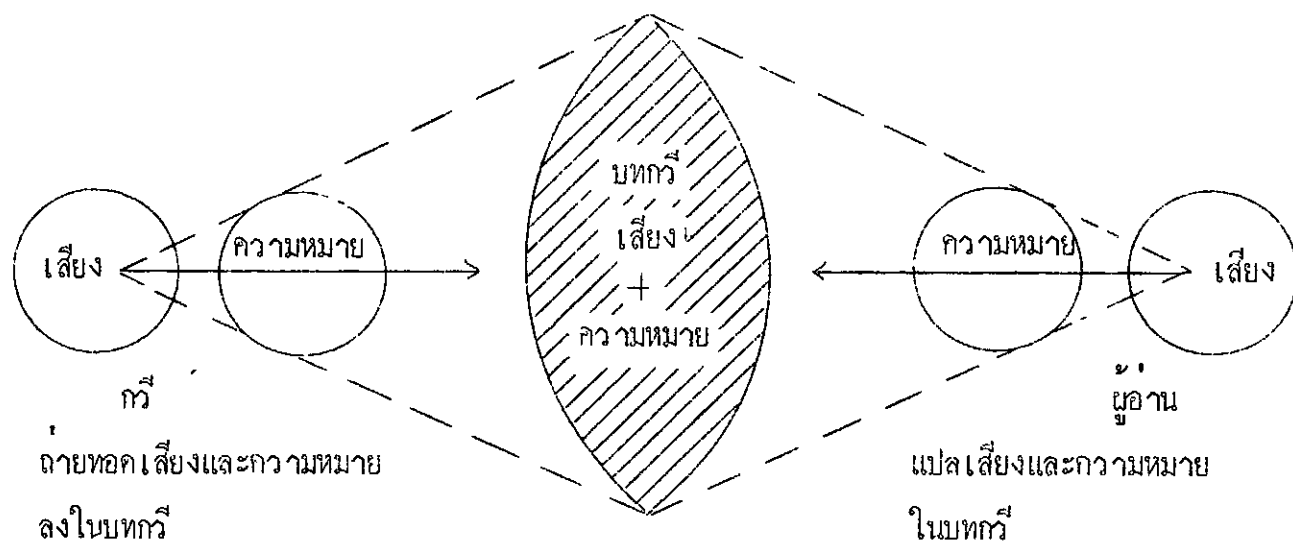
จากแผนภูมิ 1 การสื่อสารจะเริ่มต้นจากความคิดของผู้พูดเป็นสิ่งที่เร้า ทำให้ระบบประสาท กระตุ้นอวัยวะออกเสียงแปลงเสียงออกมาเป็นคำพูด กระแสลมที่ออกจากผู้พูดก็กลายเป็นคลื่นเสียง ทำหน้าที่เป็นสื่อหรือตัวกลาง ผ่านเข้าหูผู้ฟัง ๆ ใดยื่นเสียงก็เกิดปฏิกิริยาตอบสนองผ่านระบบประสาท ทำให้เกิดความเข้าใจข้อความที่ผู้พูดพูด

การเกิดความเข้าใจกันระหว่างผู้พูดกับผู้ฟังนั้น เป็นเรื่องของการถ่ายทอดรหัส (Message code) และการถอดรหัส (Decoding) ซึ่งหมายถึงเสียงหรือภาษาที่ผู้พูดและผู้ฟัง ต้องมีความเข้าใจตรงกันการสื่อความหมายนั้นจึงจะสมบูรณ์ กล่าวคือในขั้นแรกผู้พูดมีความคิดสิ่งหนึ่ง อยู่ในใจที่จะถ่ายทอดออกไปสู่ผู้ฟัง ผู้พูดจะเลือกรหัสหรือสัญญาณที่เหมาะสมเพื่อผู้ฟังจะได้เกิดความ เข้าใจตรงตามกับผู้พูดต้องการ เมื่อเลือกรหัสได้แล้วผู้พูดก็แปลงเสียงออกมา เสียงจะผ่านอากาศ เข้าสู่โสตประสาทของผู้ฟัง ผู้ฟังก็จะถอดรหัสออกมา เมื่อเข้าใจรหัสแล้ว ผู้ฟังก็จะตอบสนองต่อ สัญญาณที่รับมา ขบวนการทั้งกลไกนี้เรียกว่า เหตุการณ์ทางภาษา (Language Event) ดังแผนภูมิที่แสดงให้เห็นต่อไปนี้ (Brooks. 1965 : 4)

แผนภูมิ 2 แสดงเหตุการณ์เชื่อมโยงระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร

สำหรับการสื่อสารในรูปแบบของวรรณกรรมหรือวรรณคดีนั้น กวีใช้ภาษาเป็นสื่อ โดยถ่ายทอดเสียงและความหมายลงในบทกวี ผู้อ่านต้องเข้าใจเสียงและความหมายนั้นด้วยการแปลความรู้สึกนึกคิดตามที่กวีเขียน ภาษาในบทกวีจึงเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลสองฝ่าย คือ กวีกับผู้อ่านดังแผนภูมิต่อไปนี้ (ประสิทธิ์ ภาพลักษณ์ 2518 : 9)

แผนภูมิ 3 แสดงการสื่อสารระหว่างกวีกับผู้อ่าน

จากแผนภูมิต่างๆบนนี้ "วรรณคดีจึงต้องมีลักษณะสำคัญสองประการประกอบกัน คือ เป็น Expression ได้แก่ การแสดงออกของผู้อ่าน และเป็น Communication คือ การถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดของผู้อ่านออกไปสู่ผู้อ่านผู้ฟัง" (ทองเครือ เกษมสุวรรณ 2507 : 29) ดังนั้น "เหนือสิ่งอื่นใด ภาวะการสื่อสารจึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในการพิจารณาคุณค่าของการประพันธ์" (ต๋อย ชุ่มสาย 2518 : 17)

ด้วยเหตุนี้เองกวีจึงต้องเลือกใช้ภาษาให้เหมาะกับการสื่อสารอย่างมากที่สุด เพื่อสื่อความเข้าใจแก่ผู้อ่านให้ใกล้เคียงกับความรู้สึกนึกคิดของตนด้วย ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยจินตนาการร่วมกันระหว่างกวีกับผู้อ่านเท่านั้นแม้ว่ากวีจะเลือกใช้ถ้อยคำที่ตนเห็นว่าแสดงความรู้สึกนึกคิดของตนได้เป็นอย่างดีแล้ว บางที่ผู้อ่านก็ไม่เข้าใจ หรือเข้าใจผิดไปจากที่กวีต้องการ ทั้งนี้เพราะการสื่อสารนั้น นอกจากอาศัยเสียงหรือภาษาเป็นสื่อแล้ว บางที่จำเป็นต้องอาศัยองค์ประกอบอย่างอื่นมาช่วย

ในการสื่อสารทักย จึงจะทำความเข้าใจได้ตรงกัน ซึ่ง ประสิทธิ์ กาพย์กลอน (ประสิทธิ์
กาพย์กลอน 2516 : 6) ได้อธิบายถึงองค์ประกอบดังกล่าวไว้ดังนี้

1. อาศัยบริบท (Context) คือ อาศัยข้อความแวดล้อมประกอบทักย จึงจะเข้าใจ
ได้ตลอด เช่น หากพูดว่า "ถ้านันไม่มีเขา" บางทีจะทำความเข้าใจความไม่ตลอดว่าหมายความว่าอะไร
หากพูดโดยมีข้อความอื่นประกอบตามมาทักยเป็น "ถ้านันไม่มีเขา โลกนี้จะอยู่ไม่เป็นสุข" ข้อความ
ที่ขีดเส้นใต้เป็นบริบทช่วยให้เข้าใจความหมายได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ผู้ศึกษาขอยกตัวอย่างเพิ่มเติมในภาษาไทย ซึ่งกวีถ่ายทอดให้ผู้อ่าน ความหมาย
ของคำบางคำที่ของอาศัยบริบทที่เป็นข้อความประกอบเช่นเดียวกัน

นางนวลนิกมณ้อง	นวลปราง
จากพรากรพราจากนาง	หนึ่งนั้น
พิราบพิลาบคราง	ควงชูแห่ง ขาดา
บัวว่าบัวขบขัน	อกนอง เรียมถนอม

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส

ความหมายของคำที่ขีดเส้นใต้ ย่อมขึ้นอยู่กับคำหรือความที่เป็นบริบทแวดล้อม

2. อาศัยเหตุการณ์ที่กำลังพูดอยู่เป็นส่วนประกอบ ถ้าไม่อาศัยเหตุการณ์ที่กำลังพูด
เป็นส่วนประกอบ ในบางครั้งอาจทำให้เข้าใจไขว่ไขวไป เช่นพูดว่า "คนที่อยู่ข้างบนเป็นคนสาว"
อาจหมายความว่า คนที่อยู่ข้างบนเป็นหญิงสาว หรืออาจจะหมายความว่า คนที่อยู่ข้างบนเป็น
คนสาวเชื้อกชั้นไป ถ้าขณะนั้นคนกำลังทำงานอยู่เราก็ทราบว่า เป็นความหมายอย่างหลัง เหตุการณ์
ที่กำลังพูดจึง เป็นตัวบ่งความหมายไม่ให้ไขว่ไขวได้ ข้อความอื่น ๆ ที่ต้องอาศัยเหตุการณ์เป็นตัวบ่ง
ความหมายได้แก่ "พระคุณเจ้าฉันอยู่บ้านนี้" "นายฉันรักคนใจ" "ซอหอมหนอย" "กุดมีทองกับผม
ใจไหมว" ฯลฯ

3. อาศัยกิริยาหรือลักษณะท่าทางประกอบ ช่วยทำให้เกิดความเข้าใจได้ยิ่งขึ้น เช่น
การแสดงสีหน้า หรือการแสดงมือประกอบการพูด เป็นต้น

4. อาศัยความชัดเจนของเสียง ความชัดเจนของเสียงก็เป็นส่วนประกอบสำคัญในการพูด เพราะถ้าพูดไม่ชัดผู้ฟังอาจตีความหมายผิดก็ได้ ทำนองเกี่ยวกับการเขียนตัวหนังสือไม่ชัดเจนหรือเขียนหวัดเกินไปจนกระทั่งผู้อ่านไม่สามารถอ่านเข้าใจได้ ก็ย่อมจะสื่อความหมายเข้าใจกันไต่ยาก"

ความสำคัญขององค์ประกอบที่ช่วยในการสื่อสารดังกล่าว จึงแสดงให้เห็นว่า การสื่อสารนั้นมีไต่อยู่ที่เพียงการใช้ภาษาในการพูดและเขียนเท่านั้น การสื่อสารโดยทั่วไปจึงมีอยู่สองลักษณะ คือ

1. การสื่อสารเชิงวัจนะ (Verbal Communication) หมายถึง การสื่อสารที่ใช้สัญลักษณ์เป็นถ้อยคำภาษา โดยการออกเสียงโดยการพูดหรือการเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งถือว่าเป็นการใช้ภาษาในการสื่อสารโดยตรง ภาษาหรือสสารนั้นเรียกว่า "วัจนสาร"

✓ 2. การสื่อสารเชิงอวัจนะ (Nonverbal Communication) หมายถึง การสื่อสารโดยใช้สัญลักษณ์อื่นที่ไม่ใช่ถ้อยคำภาษาเป็นองค์ประกอบในการสื่อสาร เช่น อาศัยบริบท อากัปกิริยาท่าทางของคู่สนทนา วัตถุสิ่งแวดลอม ความชัดแจ้งของเสียง เป็นต้น สิ่งเหล่านี้บางทีก็มีได้ใช้สื่อสารโดยตรงระหว่างบุคคล แต่เป็นสารที่เกิดขึ้นในลักษณะแอบแฝงมากับวัจนสาร จึงเรียกว่า "อวัจนสาร" ดังจะไต่กล่าวถึงรายละเอียดต่อไป

การสื่อสารเชิงอวัจนะ (Nonverbal Communication)

การสื่อสารเชิงอวัจนะ ไต่มีผู้เรียกชื่อแตกต่างกันออกไป อาทิ ภาษาท่าทาง (สุมิตร คุณานุกร 2520 : 336) ภาษาเงยบ (Hall. 1959 : 508) หรือภาษาร่างกาย (Fast. 1970 : 305) ซึ่งชื่อต่าง ๆ เหล่านี้ไม่สามารถมีความหมายคลุมถึงประเภทต่าง ๆ ของการสื่อสารเชิงอวัจนะไต่ทั้งหมด/ ดังนั้น ดร.สวนิต ยมมาภัย (สวนิต ยมมาภัย 2520 : 1) จึงไต่บัญญัติศัพท์คำว่า "วัจนะ" และ "อวัจนะ" ขึ้น ไต่ให้เหตุผลไต่ดังนี้

ความจำเป็นไต่ต้องใช้ศัพท์ว่า วัจนะ และ อวัจนะ นั้นไต่เกี่ยวเหตุผลสามประการไต่ต่อไปนี้ คือ

1. ยังไม่สามารถหาภาษาไทยที่เข้าใจง่าย ๆ และคลุมความหมายทางวิชาการของคำว่า Verbal และ Nonverbal ไต่ ไต่มีผู้ใช้วลีว่าการสื่อสารที่ไม่ใช่ถ้อยคำบาง แพน

คำว่า nonverbal communication ซึ่งก็พอจะไปได้ แต่ก็เป็นลักษณะของการแปลจับความมากกว่าที่จะถือเป็นศัพท์เฉพาะวิชาได้ และถ้าพิจารณากันจริงๆ แล้ว ความหมายตามเนื้อความของวลีนั้น ก็ยังคงคลาดเคลื่อนจากความหมายทางวิชาการของคำว่า nonverbal communication อยู่ นั่นเอง ดังนั้น ถ้าจะเห็นได้ต่อไปในคำอธิบายที่จะเสนอในบทความนี้ เคยมีผู้ใช้คำว่า ภาษาท่าทาง แต่ความหมายของคำว่า ท่าทาง คลุมไคลอย่างมากก็เฉพาะบางประเภทของ nonverbal communication เท่านั้น ไม่อาจคลุมไคลถึงน้ำเสียง เวลา และวัตถุ ซึ่งเป็นประเภทที่สำคัญมากของ nonverbal communication

2. คำว่า วัจนะ และ อวัจนะ อาจนำไปประกอบศัพท์อื่น ๆ เป็นศัพท์เฉพาะวิชาได้อีกหลายศัพท์

3. คำว่า วัจนะ และ อวัจนะ นั้น โดยรูปคำกระตักก็คือพอสมควร การออกเสียงไม่ยากเกินไป คำว่า วัจนะ ก็คือ ต้นคำของคำว่า พจน์ ซึ่งแปลว่า ถ้อยคำนั่นเอง ส่วนคำว่า อวัจนะนั้น ก็แปลได้ตรงตัวว่า ไม่ใช่ถ้อยคำ

ที่มาของการสื่อสารเชิงอวัจนะ

ตามปกติมนุษย์เราในสังคมรู้จักใช้การสื่อสารเชิงอวัจนะอยู่ตลอดเวลา และเห็นความสำคัญมานานแล้ว เช่น การวางตัวระหว่างคู่สนทนาที่เหมาะสม กิริยามารยาททางต่าง ๆ ในการพูดคุย ตลอดจนการแต่งกายตามโอกาสต่าง ๆ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้บางสังคมก็ยึดถือปฏิบัติจนกลายเป็นวัฒนธรรมหรือธรรมเนียมนิยมไป ดังในสังคมไทยมักสั่งสอนลูกหลานให้มีกิริยามารยาท วาจา สุภาพอ่อนน้อม หากในบางกรณีคนเราก็ประพฤติปฏิบัติไปโดยไม่รู้ตัวหรือไม่ได้สังเกตเห็น และยังไม่เคยใครได้หยิบยกเอาอวัจนสารเหล่านั้นมาศึกษาวิเคราะห์อย่างจริงจัง บาร์กเกอร์ และ โคลลินส์ (สุมิตร หุตาบุตร 2520 : 4 - 5 อ้างอิงมาจาก Barker and Collins, 1970 : 343 - 372) ได้ทำการศึกษาวิจัย หนึ่งเป็นต้นทางของอวัจนสารเชิงอวัจนะ และพบว่า มีแหล่งที่มาอยู่ 18 ประการ ได้แก่

1. พฤติกรรมของสัตว์และแมลง
2. วัฒนธรรม

3. สภาพแวดล้อม
4. ท่าทาง สีหน้า และการเคลื่อนไหวร่างกาย
5. พฤติกรรมของมนุษย์
6. กระบวนการหรือรูปแบบของการแสดงปฏิกิริยาตอบโต้
7. การเรียนรู้
8. เครื่องจักร เครื่องกลต่าง ๆ
9. สื่อมวลชนต่าง ๆ
10. ศติปัญญาและความฉลาด การรับรู้ จินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์
11. คนกริ
12. ภาษาทุก ๆ รูปแบบ
13. การแต่งกาย
14. สภาพจิตใจ
15. รูปภาพ
16. ช่วงระยะ
17. การสัมผัสสลุกลำ และความรู้สึทางผิวหนัง
18. เวลา

๘ ประเภทของการสื่อสารเชิงอวัจนะ

จากแหล่งที่มาหรือปัจจัยดังกล่าว ได้มีผู้ศึกษารวบรวมประเภทต่าง ๆ ของการสื่อสารเชิงอวัจนะแตกต่างกันออกไปตามทัศนะหรือแนวคิดของบุคคลังเช่น เบอร์กูณ (Burgoon. 1974 : 116 - 142) ได้แบ่งประเภทของการสื่อสารเชิงอวัจนะไว้ในหนังสือ Approaching Speech Communication ไว้เจ็ดประเภทดังนี้

1. Proxemics (เทคานา)
2. Chronemics (กาลภาษา)
3. Kinesics (อากัปกริยาภาษา)

4. Haptics (สัมผัสภาษา)

5. Physical Appearance (รูปร่างและสิ่งประดับทางกาย)

6. Environment and Objects (วัตถุและสิ่งแวดล้อม)

7. Vocalics or Paralanguage (ปริภาษา)

✓ รองศาสตราจารย์ ดร. สุนิต ยมาภัย แห่งคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้แบ่งประเภทของการสื่อสารเชิงอวัจนะไว้เจ็ดประเภทดังนี้ (สุนิต ยมาภัย 2520 : 6 - 7)

1. เพศภาษา (Proxemics)

2. กาลภาษา (Chronemics)

3. เนตรภาษา (Oculistics)

4. สัมผัสภาษา (Haptics)

5. อากาภาษา (Kinesics)

6. วัตถุภาษา (Objectics)

7. ปริภาษา (Vocalics หรือ Para language)

จะเห็นได้ว่าการแบ่งประเภทต่าง ๆ ของการสื่อสารเชิงอวัจนะของทั้งสองท่านนี้ ส่วนใหญ่นี้รายละเอียดคล้ายคลึงกัน จะมีแตกต่างกันบ้างเพียงบางส่วน ความทัศนะและแนวคิดของแต่ละท่าน ผู้ศึกษาได้พิจารณาการแบ่งประเภทต่าง ๆ ของการสื่อสารเชิงอวัจนะดังกล่าวแล้ว เพื่อประโยชน์ในการศึกษาวิเคราะห์อวัจนสารในวรรณคดีโดยเฉพาะ จึงได้นำเอาแนวคิดสำคัญ ๆ ของทั้งสองท่านมาประยุกต์เข้าด้วยกัน ซึ่งแบ่งออกเป็นเจ็ดประเภทดังนี้ คือ

1. เพศภาษา (Proxemics) อานา ทู - สะ - พา - ลา หมายถึง ภาษาที่เกิดขึ้นจากลักษณะของสถานที่ที่บุคคลทำการสื่อสารกัน ตลอดจนช่วงระยะระหว่างบุคคลที่กำลังสื่อสารกัน สถานที่และการจัดช่วงระยะดังกล่าวจะสื่อให้เห็นความหมายบางประการที่อยู่ในจิตสำนึกของบุคคลที่กำลังสื่อสารกันได้อย่างชัดเจน พฤติกรรมของคนในสังคมเกี่ยวกับเรื่องนี้ ดร. เอ็ดเวิร์ด ที. ฮอลล์ (Hall, 1959 : 59 - 63) ได้ให้ข้อสังเกตโดยทั่ว ๆ ไปว่า ระยะระหว่างบุคคลจะใกล้และมีอาณาเขตน้อย เมื่อบุคคลรู้จักสนิทสนมกันมาก และระยะดังกล่าวจะเพิ่มขึ้นเมื่อความรู้จักสนิทสนมระหว่างบุคคลน้อยลง หรืออีกนัยหนึ่งถ้าคนสนิทสนมกันมาก ก็จะ

เข้าใกล้กันไ้มาก ถ้าสนิทสนมกันน้อยก็จะเข้าใกล้กันไ้น้อย ดังตัวอย่างเช่น การที่หนุ่มสาวคู่หนึ่งกำลังนั่งสนทนากันอย่างใกล้ชิดบนม้านิโครมไม่ยอมแสดงให้เห็นว่าเขทั้งสองต้องมีความสนิทสนมสัมพันธ์กันเป็นพิเศษ อาจจะเป็นในฐานะคู่รักกัน อีกตัวอย่างหนึ่งเกี่ยวกับการเลือกสถานที่ในการสื่อสาร เช่น พอเรียกลูกค้าคนหนึ่งไปพูดคุยเป็นการส่วนตัวในห้องสองต่อสอง แสดงว่าเรื่องราวที่พอลูกสนทนากันนั้นจะต้องเป็นเรื่องสำคัญที่ไม่ต้องการให้ผู้อื่นร่วมรับรู้ด้วย

อนึ่งการกำหนดระยะเวลาความใกล้ชิดหรือลักษณะสถานที่ยอมมีส่วนเกี่ยวข้องกับ เพศ เยาวพันธุ์ อายุ บุคลิกภาพ สถานภาพทางสังคม ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของแต่ละสังคม เช่น ในวัฒนธรรมของสังคมนอเมริกัน ผู้ชายคุยกันจะไม่แสดงความสนิทสนมต่อกันด้วยการเข้าไปใกล้ชิดและสัมผัสกัน หรือไม่นิยมเดินโอบคอโอบไหล่กันไปมาถนุ ซึ่งถือเป็นเรื่องแปลกและน่าอาย ผิดกับวัฒนธรรมไทยและชาวอาหรับ ที่ถือว่าการแสดงออกเช่นนั้นเป็นเรื่องปกติธรรมดา แสดงให้เห็นถึงความใกล้ชิดสนิทสนม ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนนอีกเรื่องหนึ่งก็คือ ในทางธุรกิจและราชการ เรามักจะเห็นการจัดสถานที่ ระยะเวลาหรือตำแหน่งของบุคคล ผู้มีตำแหน่งใหญ่หรือสูง มักมีห้องทำงานส่วนตัวกว้างขวาง มีโต๊ะทำงานตัวใหญ่ ถ้าเป็นห้องทำงานที่อยู่รวมกันก็จะมีลักษณะโต๊ะทำงานที่อยู่ไกลคนห่างจากผู้น้อย แสดงถึงสถานภาพของบุคคล หรือในกรณีผู้มั่งคั่งร่ำรวย มักถูกจัดที่นั่งในรถกับสูงกว่าผู้อื่น ดังเช่นในการประชุมหรือสัมมนาจะสังเกตเห็นได้เสมอ

ความสำคัญของเทศกาลนี้ บางกรณีมีบทบาทมากจนบางสังคมยึดถือเป็นแบบอย่าง ประเพณีปฏิบัติสืบทอดกันมาจนกลายเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมไปก็มี

2. กาลภาษา (Chronemics) อานัว กา - ละ - พา - ลา เป็นวจนสารที่เกิดขึ้นจากเวลาหรือระยะเวลา ระยะเวลาสื่อสารกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ซึ่งจะก่อให้เกิดความหมายลึกซึ้งเป็นพิเศษ เรื่องของเวลาเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากในชีวิตประจำวันของคนเรา เพราะไม่ว่าจะปฏิบัติหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่งส่วนหัวหรือระหว่างหมู่คณะจะต้องมีการกำหนดเวลาเสมอ เช่น เวลาทำงานของทางราชการตั้งแต่ 8.30 - 16.30 น. หมายถึงกำหนดการงานต่าง ๆ เวลาว่าง เวลาพักผ่อน ฯลฯ ความผูกพันของคนกับเวลานั้นมีมากและไม่สามารถแยกออกจากกันได้จนมีสำนวนภาษาเกี่ยวกับเวลามากมาย เป็นต้นว่า ได้เวลาแล้ว ผิดเวลา ถ่วงเวลา เสียเวลาเปล่า ๆ เวลาเป็นเงินเป็นทอง ฉะนั้นเราจึงมีความตระหนักถึงความหมายที่สื่อออกมาเกี่ยวกับเวลาเสมอ

การเป็นงานตรงต่อเวลา ย่อมแสดงถึงเกียรติภูมิแห่งตน การเป็นผู้มีความรับผิดชอบ ใครคบค้าสมาคมด้วยก็ย่อมจะให้ความเคารพนับถือ เชื่อถือ ไว้วางใจ เช่น การนัดบุคคลเพื่อสัมภาษณ์เข้าทำงาน ผู้ที่ไปตรงตามเวลานัดหมาย หรือไปก่อนเวลา ย่อมมีโอกาสที่จะได้รับคัดเลือก หรือได้คะแนนนิยมมากกว่าผู้ที่ไปผิดนัดหรือไม่ตรงเวลา

สำหรับเรื่องของช่วงระยะเวลา สั้น - ยาว หรือ ช้า - เร็ว นั้น ก็แสดงถึงความหมายบางประการได้ อาทิ หน่วยงานหนึ่งจัดให้มีการประชุมเร่งด่วน และปรากฏว่าใช้เวลาในการประชุมยาวนาน ย่อมแสดงให้เห็นว่า คงมีเรื่องราวหรือกิจการสำคัญเป็นแน่ หรือถ้าเกี่ยวกับการรอคอย สมมติว่า มีบุคคลหนึ่งมารอพบเราที่บ้านเป็นเวลานาน การคอยในช่วงเวลาอันนานนั้น ย่อมส่งสารให้เราทราบได้ว่าเขาคงมีเรื่องสำคัญที่จะต้องพบเราให้ได้ มิฉะนั้นแล้วเราคงรอเพียงสักครู่แล้วกลับไป บางกรณีการรอคอยนี้ยังสื่อให้เห็นถึงจิตใจของบุคคลผู้นั้นได้ชัดเจนอีกด้วย เช่น การที่ชายหนุ่มบางคนรอคอยการแต่งงานของหญิงคนรักด้วยใจมั่งคั่งเป็นเวลานานชนิดที่เรียกว่า นานแค่ไหนก็จะรอ ย่อมแสดงถึงความรัก ความจริงใจที่เขามีต่อคนรักนั้นว่ามากเพียงใด

อย่างไรก็ตาม สภาพสังคม วัฒนธรรม ชีวิตความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันย่อมมีอิทธิพลต่อการใช้เวลาด้วยเช่นกัน อย่างนี้สัณนิทสน์ไทยเรามากเป็นคนไม่คอยตรงต่อเวลา อยากรหรือเมื่อไรก็ได้ จนมีสำนวนติดปากว่า อย่างไม่เียบ ๆ หรือนักไทย ที่บางครั้งผิดเวลาเป็นชั่วโมง ๆ แต่ก็มักจะถือว่าเป็นเรื่องธรรมดา ซึ่งผิดกับชาวต่างประเทศในสังคมยุโรปหรืออเมริกัน จะยึดถือเรื่องเวลาเป็นสำคัญ เช่น ชาวอเมริกันถ้าได้รับเชิญให้ไปในงานเลี้ยงอาหารค่ำและบงเวลาไว้ 18.00 น. ผู้ถูกเชิญจะต้องไปในเวลา 18.00 น. หรือไม่กี่จะต้องไม่หลัง 18.15 น. (Burgoon. 1974 : 125) ส่วนคนไทยเราโดยคนมักที่จะไปตรงตามเวลานั้น มักนิยมไปหลังเวลา บางที่เป็นชั่วโมง หรือบางคนไปช้าจนงานเกือบเลิกก็เลยมี

3. เนตรภาษา (Oculesics) อาภาว เนก - ตรี - พว - สว หมายถึง อวัจนภาษาที่เกิดจากการใช้ดวงตาหรือสายตา เพื่อสื่ออารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ความประสงค์ และทัศนคติบางประการระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร เนตรภาษาจัดอยู่ในประเภทเดียวกับอาการภาษา (Kinesics) คือ การใช้กิริยาท่าทางต่าง ๆ ในการสื่อสาร และรวมถึงการใช้ดวงตาคายแต่ในที่นี้ได้แยกเนตรภาษาออกเป็นประเภทหนึ่ง ด้วยเห็นว่าเนตรภาษานี้มีความสำคัญมากในการ

สื่อสาร เพราะการใช้ดวงตาหรือสายตาในการสื่อสารนั้นช่วยให้ทราบถึงอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดของ
ผู้สื่อสารได้ลึกซึ้งกว่าคำพูด ซึ่งอาจพูดออกไปไม่ตรงตามความจริง แต่ความจริงนั้นบอกอยู่ในดวงตา
ดังสำนวนว่า ปากตาขมขื่น กูตากรู๋ นิยมตามันช่อง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีสำนวนที่แสดงให้เห็น
ถึงความสำคัญของดวงตาก็มากมาย อาทิ ตาลูกโพล่ง ตาเป็นมัน ตาเขียว ตาหวาน ตาขี้
ตาเจ้าชู้ ตาละหอย ฉายตาตุ๊ก มองราวจะกินเลือดกินเนื้อ ฯลฯ

ในการสนทนาระหว่างบุคคลจะมีการสบตากันเป็นระยะ ๆ แต่ไม่ใช่ตลอดเวลา
การสบตานี้จะเป็นการช่วยให้การสื่อสารดำเนินไปด้วยดี เกิดความเข้าใจกันได้ง่ายขึ้น นอกจากนี้
ในบางครั้งเพียงการสบสายตาก็สามารถสื่อความหมายซึ่งกันและกันได้ ตัวอย่างเช่น ขณะที่ครู
กำลังสอนอยู่หน้าชั้น ปรากฏว่ามีนักเรียนสองคนกำลังคุยกันโดยไม่สนใจการเรียน ครูก็เพ่งสายตา
ไปยังนักเรียนนั้น เมื่อนักเรียนสบตาครูเขาก็ทราบใจว่าครูไม่พอใจหรือต้องการให้เลิกคุยกัน
นักเรียนนั้นจึงเลิกคุยแล้วหันมาสนใจบทเรียน โดยที่ครูนั้นไม่ต้องเอ่ยปากพูดหรือคุตะประการใด
หรือในเรื่องของความรัก เชื่อกันว่าสายตาจะเป็นสื่อที่ดีที่สุด ดังคำกล่าวที่ว่า "ดวงตาเป็นหน้าต่าง
ของหัวใจ" และรักแรกพบระหว่างหนุ่มสาวที่เกิดขึ้นได้ก็เนื่องมาจากสายตานี้เอง

ความรู้สึกนึกคิดตลอดจนอารมณ์ต่าง ๆ ของคนเรานั้น บางที่สามารถปิดบังซ่อนเร้น
ได้โดยอาศัยพฤติกรรมภายนอก แต่ถึงสักเท่าใดแล้ว อารมณ์และความรู้สึกเหล่านั้นมักไปแสดงออก
ที่ดวงตาก็จะปิดบังได้ ในเรื่องนี้ สุนทร กุณานุกร ได้กล่าวถึงไว้ในหนังสือภาษาท่าทางว่า

สายตา เป็นภาษาท่าทางที่แสดงออกถึงสภาวะอารมณ์ได้อย่างชัดเจน ในวัฒนธรรม
ไทย มีการใช้สายตาแสดงอารมณ์ต่าง ๆ กัน เช่น เวลาโกรธจะพาดมึงมึง พาดมึงมึง
ก็พาดมึงมึงหรือพาดมึงมึง พาดมึงมึง เวลารักและเสนหาก็พาดมึงมึง พาดมึงมึง
นอกจากนี้ยังกล่าวถึงลักษณะของการจ้องและช่วงระยะเวลาที่จ้องว่าแตกต่างกันไปตามอารมณ์
เวลามองหรือจ้องด้วยความเกียติเกน เราองเขม็งไม่กระพริบตา จ้องนาน เวลาจ้องด้วยความรัก
แบบเพื่อนก็ใช้ตาจ้องและช่วงเวลาของการจ้องอีกแบบหนึ่ง จ้องแบบรักใคร่เสนหาก็จ้องอีกแบบหนึ่ง
และมีช่วงเวลาแตกต่างกันออกไป (สุนทร กุณานุกร 2520 : 108) และในเรื่องของการมองนี้ -
โฮเช ออร์เท นักปรัชญาชาวสเปน ได้กล่าวสรุปไว้ในหนังสือชื่อ Man and People ว่า
การมองแต่ละครั้งแต่ละแบบ สื่อสารให้ผู้อื่นรู้ว่าเรามองกำลังคิดหรือมีความรู้สึกอย่างไร การสื่อสาร

ควยตาในคนเราทำได้โดยาสนิทแนบเนียนไคดล ซึ่งแมแต่เจ้าตัวเองอาจไม่ทราบวาคนเองไคไ้
สายตาและการมองเื่อสื่อสารขอความเหล่านั้เอนาไปอย่างไร

พฤติกรรมที่เ็นอวัจนสารอันเเกิดจากการไ้สายตาขณะสื่อสารกันนั้น นอกจาก
จะเ็นการมอง จ้องคูล หรือขำเลื่องแล้ว ยังรวมถึงการทำตาในลักษณะต่าง ๆ อีคควย เ็น
การหรีตา หลิวตา การทำตาเล็กลายวอยหรือการทำตาโต ตาเหลือก ก็เ็นพฤติกรรมที่สื่อให้ทราบ
ความหมายบางประการไคเ็นกัน เ็น การหรีตาขณะพูดวาสื่อสารกัน อาจแสดงวายุแสดงพฤติกรรม
นั้นมีความสงสัยไม่เนใจ หรือหรีตาเพื่อบอกหรือส่งสัญญาณบางอย่างให้ผู้อื่นทราบ

4. สัมผัสภาษา (Haptics) อานวาคา - ผัก - พาก - สาค หมายถึง ภาษา
ที่เเกิดจากการไ้จากการสัมผัส เพื่ื่อสื่อถึงความรู้สึก อารมณ์ ความสนิสนม ตลอดจนความปรารถนา
ในส่วนลึกของผูส่งสารไปยังผูรับสาร การสัมผัสนี้กระทำไคในลักษณะต่าง ๆ กัน อาทิการถูคเื้อ
ทองคัว การจับมือ การโอบกอด เตะบาค ลูบหลัง ลูบศีรษะ ลูบไล้อย่างแผวเบา หยิกเียว รวมถึง
การสัมผัสที่รุนแรง เ็น การผลักออก เตะ คอยทุบตี เ็นต้น

นักจิตวิทยาพัฒนาการไคเคยอธิบายไว้วาค การสื่อสารครั้งแรกสุดระหว่างมนุษย์
คัวกันก็ไคไ้ใช้สัมผัสภาษา คือ การที่มารดาไคประคองประหงมเียงคูลูบคัวความเอาใจไ้
รักไคทะนุถนอมนั้เอง และเ็กมักแสดงพฤติกรรมการสัมผัสออกมาอย่างไคเียงสา ไม่มีการ
เสแสร้ง ปกปิดความรู้สึก ไม่มีการอาย จับโนน จับนั้ แมกระทั่งลุมคลาอวัยะเพศของตนเอง
ซึ่งเรียวาค Infantile Masturbation เ็นการสื่อสารให้ทราบถึงความรู้สึก ความต้องการ
ความอยาคลอง ความอยากรู้อยาคเห็น ฯลฯ (สุมิตร กุณานุกร 2520 : 93)

การแสดงออกหรือพฤติกรรมที่เียวข้องกับสัมผัสภาษานั้ ยอนนั้เ็นอยกับพื้นฐานทาง
อารมณ์ ตลอดจนความรู้สึกของผูส่งสารเ็นสำคัญ พฤติกรรมจึงเ็นเืองบ่งชี้ความเนใจที่สื่อให้
ทราบวาคเ็นมิตร เ็นศัตรู รัก เกลียด เียวคเอน หรืออื่น ๆ ส่วนความหมายและวิธีการสื่อสาร
อาจแตกทางกันไปตามสภาพสังคมและวัฒนธรรม เ็น ในวัฒนธรรมตะวันตกไ้การจับมือเพื่ื่อสื่อสารวาค
เ็นการผูกไมครักกัน ทักทายกัน หรือการเินคูลองแขน โอบหลัง โอบไคของหนุ่มสาว เ็นการ
แสดงออกถึงความผูกสมิครรักไคกัน ซึ่งจะเห็นไคไคโดยทั่วไป และถึเียวาคเ็นเืองปกคิธรรมคา
ไมนาเกลียด นาละอายเอย่างไค

ในบางโอกาส การสื่อสารด้วยสัมผัสภาษา สามารถสื่อความหมายได้อย่างดีถึงชนิดที่ถ้อยคำใด ๆ หรืออวัจนภาษาอื่นใดไม่สามารถทดแทนได้ เช่น การบีบมือให้กำลังใจแก่คนเจ็บซึ่งกำลังนอนอยู่ในโรงพยาบาล การโอบกอดที่แสดงถึงความรักและความอบอุ่นระหว่างแม่กับลูก หรือการกอดรัดสัมผัสเพื่อแสดงความรักของหนุ่มสาว

5. อาการภาษา (Kinesics) อ่านว่า อา - กา - ระ - พา - สา บางทีก็เรียกว่า อากัปกริยาภาษา หมายถึง อวัจนภาษาที่อยู่ในรูปของการเคลื่อนไหวร่างกายเพื่อการสื่อสาร อาการภาษาคลุมถึงการเคลื่อนไหวของร่างกายทั้งหมด ไคแก คีระมะ แชน ซา ลำตัว สีหน้า ท่าทางต่าง ๆ

การสื่อสารโดยใช้อาการภาษานี้บางครั้งก็สื่อออกมาจากท่าทางการเคลื่อนไหวของร่างกายโดยตรง หรือไม่ก็แสดงพฤติกรรมควบคู่ออกมากับคำพูดซึ่งเป็นวัจนสาร เบิร์ดวิสเทล (Birdwhistell) นักวิจัยและผู้เชี่ยวชาญทางด้านอากัปกริยาชาวอเมริกันผู้มีชื่อเสียงได้กล่าวว่า คำพูดจะแสดงออกถึงความหมายทางสังคมได้เป็นส่วนน้อย คือ เพียง 30 - 35 เปอร์เซ็นต์ เท่านั้นที่เหลือสื่อออกมาโดยใช้อาการภาษา และท่านผู้นี้ได้ประมาณไว้ว่าเรามีอาการทางกายถึง 700,000 ลักษณะ ที่สามารถนำไปใช้สื่อสารกันได้ (Birdwhistell. 1952 : 150)

มีข้อที่น่าสนใจก็คือ การสื่อสารโดยใช้อาการภาษานี้ขึ้นอยู่กับสภาวะทางวัฒนธรรมมาก และดูเหมือนจะมากกว่าอวัจนภาษาประเภทอื่น ๆ ทั้งสิ้น อย่างเช่นในสังคมไทย ถือเอาเรื่องอากัปกริยาอาการเป็นวัฒนธรรมที่พึงสั่งสอนลูกหลานให้เป็นผู้มีกิริยามารยาทเรียบร้อย มีความสุภาพอ่อนน้อม จนเป็นเอกลักษณ์ของคนไทยมาจนถึงปัจจุบัน ตัวอย่างที่เห็นง่าย ๆ ก็คือ ขณะที่ผู้เยาว์หรือผู้น้อยสนทนากับผู้ใหญ่จะมีกิริยาท่าทางสงบเสงี่ยม เรียบร้อย ผิดกับคนอเมริกันที่ส่วนมากจะเคลื่อนไหวคีระมะของตนเองอยู่เสมอในขณะที่สนทนาอยู่กับผู้อื่น จะสังเกตได้ทุกครั้งที่ต้องยกมือยกเท้า และให้หูสนทนาตอบคำถามหรือพูดต่อจะมีการโยกคีระมะเล็กน้อยทุกครั้ง ทั้งนี้หมายความว่า ผู้พูดใช้อาการภาษามากให้หูสนทนาทราบว่า "ผมพูดเสร็จแล้ว เชิญคุณพูดได้" (สุมิตร คุณานุกร 2520 : 164)

ในค่านิยมวัฒนธรรม เช่น การแสดงงิ้วของจีนก็ปรากฏว่ามีการใช้กิริยาท่าทางที่เป็นอาการภาษาสื่อสารให้กันรู้เข้าใจถึงอารมณ์ ความรู้สึกของตัวละคร ดังตัวอย่าง (Klineberg. 1938 : 517 - 520)

1. การใช้มือขวาหยิบแขนซ้ายขึ้นเหนือระดับตา คล้ายกับว่าจะเขี่ยน้ำตา
แสดงความเศร้าโศก

2. การยกเท้าข้างหนึ่งขึ้น และยืนขาเดียว แสดงถึงความพิศวง แปลกใจ

3. ยกมือข้างหนึ่งขึ้นให้สูงระดับใบหน้า แล้วใช้แขนเสื้อพัดไปมา แสดงถึง
ความโกรธ

4. เป่าหนวดเคราให้ปลิวว่อน แสดงถึงความโกรธ

5. ยกแขนทั้งสองข้างแฉกออกไปพร้อม ๆ กัน แสดงถึงความร่าเริง
เบิกบานใจ หรือพึงพอใจ

6. ใช้มือทั้งสองข้างจับหรือลูบเครา พร้อมกับขบกรามแน่น หมายถึง การใช้
ความคิดหรือการตัดสินใจ

ส่วนศิลปะการแสดงของไทยเราที่ใช้ภาษาร่างกายเพื่อเป็นสื่อให้กับคนดูก็มีอยู่
เช่นเดียวกัน อาทิการเล่นโขน ซึ่งมีการกำหนดท่าทางการแสดง การรำ โดยใช้มือ ใช้เท้า
การขยับร่างกายแสดงออกถึงอารมณ์ ความรู้สึก เช่น ทวิภักษ์ เวลาโกรธจะกระพือเท้า ซีมือ
เวลาโมโหหรือหงุดหงิดจะใช้มือถูที่หลังหู เวลาแสดงความรัก เสน่ห์จะใช้มือทั้งสองวางไขว้
ลงบนอก หรือถ้าเศร้าโศก เสียใจ ร้องไห้ ก็เอามือปาดที่ตา เป็นต้น กิริยาท่าทางต่าง ๆ เหล่านี้
จะสื่อสารให้ดูชมเข้าใจได้ โดยไม่ต้องออกเสียงหรือพูดเลย

6. วัตถุภาษา (Objectics) หมายถึง อวัจนภาษาที่เกิดจากการใช้หรือเลือกใช้
วัตถุสิ่งของต่าง ๆ เพื่อแสดงหรือสื่อความหมายไปปรากฏ วัตถุในที่นี้หมายถึงสิ่งของทุกขนาด
ทุกประเภทที่อยู่โดยรอบ ตลอดจนเสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ เครื่องใช้ที่ติดตัวอยู่
วัตถุต่าง ๆ ที่แวดล้อมบุคคลอยู่นั้นจะบ่งบอกให้ทราบถึงความหมายบางอย่างในตัวบุคคลที่เป็นเจ้าของ
หรือเกี่ยวข้องกับวัตถุนั้นเสมอ ซึ่งตามปกติคนเรามักจะเลือกสรรสิ่งของเครื่องใช้ตามใจปรารถนา
ของตน คือ ตามอุปนิสัยใจคอ เจตนาคติ ทัศนคติ บุคลิกภาพ และสภาพฐานะ นอกจากนี้ ที่สำคัญ
ยังต้องคำนึงถึงสภาพสังคม วัฒนธรรม ค่านิยม ประเพณีนิยม ที่แตกต่างกันออกไป ดังเช่น ถนน
บางแห่งนิยมชมชอบในการเอากระดูกสัตว์มาแขวนคอหรือทำเป็นเครื่องประดับ โดยมีความเชื่อว่า
เป็นของดี มีความศักดิ์สิทธิ์ เป็นเครื่องรางของขลัง หรือเพื่อแสดงถึงความกล้าหาญของชายฉกรรจ์

แต่ในสังคมของอารยชนกลับเห็นเป็นเรื่องตลก งมงาย วัตถุเหล่านั้นไร้คุณค่าไม่เหมือนกับเพชรนิลจินดาที่เขานิยม อีกตัวอย่างหนึ่งที่เห็นได้ชัดเจนของสังคมไทยก็คือ ในสังคมชนบทมักแสดงออกถึงฐานะ อวดมั่งอวดมี โดยสวมใส่แก้วแหวนเงินทองเป็นเครื่องประดับ โดยเฉพาะการแต่งตัวเนื่องในโอกาสเทศกาลต่าง ๆ หรือในการจัดงานประเพณีสำคัญ ๆ อาทิ บวชนาค แต่งงาน จะทำกันใหญ่โต หรูหรา พุ่มเฟิ่ย สมโภชกันอย่างเอิกเกริก แสดงถึงสถานภาพ ฐานะ ทักก็กรีของวงศ์ตระกูลให้ปรากฏ ซึ่งค่านิยมเหล่านี้กำลังจะหมดไปหรือน้อยลงในสังคมเมือง

ปัจจุบันคนเราหันไปนิยมยกย่อง ยึดถือคุณค่าและความเจริญทางค่านิยมมากกว่าอย่างอื่น หรือที่เรียกว่า วัตถุนิยม จึงปรากฏว่า มีการเลือกใช้วัตถุด้วยความตั้งใจที่จะใช้เป็นเครื่องแสดงบุคลิกภาพกันอย่างเกินขอบเขต หรือเกินตัว เช่น การแต่งกายตามแฟชั่นของวัยรุ่นหรือคนหัว ๆ ไป การกินอาหารแพง ๆ ตามร้านหรูหรา การใช้รถยนต์ยี่ห้อดี ๆ ราคาแพง ๆ ฯลฯ วัตถุสิ่งของดังกล่าวมีบุคคลเป็นจำนวนมากใช้เป็นเครื่องแสดงฐานะหรือบ่งบ่งสภาพที่แท้จริงของตัวเอง ดังนั้น อวัจนสารที่เกิดจากวัตถุภาษาบางอย่างจึงไม่ใช่เป็นสารที่จะสื่อความหมายได้ถูกต้องแน่นอนเสมอไป จำเป็นต้องพิจารณาถึงสารหรืออวัจนสารอื่น ๆ เป็นองค์ประกอบด้วย

7. ปริภาษา (Vocalics หรือ Paralanguage) อานว้า ปะ - ริ - พว - สา หรือเรียกว่า ภาษาน้ำเสียง หมายถึง อวัจนภาษาที่เกิดจากการใช้น้ำเสียงประกอบด้อยคำที่พูดออกไป โดยเน้นวิธีการพูดมากกว่าด้อยคำที่พูด น้ำเสียงและด้อยคำนั้นต้องควบคู่กันอยู่เสมอ จนยากที่จะแยกออกจากกันได้ นอกจากจะเขียนด้อยคำลงเป็นตัวหนังสือ ซึ่งก็ไม่สามารถสื่อความหมายได้ชัดเจนเท่ากับการพูด น้ำเสียงจึงมีความสำคัญมากในการสื่อความหมายที่แสดงออกถึงอารมณ์ ความรู้สึกของผู้พูดได้เป็นอย่างดี ในเรื่องนี้ สมพิศ เพียรเลิศ ได้ศึกษาค้นคว้าไว้ว่า

ปริภาษาสื่อความหมายทางอารมณ์ ความรู้สึกของผู้พูดโดยผ่านลักษณะต่าง ๆ คือ

1. คุณภาพเสียง (Voice quality) ได้แก่ คุณภาพของน้ำเสียงของเสียงที่เกิดจากการพูด การควบคุมริมฝีปาก การควบคุมจังหวะการพูด
2. ความเข้มของเสียง (Intensity) หรือแรงดันของคลื่นเสียงที่เรารับรู้ว่าดังหรือก่อยมนั่นเอง
3. อัตราความเร็วและระยะเวลาการพูด (Rate and timing) ได้แก่ ความเร็วที่พูดกลพูด และความยาว และจุดเว้นวรรคการพูด

4. ระดับเสียง (Pitch) หมายถึง ความถี่และพิสัยเสียง
5. Vocal segregates ได้แก่ เสียงที่ขัดระหว่างคำพูด เช่น เสียงเอออ ... อืออ ... เป็นต้น
6. ความคล่องแคล่วในการพูด (Fluency)
7. กระสวนเสียง (Vocal pattern) ได้แก่ ภาษาถิ่น กระสวนวักกัปัจจัย (Inflections) ต่าง ๆ
8. Vocal characterization อันได้แก่ การร้องไห้ การหัวเราะ การตะโกน การทำเสียงขึ้นจมูก การกรน และการถอนหายใจ เป็นต้น" (สมเพ็ก เพียรเลิศ 2521 : 17 - 18)

นอกจากนี้ วอร์ดฮาฟ (Wardhaugh, 1972 : 18 - 20) ได้แบ่งองค์ประกอบของอวัจนสารในปริภาษาวอกเป็นห้าประเภทดังนี้

1. ความดัง - คอยของเสียง (Volume scale) การใช้เสียงเพื่อการสื่อสารนั้นย่อมขึ้นอยู่กับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อม บางโอกาสเราจำเป็นต้องเปล่งเสียงดัง เช่น การตะโกนส่งสัญญาณกันของชาวทะเล การหัวร้องด้วยความตกใจ เจ็บปวด หรือความกังวลออกไปด้วย ความโกรธ แต่บางโอกาสเราก็จำเป็นต้องใช้เสียงคอยแผ่วเบา หรือกระซิบกระซาบ เช่น การพูดคุยในห้องสมุด การสวนมนต์

2. ระดับเสียงสูง - ต่ำ (Pitch scale) ความสูงต่ำของเสียงจะสื่อให้ทราบถึงอารมณ์ของผู้พูดได้เป็นอย่างดี เช่น การทำเสียงสูงที่แสดงออกถึงความตกใจ ประหลาดใจ หรือท้อใจ ส่วนเสียงต่ำส่วนมากจะแสดงออกถึงความเศร้าสร้อย เบื่อหน่าย ไม่พอใจ

3. ความก้องกังวานของการพูด (Openness scale) ความก้องกังวานของการพูดนี้ อาจจะเป็นบุคลิกภาพเฉพาะบุคคลหรือเป็นการสร้างโดยการบังคับกับเสียง เพื่อใช้สื่อสารในโอกาสต่าง ๆ อาทิ นักร้องทำเสียงก้องกังวานเพื่อให้เกิดความไพเราะประทับใจคนฟัง นักเทศน์นำไปใช้ในการพูดปลุกใจผู้ฟัง นักการเมืองหรือผู้นำของประเทศพยายามพูดให้ก้องกังวานขณะหาเสียงหรือกล่าวคำปราศรัยต่อชุมนุมชนในที่สาธารณะ แต่บางคนก็มีเสียงก้องกังวานเอง ตามธรรมชาติ

4. ความหวนของเสียง (Clipping scale) รวมถึงการเน้นเสียง เน้นคำ (Clipped Speech) และการลากเสียง (Drawling) เพื่อสื่อความหมายพิเศษบางประการ ให้ผู้ฟังทราบ เช่น การเน้นเสียงว่า กับ (ครับ) ใช่ จิง (จริง) แสดงถึงคำตอบรับ ยืนยันแน่นอน ผิดกับการลากเสียงว่า คราว! ขอ - รับ ซ้าย จิง ซึ่งอาจแสดงถึงการล้อเลียนหรือไม่มีความจริงใจ นอกจากนี้การพูดห้วน ๆ ไม่มีหางเสียง ที่เรียกว่า มะนาวไม่มีน้ำ ก็แสดงถึงความเก๋ซาด ความไม่พอใจ หรืออาจเป็นบุคลิกภาพเฉพาะบุคคลก็เป็นได้

5. จังหวะลีลาของเสียง (Tempo scale) จังหวะลีลาของการพูดย่อมแตกต่างกันไปแต่ละบุคคล บางคนพูดไคลคลอแคลว มีลีลาจังหวะน่าฟัง บางคนพูดเร็วจนฟังไม่ค่อยรู้เรื่อง บางคนพูดตะกุกตะกักเหมือนคนติดอ่าง พฤติกรรมเหล่านี้ย่อมบ่งบอกถึงอารมณ์และบุคลิกภาพของผู้พูด คนที่มีความเชื่อมั่นในตัวเอง ควบคุมอารมณ์ของตนได้ดี ย่อมพูดไคลคลอแคลว น่าฟัง เช่น นักการเมืองบางคน ส่วนคนที่พูดติดตะกุกตะกัก มักจะเป็นคนที่ขาดความเชื่อมั่น หรืออารมณ์ของผู้พูดขณะนั้นไม่ปกติ อาจจะทำให้กังวล ตกใจ ประหม่า หรือรีบร้อน อย่างไรก็ตาม ในเรื่องของจังหวะลีลาในการพูดนี้สามารถฝึกฝนให้ได้ โดยเฉพาะการมีโอกาสได้พูดอยู่เสมอ

จากองค์ประกอบข้างต้นนี้ จึงทำให้น่าเสียงมีความแตกต่างกัน และจะเป็นอวัจนสารที่สื่อความหมายพิเศษนอกเหนือจากถ้อยคำพูดของคุณสนทนา ดังตัวอย่างบทสนทนาระหว่างบุคคลสองคนต่อไปนี้

"พี่ วันนี้ผมทำข้อสอบไม่ได้เลย"

"ดี อยากซื้อเกี๊ยวจูหนึ่งสั"

คำว่า "ดี" จะมีความหมายแย้งกับพฤติกรรมข้างต้น โดยมีบริบทเป็นองค์ประกอบให้ทราบ คือ "อยากซื้อเกี๊ยวจูหนึ่งสั" แกความหมายของคำว่า ดี นั้น น่าเสียงที่พูดจะบอกความหมายและความรู้สึกของผู้พูดได้อย่างแจ่มแจ้ง กล่าวคือ ถ้าผู้พูดใช้น่าเสียงเรียบ ๆ ก็เป็นการแสดงว่าพูดประซค แผ่ควยการกักเคื่อนธรรมดา แต่ถาเน้นเสียงที่ ดี และบังคับให้น่าเสียงสูงขึ้นเป็น ดี ยิ่งแสดงให้เห็นถึงความไม่พอใจ พูดประซคแบบสมนำหน้า ถาเน้นเสียง ดี พร้อมทั้งลากเสียงไปควย อาจแสดงถึงการ เยาะเยยของผู้พูด

ความสำคัญของปริภาษานี้ในฐานะที่เป็นอวัจนสารนั้น นอกจากจะสื่อให้ทราบถึงอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของผู้พูดแล้ว ยังสามารถบอกให้ทราบถึงเพศ วัย บุคลิกภาพ และภูมิหลังบางประการของผู้พูดด้วย แต่ถาใช้ผิดลักษณะไป เช่น ผู้ชายมีน้ำเสียงคล้ายผู้หญิง ผู้ใหญ่ใช้น้ำเสียงฟังดูเหมือนเด็ก เหล่านี้ จะทำให้ภาวะสักระกั้นการสื่อสารเกิดขึ้นได้ (สวมิตร ยมาภัย 2520 : 13)

ความสัมพันธ์ระหว่างอวัจนภาษาและวัจนภาษา

อวัจนภาษาที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมด มักจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกันอยู่ตลอดเวลา ขณะที่มีการสื่อสาร ไม่สามารถแยกจากกันได้โดยเด็ดขาด เพราะในบางโอกาสเราไม่สามารถใช้อวัจนภาษาเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่งสื่อสารให้ประสบผลสำเร็จได้ จึงจำเป็นต้องใช้การสื่อสารหลาย ๆ วิธีประกอบกัน และในทำนองเดียวกัน อวัจนภาษากับวัจนภาษาก็มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันโดยอวัจนภาษาทำหน้าที่ต่อไปนี้ (Burgoon. 1974 : 115 - 116)

1. เพื่อซ้ำกับคำพูด (Redundancy) การแสดงออกในเชิงอวัจน อาจทำให้เกิดความหมายซ้ำกันกับคำพูดได้ เช่น การที่เราส่ายหน้าแสดงการปฏิเสธ พร้อมกับคำพูดว่า "ไม่" หรือ "เปล่า"

2. เป็นการเน้นหรือย้ำ (Accentuation) ในขณะที่บุคคลกำลังสื่อสารหรือสนทนากันนั้น ถาสังเกตดูจะพบว่า คนบางคนเวลาพูด เขาจะมีการเน้นเสียงในบางช่วงบางตอน บางทีเน้นมาก เน้นพอสมควร หรือเน้นเล็กน้อย แล้วแต่ความสำคัญของเรื่องที่พูด เช่น การที่ครูเน้นเสียงทามักเรียนว่า "เจียบ อย่ายุ่ย" การเน้นนั้นนอกจากจะใช้น้ำเสียงแล้ว กิริยาอาการ การเคลื่อนไหวมือและแขน การเคลื่อนไหวศีรษะ สามารถช่วยเน้นการสื่อสารได้ทั้งสิ้น

3. เพื่อใช้แทนวัจนสาร (Substitution) มีอยู่บ่อยครั้งที่อวัจนสารทำหน้าที่สื่อความหมายแทนวัจนสารได้โดยสิ้นเชิง เช่น การใช้ส่ายตาเพื่อแสดงความรู้สึกว่าพอใจ ไม่พอใจ กังใจ เสียใจ ฯลฯ โดยไม่ต้องใช้คำพูดเลย หรือการใช้อาการภาษาเป็นสัญลักษณ์ในการสื่อสาร เช่น นักเรียนยกมือขึ้นเมื่อสามารถตอบคำถามที่ครูถามได้ หรือแสดงถึงการขออนุญาต

4. เพื่อเสริมให้นำหนักให้แกคำพูด (Complement) ในการพูดหรือสนทนากัน ผู้พูดมักแสดงอารมณ์ความรู้สึกออกไปกับคำพูดด้วย เพื่อให้ผู้ฟังรับรู้อย่างเข้าใจ เห็นจริง เห็นจังไปควย

ดังนั้น สีหน้า แววจา กิริยาท่าทาง ตลอดจนน้ำเสียงของผู้พูดจึงแสดงออกเพื่อเสริมน้ำหนักให้กับคำพูดนั้น ๆ เช่น เด็กคนหนึ่งร้องไห้โอดโอย พร้อมกับพูดว่า ปวดฟัน แล้วเอามือกุมไว้ที่ปากหรือแกมน้ำเสียงที่ร้อง และการเอามือขึ้นกุมปากนั้นเสริมคำพูดที่ว่า ปวดฟัน และยังสื่อให้ทราบได้อีกว่า ปวดมากจริง ๆ

แต่ในบางโอกาส วัจนสารก็ช่วยเสริมความชัดเจนให้แก่วัจนสารได้ เช่น บุคคลคนหนึ่งเอามือกบบริเวณหน้าท้องและนิ้วเท้าเล็กน้อย ผู้ดูแลเห็นอาจจะไม่แน่ใจว่า วัจนสารที่ส่งมานั้น หมายถึงอะไรกันแน่ นอกจากบุคคลผู้นั้นจะพูดเสริมขึ้นมาว่า ปวดท้อง หรือ หิวข้าว

5. เพื่อใช้แย้งกับพฤติกรรมหรือคำพูด โดยเฉพาะในคำพูดประเภทเห็นแบบ (Ironical) หรือกระทบกระเทียบ (Sarcastic - statement) มักจะมีความหมายตรงข้ามกับสิ่งที่พูดออกไป ซึ่งอาจสังเกตได้จากน้ำเสียง สีหน้า แววจาของผู้พูด เช่น คำพูดที่ว่า "ภรรยาผมนะหรือ คีรากับแม่ที่เดียว" "แหม ! รู้ดีไปหมดทุกอย่างเชียวนะ"

พฤติกรรมเชิงอวัจนะของบุคคลที่แสดงออกอาจจะแย้งกับคำพูดของบุคคลนั้นเองก็ได้ เช่น เราปรุงอาหารให้เพื่อนคนหนึ่งรับประทานอย่างสุดฝีมือ ขณะกำลังรับประทานกันอยู่ เราก็เอ่ยปากถามเพื่อนเพื่อทดสอบฝีมือของตนเองว่า "อร่อยไหม?" เพื่อนตอบด้วยใบหน้าเฉย ๆ หรือเหยเกเสียงอ่อย ๆ "อร่อย" ทั้ง ๆ ที่ไม่อร่อยเอาเลย วัจนสารกับอวัจนสารที่เพื่อนแสดงออกจึงมีความขัดแย้งกัน

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า

ในการศึกษารั้วนี้ ผู้ศึกษาได้รวบรวมเอกสารต่าง ๆ เพื่อประกอบการศึกษา โดยแยกประเภทเอกสารที่ศึกษาไว้ดังต่อไปนี้

1. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารเชิงอวัจนะในวรรณคดี

เนื่องจากแนวคิดในเรื่องการสื่อสารเชิงอวัจนะนี้ยังเป็นเรื่องใหม่ในวงการวรรณกรรม ยังมีได้มีการนำไปใช้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับวรรณคดีอย่างกว้างขวางเหมือนแนวการศึกษาค้นคว้าด้านอื่น ๆ ซึ่งปรากฏว่ามีผู้นำเรื่องการสื่อสารเชิงอวัจนะไปใช้ศึกษาเกี่ยวกับวรรณคดีโดยตรงเพียงผู้เดียวเท่านั้น คือ

สมพิศ เพียรเลิศ (สมพิศ เพียรเลิศ 2521 : 125) ได้ศึกษาเกี่ยวกับอวจนสาร ในนวนิยายเรื่อง "The old man and the sea" ผลการศึกษาปรากฏว่า มีอวจนสารที่เกิดจากการสื่อสารเชิงอวัจนะตามทฤษฎีของเบอร์กันทั้งเจ็ดประเภท ได้แก่ เทศภาษา กาลภาษา อากัปกิริยา ภาษา ปริภาษา สัมผัสภาษา สิ่งแวดล้อมและวัตถุ รูปร่างทางกาย และเครื่องตกแต่ง โดยแอบแฝง อยู่ในนิพนธ์บรรยายและบทสนทนา และพบว่าอวจนสารที่เกิดจากอวัจนภาษาในนิพนธ์บรรยายมากกว่า ในบทสนทนาประมาณเท่าตัว และส่วนใหญ่เป็นการใช้อวัจนภาษา 3 ประเภท คือ

1. สิ่งแวดล้อมและวัตถุ คือ การบรรยายถึงลักษณะสภาพแวดล้อมหรือวัตถุเครื่องใช้ต่าง ๆ เกี่ยวกับตัวละคร

2. อากัปกิริยาภาษา คือ การบรรยายเกี่ยวกับอากัปกิริยาและพฤติกรรมต่าง ๆ ของตัวละคร

3. รูปร่างลักษณะทางกายและเครื่องตกแต่ง คือ การบรรยายรูปร่างหน้าตา ผิวพรรณ หรือเครื่องแต่งกายของตัวละคร

อนึ่งในบทสนทนาปรากฏว่ามีอวจนสารเป็นเพียงส่วนน้อยที่เกิดจากการสื่อสารด้วยอวัจนภาษาทั้งเจ็ดประเภท และพบเพียงสองประเภท คือ อากัปกิริยาภาษา และกาลภาษา อวัจนภาษาในประเทศอื่น ๆ ไม่ปรากฏในบทสนทนาเลย

ส่วน ฉลวย พรอมมูล (ฉลวย พรอมมูล 2517 : 121) ได้ศึกษาเกี่ยวกับปัญหาในการเรียนการสอนวรรณคดีอังกฤษ และกล่าวอ้างอิงถึงอวจนสารที่เกี่ยวกับวรรณคดีในแง่หนึ่งว่า อัตราการออกเสียงตามลักษณะของถ้อยคำมีความสำคัญในการอ่านออกเสียงในกวีวีจนะ เพราะว่าถ้าผู้อ่านอ่านออกเสียงมีจังหวะเร็วหรือช้า ก็อาจจะทำให้ผู้ฟังเกิดอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น จังหวะการอ่านเร็วจะทำให้ผู้ฟังมีอารมณ์ตื่นเต้นหรือครื้นเครงตามไปด้วย ถ้าอ่านโดยมีระยะการทอดเสียงช้าเนิ่นนาน ผู้ฟังก็อาจมีอารมณ์เย็น ๆ เฉื่อย ๆ ตามไปด้วย

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารเชิงอวัจนะโดยทั่ว ๆ ไป

สำหรับการวิจัยเกี่ยวกับการสื่อสารเชิงอวัจนะโดยทั่ว ๆ ไปนั้น ในประเทศไทยเรายังไม่มีผู้ใดได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ถึงเลย ดังนั้น ผลการวิจัยที่จะได้นำเสนอต่อไปนี้จึงเป็นของชาวต่างประเทศทั้งสิ้น และส่วนใหญ่จะเป็นงานวิจัยเกี่ยวกับการใช้อวัจนภาษาในการเรียนการสอนหรือในทางการศึกษาเท่านั้น

โบทรัพ (Brochtrup. 1975 : 5769-A) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมเชิงอวัจนะบางประเภทกับตัวแปรต่าง ๆ เกี่ยวกับประสิทธิภาพในการสอน หัตถคดีที่มีต่อการสอน และโปรแกรมการฝึกหัดกรู พบว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญระหว่างพฤติกรรมเชิงอวัจนะต่อไปนี้

1. การเคลื่อนไหวทางปากกับการเคลื่อนไหวทางศีรษะ
2. การเคลื่อนไหวทางปากกับคุณภาพของเสียง
3. การเคลื่อนไหวของศีรษะกับสัมผัสภาษา
4. เทศภาษากับสัมผัสภาษา

คีทส์ (Deets. 1972 : 6187-A) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารอวัจนะด้วยการไม่ใช้ภาษาพูดขณะทำกิจกรรมในห้องเรียนและกิจกรรมระหว่างบุคคล โดยให้นักแสดงสี่คนแสดงท่าทางอารมณ์ทุกอย่างออกมาทางใบหน้า เสียง ท่าทาง เสียงกับใบหน้า และเสียงกับท่าทาง โดยบันทึกลงเทปโทรทัศน์แล้วนำมาฉายให้นักเรียนดูเพื่อให้นักเรียนบอกถึงอารมณ์และระดับความเข้มข้นของอารมณ์ที่แสดงออกมา ปรากฏผลดังนี้

1. วิธีการแสดงอารมณ์ออกมาทางใบหน้า - เสียง เป็นวิธีการที่แม่นยำที่สุดในการรับรู้อวัจนสารเชิงอารมณ์ ในขณะที่วิธีการใช้ท่าทางเป็นวิธีการที่ให้ความแม่นยำน้อยที่สุด
2. วิธีการแสดงออกทางใบหน้า - เสียง มีช่วงโอกาสแฝง (Latency times) สั้นที่สุด และมีแนวโน้มว่าจะได้รับการตีความว่าแสดงอารมณ์เข้มข้นมากกว่าวิธีการแสดงออกทางอื่น และมีโอกาสผิดพลาดใก้่น้อยที่สุด
3. อารมณ์ปฐมภูมิ (ความโกรธ ความแปลกใจ และความสนุกสนาน) จะเกิดการรับรู้ได้ดีกว่า และมีช่วงโอกาสแฝงสั้นกว่าอารมณ์ที่สลับซับซ้อน ได้แก่ ความกระวนกระวายใจ ความอิจฉาริษยา และความสิ้นหวัง
4. มาตรการการวิจัยที่สะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล มีความสัมพันธ์กับความสามารถในการรับรู้อวัจนสาร

เมื่ออารมณ์ถูกแสดงออกมาอย่างเปิดเผยโดยไม่มีการเสแสร้ง ขอนเร้น วิธีการแสดงออกทางใบหน้า - เสียง เป็นวิธีการที่ดีที่สุดในการสื่อสาร

กร.เอกล์ไลน์ (Exline. 1970 : 150) แห่งมหาวิทยาลัยเคาเวอร์ สหรัฐอเมริกา ได้ศึกษาทดลองเกี่ยวกับการใช้เนตรภานา โดยใช้หนังสือนิทานหญิงปีที่ 1 - 2 ของมหาวิทยาลัยดังกล่าว ในการวิจัยทั้งหมด 80 คน เป็นชาย 40 คน หญิง 40 คน ในการทดลอง จัดให้ชายหนึ่งคน และหญิงหนึ่งคน สัมภาษณ์นิสิตทั้งหมด โดยที่ผู้สัมภาษณ์แต่ละคน สัมภาษณ์ทั้งนิสิตชายและหญิงเพศละ 20 คน ผลการทดลองปรากฏว่า ขณะที่นิสิตถูกสัมภาษณ์เกี่ยวกับเรื่องส่วนตัว จะไม่สบายใจ สัมภาษณ์มากเท่ากับขณะที่ถูกสัมภาษณ์เรื่องอื่น ๆ อาทิ งานอดิเรก หรือการพักผ่อนหย่อนใจ โดยทั่วไปแล้วนิสิตหญิงจะจองหน้าหรือสับสนมากกว่านิสิตชาย ไม่ว่าจะเป็นการสัมภาษณ์เรื่องส่วนตัวหรือเรื่องอื่นใดก็ตาม

ฟรีด (Fried. 1976 : 3907-A) ได้ทำการศึกษาการแสดงอารมณ์ทางสีหน้าจะมีผลต่อการเรียนรู้หรือไม่ โดยทำการศึกษากับเด็กเกรด 4 - 5 จำนวน 181 คน โดยใช้บทเรียนที่บันทึกเทปโทรทัศน์เรื่องนก ซึ่งครูแสดงสีหน้าต่างกันสามชนิด คือ สีหน้าเชิงบวก สีหน้าเชิงลบ สีหน้าปกติ ผลปรากฏว่าความแตกต่างของสีหน้าของผู้ส่งสาร ก็คือ ครูมีผลต่อการเรียนรู้ของเด็ก

ฟูจิโมโต (Fujimoto. 1972 : 4152-A) ได้ทำการทดสอบหาความสัมพันธ์ของการสื่อสารเชิงอวัจนและเชิงวัจน โดยให้นักแสดงชายสี่คน หญิงสี่คน แสดงสถานการณ์ทางอารมณ์ (Mood Condition) ในลักษณะต่าง ๆ แล้วบันทึกเทปโทรทัศน์ไปฉายให้นักศึกษาจำนวน 118 คน ดู จากนั้นทำการทดสอบนักศึกษากลับการตอบคำถามเป็นประโยคสั้น ๆ 60 ประโยก เกี่ยวกับการแสดงความคิด ความรู้สึกหรือทัศนคติจากสถานการณ์ทางอารมณ์เหล่านั้น ผลปรากฏว่า

1. การสื่อสารที่ถูกต้องแม่นยำที่สุด เมื่อวัจนภาษาและอวัจนภาษามีความสอดคล้องเป็นลักษณะเดียวกัน (Consistent)
2. ประโยคข้อความกลาง ๆ (Neutral Sentences) ที่แสดงความรู้สึก จะให้ความหมายเกี่ยวกับอารมณ์ได้ก็เมื่อใช้เสียง
3. เมื่อสัญลักษณ์ที่เป็นวัจนและอวัจน แสดงออกถึงอารมณ์ที่ตรงข้ามกันแล้ว สัญลักษณ์เชิงวัจนจะมีอิทธิพลมากกว่า

4. เมื่อเสียงและภาษาแสดงอารมณ์เดียวกัน แต่ยังมีความคลุมเครือ สัญญลักษณ์เชิงอวัจนจะช่วยให้ลดความเข้าใจมากกว่า

5. ภาษาที่มีความรุนแรง (Strong Language) ถ้านำมาใช้พรรณนาถึงอารมณ์ที่แสดงออกด้วยเสียงที่มีลักษณะเป็นกลาง ๆ จะมีความหมายคลุมเครือมากที่สุด และมักจะเกิดกับสัญญลักษณ์เชิงอวัจนมากกว่าสัญญลักษณ์เชิงวัจน

6. มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารในด้านการสามารถในการสื่อสารและตีความหมาย

นอกจากนี้ เรโนลด์ส (Reynolds. 1972 : 6066-67-A) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการรับรู้การสื่อสารเชิงอวัจนในการบริหารสถานการณ โดยผู้วิจัยได้ฉายเทปโทรทัศน์เกี่ยวกับผู้บริหารมีการติดความสัมพันธ์กับครูในสถานการณ ก็อ

1. การสนทนาระหว่างผู้บริหารและครูเกี่ยวกับเรื่องการประเมินผลกลางปีของครู
2. การอภิปรายเกี่ยวกับการแข่งขันฟุตบอลของโรงเรียนที่แข่งขันเมื่อคืนที่ผ่านมา
3. ปฏิกริยาของครูใหญ่เมื่อได้รับการบอกเล่าป่วยของครู

ในแต่ละสถานการณ แบ่งออกเป็นสองตอน ตอนแรก เป็นวิธีการสื่อสารเชิงอวัจนชนิดบวก อีกตอนหนึ่งเป็นอวัจนสารเชิงนิเสธ ผู้วิจัยได้นำเทปโทรทัศน์ชุดนี้ฉายให้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นครูและผู้บริหาร จำนวน 212 คน จากโรงเรียนมัธยมศึกษาในเมือง Knoxville City จำนวนห้าโรง แล้วให้กลุ่มตัวอย่างตอบคำถามเกี่ยวกับการใช้สายตา การแสดงออกทางสีหน้า ท่าทาง การเคลื่อนไหวมือ การบ่งกับเสียง ผลการวิจัยสรุปได้ว่า คนเราสามารถรับรู้เข้าใจและมีปฏิกริยาต่อการสื่อสารเชิงอวัจนและผู้หญิงมีแนวโน้มว่าจะไวต่อการรับรู้การสื่อสารประเภทนี้มากกว่าผู้ชายเมื่ออายุ (อายุเกิน 40 ปี) และคนหนุ่ม (อายุต่ำกว่า 40 ปี) มีความสามารถในการรับรู้อวัจนสารเท่า ๆ กัน

อีกคนหนึ่ง คือ กุลเดเจอร์ (Guldager. 1972 : 636-A) ได้ศึกษาถึงอิทธิพลของวัตุภาษาของผู้ใหญ่ที่มีต่อพฤติกรรมเชิงอวัจนของเด็กหุนก คาบอด จำนวน 30 คน เด็กแต่ละคนที่เข้าร่วมในการทดลองสองสถานการณที่มีสื่อผ่านและมันั่งที่ใช้ต่างกันออกไป ในสถานการณหนึ่ง ผู้ทดลองสวมใส่ชุดสีสดใส่จ่า และนั่งบนเก้าอี้ตัวใหญ่ ในอีกสถานการณหนึ่ง

ผู้ทดลองสวมใส่เสื้อผ้าสีดำ และมีม้านั่งไม้ตัวเล็ก ๆ สองตัว เมื่อผู้ทดลองได้จับเนื้อของตัว เป็นการท้าทายกับเด็กแล้วก็พาเด็กไปนั่งบนเก้าอี้ แล้วหยุดนิ่งไม่พูดคุยกะไรอีก ในช่วงนี้เทปบันทึกภาพ โดยอัตโนมัติทุก ๆ 10 วินาที ในการทดลองครั้งละหกนาที แล้วนำผลของภาพถ่ายไปวิเคราะห์ ผลปรากฏว่าในสถานการณ์ที่ให้เด็กนั่งลงบนเก้าอี้ที่สามารถปรับที่นั่งให้สบายได้ (เก้าอี้ตัวใหญ่) เด็กมีแนวโน้มจะแสดงพฤติกรรมอันเป็นกิจนิสัยของนกออกมากภายหลังระยะ 2 - 3 วินาทีแรก ผ่านพ้นไป โดยทั่วไปแล้ว เด็กจะแสดงพฤติกรรมแบบกระตุนตัว เองออกมา ก่อน เช่น การจ้องมอง แสงสว่าง ภายหลังจากที่ได้ติดต่อกับวัตถุภาษาของผู้ทดลองแล้ว

สำหรับผลงานวิจัยในวงการอื่นนอกเหนือจากด้านการศึกษาก็มีอยู่บ้าง ดังเช่น

โทฟาโล (Tofalo. 1977 : 3684-A) ได้ศึกษาว่าเชพของร่างกาย ศีรษะ แขน ขา ช่วงระยะระหว่างบุคคล เพศ มีผลต่อการสื่อความหมายเชิงอวัจนะอย่างไร ถ้าบุคคล ต้องการแสดงความเป็นมิตร ผลปรากฏว่า การสบตาทั้งหมด ความถี่ของการสบตา และเวลา โน้มตัวในขณะที่นั่งบนเก้าอี้ เป็นตัวแปรสำคัญที่แยกความแตกต่างระหว่างสถานการณ์การสร้าง มิตรภาพ และสถานการณ์หลีกเลี่ยงการแสดงมิตรภาพ ส่วนจำนวนความถี่ของการยิ้มที่ส่งให้แก่บุคคล สามารถแยกสถานการณ์ดังกล่าวได้เช่นเดียวกัน และยังสามารถแสดงถึงสถานการณ์การคอยอีกด้วย

ในวงการแพทย์ กร.วอชเทล (Wachtel. 1967 : unpagel) ซึ่งเป็น ศาสตราจารย์สอนอยู่ในมหาวิทยาลัยนิวยอร์ก ได้ทำการศึกษานานาทางของคนไข้โรคจิตหลาย ๆ คน โดยใช้เครื่องเทปบันทึกภาพเข้าช่วย ในขณะที่รักษานัดคนไข้ เพราะหมอมไม่สามารถสังเกตท่าทาง การเคลื่อนไหวของคนไข้ได้อย่างละเอียด เนื่องจากท่าทางและการเคลื่อนไหวบางอย่างเกิดขึ้น และสิ้นสุดลงอย่างรวดเร็ว เช่น การหรีด การเลิกคิ้ว การขยับขา ฯลฯ จากการสังเกตท่าทาง และคำพูดของคนไข้แต่ละคนจากเทปบันทึกภาพและบันทึกเสียงด้วย กร.วอชเทล สรุปยืนยันว่า คนไข้ทุกคน ไม่ว่าจะโดยรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ตาม พยายามใช้ภาษาท่าทางสื่อสารกับหมอตลอดเวลา

ไกเซอร์ (Geizer. 1972 : 6584) ได้ทำการศึกษาดังหน้าของการ สื่อสารเชิงอวัจนะภายในเนื้อหาของระบบการสื่อสารแบบ Dyadic Communication System จากในสถานการณ์การสัมภาษณ์ระหว่างคนไข้กับหมอ โดยฉายเทปโทรทัศน์เกี่ยวกับพฤติกรรม ปฏิสัมพันธ์ระหว่างการสัมภาษณ์เบื้องต้นแรกของหมอกับคนไข้ให้นักศึกษาระดับปริญญาตรีที่เรียนวิชา

การพูดเบื้องต้นในมหาวิทยาลัยแห่งรัฐโอไฮโอโอคุ หลังจากนั้นให้ทำข้อทดสอบ ผลปรากฏว่า พฤติกรรม การสื่อสารเชิงอวัจนะให้ความรู้เกี่ยวกับบทบาทและความสัมพันธ์ด้านสถานะของผู้สื่อความหมายได้ และความคึกของนักศึกษาที่มีอยู่เดิมในค่านที่เกี่ยวกับเนื้อหาปฏิสัมพันธ์มีอิทธิพลต่อการประเมินค่า พฤติกรรมการสื่อสารเชิงอวัจนะที่มองเห็น

จากเอกสารและงานวิจัยดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของการสื่อสารเชิงอวัจนะ ที่ควรแก่การศึกษาให้ลึกซึ้งกว้างขวางยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในการศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับ วรรณคดี และจากผลงานวิจัยเหล่านี้ นับว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับผู้ศึกษาที่จะใช้เป็นพื้นฐาน ความรู้ ความคิด และเป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ต่อไป

การสื่อสารเชิงอวัจนในวรรณคดี วิธีวิเคราะห์อวัจนสารในวรรณคดี
วิเคราะห์อวัจนสารในวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณี

การสื่อสารเชิงอวัจนในวรรณคดี

คงได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ 2 ถึงเรื่องการสื่อสารเชิงอวัจน ซึ่งแบ่งออกเป็นเจ็ดประเภท
คือ

1. เทกภาษา (Proxemics)
2. กาลภาษา (Chronemics)
3. เนตรภาษา (Oculesics)
4. สัมผัสภาษา (Haptics)
5. อาการภาษา (Kinesics)
6. วัตถุภาษา (Objectics)
7. ปริภาษา (Vocalics หรือ Para language)

อวัจนภาษาหรืออวัจนสารเหล่านี้จะเกิดขึ้นหรือมีแอบแฝงอยู่กับวัจนสารเสมอขณะที่มีการสื่อสารกัน ไม่ว่าการสื่อสารนั้นจะเป็นไปในรูปแบบใด วรรณคดีหรือวรรณกรรมเป็นรูปแบบหนึ่งของการสื่อสารที่กวีหรือนักประพันธ์ใช้เป็นเครื่องมือสื่อสารถึงผู้อ่าน ควบคู่การถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ทัศนคติ ตลอดจนจินตนาการต่าง ๆ ลงเป็นลายลักษณ์อักษร อาจจะเป็นในรูปของร้อยแก้วหรือร้อยกรองก็ได้ ส่วนภาษาหรือวัจนสารที่กวีเขียนออกมานั้นมักจะแตกต่างจากภาษาพูดหรือภาษาเขียนตามปกติโดยทั่วไป คือ เป็นภาษาที่มีศิลปะ ซึ่งกวีเลือกสรรกลั่นกรองแล้ว เพื่อให้เกิดสุนทรียภาพในกานต่าง ๆ อาทิ ความสละสลวยของถ้อยคำ ความไพเราะของเสียง และความหมายที่ลึกซึ้งตรงตามความคิดความทองการของกวี หรือเพื่อให้เป็นไปตามลักษณะเด่นที่ลักษณะของคำประพันธ์ ดังนั้น การสื่อสารจึงเกิดขึ้นได้โดยการอ่านและผู้อ่านสามารถตีความถ้อยคำภาษาที่เป็นวัจนสารนั้นให้ใกล้เคียงที่สุด ซึ่งขึ้นอยู่กับพื้นฐานภูมิรู้ ประสบการณ์ ความสามารถของผู้อ่านแต่ละคน ดังที่ไอ เอ. ริชาร์ด นักวรรณคดีวิจารณ์สำคัญ ผู้ตั้งทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์ในแง่สุนทรียศาสตร์

(Aesthetic Approach of Literary Criticism) ไก่กลาถึงหลักสำคัญประการหนึ่งว่า วรรณคดีเป็นสื่อความเข้าใจระหว่างผู้แต่งกับผู้อ่าน (Poetry itself is a mode of communication) ฉะนั้น สิ่งสำคัญในการอ่านวรรณคดี จึงอยู่ที่การทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในสิ่งที่ผู้แต่งต้องการถ่ายทอดให้ผู้อ่าน การอ่านควรจะเป็นไปเพื่อเอาใจมากกว่าเอาเรื่อง และรสที่ได้รับจากการอ่านวรรณคดี ก็คือ รสความงามแห่งศิลปะอันเกิดจากการที่ผู้แต่งสามารถสื่อสารหรือถ่ายทอดสิ่งที่ปรากฏอยู่ในจิตใจของตนให้ปรากฏแก่ผู้อ่านได้อย่างชัดเจนสมบูรณ์ (Richards. 1925 : 241 - 253)

ภาวะการสื่อสารอันเกิดจากการอ่านหรือการตีความถ้อยคำภาษาที่เป็นวจนสารในวรรณคดีเพียงอย่างเดียว บางครั้งก็ไม่สามารถให้ความกระจ่างหรือให้ภาพพจน์ (Imagery) ต่อผู้อ่านได้ก็เท่าที่ควร เพราะข้อความที่เป็นวจนสารเหล่านั้นยังมีวจนสารซึ่งเป็นความหมายแฝงแวดล้อมอยู่ การตีความจึงต้องคำนึงถึงวจนสารด้วยเสมอ โดยเหตุที่วจนสารมีความสำคัญมากที่ช่วยให้การสื่อสารเกิดความชัดเจน สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

วจนสารในวรรณคดีไม่ได้ปรากฏเด่นชัดเหมือนกับกรณีที่ถูกคนพจนานักกำลังสื่อสารกันโดยตรง ผู้อ่านต้องตีความตามตัวหนังสือจากบทบรรยาย บทพรรณนาของกวีเกี่ยวกับฉาก สภาพแวดล้อม ลักษณะอุปนิสัย ตัวละครหรือจากบทสนทนา และจินตนาการเพื่อสร้างภาพพจน์ขึ้น ซึ่งในเรื่องที่สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "พระอภัยมณี การศึกษาในเชิงวรรณคดีวิจารณ์" ในตอนหนึ่งได้ศึกษาถึงเรื่องภาพพจน์ที่เกิดจากการอ่านวรรณคดีไว้ว่า ภาพพจน์ในวรรณคดีนั้นมักเป็นภาพสองระดับ (couple image) ฉะนั้น บางครั้งจึงปรากฏว่าผู้อ่านมองเห็นภาพพระคัมภีร์แรกเท่านั้น แต่ไม่ไต่ลงลึกไปถึงระดับที่สอง อันเป็นส่วนที่เกิดจากจิตใต้สำนึกของผู้แต่ง ซึ่งความหมายของ "ภาพพระคัมภีร์สอง" ก็คงหมายถึงวจนสารที่แฝงมากับวจนสารนั่นเอง ดังตัวอย่างที่ สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร ยกประกอบให้เห็นดังนี้

สุนทรภู่สร้างเรื่องนี้ (พระอภัยมณี) โดยอาศัยทะเลเป็นฉากสำคัญ จึงนับว่าเป็นสิ่งที่แปลกกว่าเรื่องทั่ว ๆ ไป แต่ความสำคัญมิได้อยู่ที่ตัวไฉ้ทะเลเป็นฉากเท่านั้น หากสุนทรภู่ไฉ้ทะเลเป็นสิ่งแสดงถึงจิตใจของตัวละครด้วย การบรรยายภาพของทะเลให้มีความหมายที่แฝงความว่าเหวโศกเศร้า อันเป็นภาพพจน์ระดับที่สอง ซึ่งอาจพบนจากการสังเกตของ

ผู้อ่าน แต่ก็มีอิทธิพลต่อเรื่องโดยที่ผู้อ่านไม่รู้ลึก

ในการบรรยายภาพทะเลนั้น สุนทรภู่ได้วาดภาพให้ผู้อ่านมองเห็นทะเลตามความเป็นจริง มันเป็นภาพพจน์ในระดับแรก

พระเล็งแลตามกระแสน้ำล้นรู

สีขรินเกาะแก่งทุกแห่งหน

จะลบลิวทิวเมฆเป็นหมอกมน

เห็นแกชกับมัจฉาคาราพราย

(หน้า 21)

จะให้ลิวทิวแลขวากว่าแห

ทองทะเลลิลลำนวนน้ำเขียว

คลื่นระลอกกลอกกลิ้งเป็นเกลียว เกลียว

(หน้า 22)

ในขณะที่เดียวกัน ถ้อยคำที่บรรยายภาพของทะเลก็ได้แฝงความรู้สึกถึงความอ้างว้าง ความโดดเดี่ยว และอารมณ์เหงาของคนที่ต้องเดินทางอยู่ในทะเลอันกว้างสุดสยด

(สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร 2518 : 326 – 328) จากตัวอย่างข้างต้นนี้ อวัจนสารเกิดจากวัตุภาษา ได้แก่สภาพสิ่งแวดล้อมที่เป็นฉากทะเลนั่นเอง และเมื่อตีความอวัจนสารเหล่านั้นก็จะเป็นการเพิ่มอรรถรส เกิดความนึกคำนึงที่ลึกซึ้งกว้างขวางต่อผู้อ่านมากยิ่งขึ้น

ควยอิทธิพลและความสำคัญของอวัจนสารดังกล่าวที่มีต่อวรรณคดี เราจึงนำมาใช้ในการศึกษาวิเคราะห์วรรณคดีได้แก่วรรณคดี โดยพิจารณาจากประเภทต่าง ๆ ของอวัจนสาร ดังต่อไปนี้

1. เทศภาษา (Proxemics)

เทศภาษาในวรรณคดีเกิดจากการบรรยายของกวีเกี่ยวกับการวางตัวระหว่างบุคคลที่มีการสนทนาหรือติดต่อสื่อสารกัน เช่น ตำแหน่งของตัวละคร ระยะห่าง – ใกล้ระหว่างตัวละคร ตลอดจนการเลือกใช้สถานที่หรือฉากต่าง ๆ ในวรรณคดี เป็นต้น ทั้งนี้เทศภาษาจะสื่อ

ให้ทราบถึงสัมพันธภาพระหว่างบุคคล บทบาทและสถานภาพของตัวละคร โดยที่ผู้อ่านตีความจาก
อวัจนสาร เหล่านั้น ดังตัวอย่างในบทละครนอกเรื่องคาวีตอนหนึ่งบรรยายไว้ว่า

นั่ง <u>เหนือ</u> <u>แท่น</u> <u>รัตน</u> <u>ชัย</u> <u>ชวาล</u>	พร้อม <u>ข้าราชการ</u> <u>น้อย</u> <u>ใหญ่</u>
จึง <u>เรียก</u> <u>เสน่</u> <u>ที่</u> <u>ไว</u> <u>ใจ</u>	มา <u>ใกล้</u> <u>หน้า</u> <u>ที่</u> <u>นั่ง</u> <u>แล้ว</u> <u>สั่ง</u> <u>พลัน</u>
	พระ <u>บาท</u> <u>สม</u> <u>เด็จ</u> <u>พระ</u> <u>พุทธ</u> <u>เลิศ</u> <u>หล้า</u> <u>นภา</u> <u>ลัย</u>

เพราะนาที่บรรยายนี้แสดงให้เห็นความเป็นผู้มีอำนาจวาสนาของท้าวสุนทรนุรักษ์ในฐานะเป็น
กษัตริย์ย่อมมีบทบาทและสถานภาพเหนือบุคคลอื่น ๆ จึงประทับอยู่บนพระแท่นที่สูงกว่าข้าราชการ
ทั่ว ๆ ไป และการที่เรียกเฉพาะทหารคนสนิทเข้ามาใกล้ ๆ นั้น ก็เพื่อรับสั่งบัญชาในเรื่องสำคัญ
อีกตัวอย่างหนึ่งในเรื่องพระอภัยมณี กวีบรรยายไว้ว่า

จึง <u>คำ</u> <u>รัส</u> <u>ตรัส</u> <u>เรียก</u> <u>โอร</u> <u>ส</u> <u>ร</u> <u>ท</u>	มา <u>ริม</u> <u>อาสน์</u> <u>แท่น</u> <u>สุร</u> <u>รณ</u> <u>แล้ว</u> <u>บรร</u> <u>ห</u> <u>ร</u>
พอ <u>จะ</u> <u>แจ้ง</u> <u>เจ้า</u> <u>จง</u> <u>จำ</u> <u>คำ</u> <u>โอร</u> <u>ส</u> <u>ร</u> <u>ท</u>	อ <u>ัช</u> <u>ชา</u> <u>ญ</u> <u>เชื้อ</u> <u>กษ</u> <u>ัตริ</u> <u>ย์</u> <u>ชั</u> <u>ค</u> <u>ติ</u> <u>ยา</u>
	สุ <u>น</u> <u>ท</u> <u>ร</u> <u>ภ</u> <u>ญ</u>

เป็นตอนที่ท้าวสุทัศน์ตรัสเรียกพระอภัยมณีกับศรีสุวรรณเข้ามาใกล้ ๆ ด้วยมีเรื่องสำคัญ
จะรับสั่ง คือ ให้ไปว่าเรียนวิชาความรู้ใส่ตัว แสดงให้เห็นถึงฐานะอันครึกครื้นของท้าวสุทัศน์ซึ่งประทับ
อยู่บนอาสน์ หมายถึง ความเป็นผู้มีอำนาจ ถือ เป็นกษัตริย์ และสถานภาพของพ่อที่อยู่เหนือลูกตาม
สภาพสังคมไทย

2. กาลภาษา (Chronemics)

เป็นอวัจนสารที่เกิดจากเวลา ซึ่งกวีได้บรรยายเอาไว้เพื่อการดำเนินเรื่อง หรือ
เพื่อบ่งถึงช่วงเวลาของเหตุการณ์ต่าง ๆ ตามเนื้อเรื่อง อาจจะมีการประมาณ เช่น บรรยาย
รวม ๆ ว่า ยามเช้า ยามเย็น กลางคืน มีคำจำกัดขึ้น หรือระบุเวลาที่แน่ชัดว่า 8.30 น.
15.00 น. เพียง 1 ชั่วโมง 2 ยาม ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างบรรยากาศให้สมจริงก่อให้เกิด
จินตนาการและภาพพจน์แก่ผู้อ่าน นอกจากนี้ยังแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครซึ่งผู้อ่าน
จะทราบได้จากกำหนดเวลาและช่วงระยะเวลาที่ตัวละครสื่อสารกันอยู่ เช่น การพูดคุยกันนาน ๆ

เป็นชั่วโมง เพียง 2 – 3 นาที ช่วงเวลาแห่งการรอคอย การนัดพบ เป็นต้น เวลาเหล่านั้น จะสื่อความหมายบางประการให้ทราบได้ถึงจิตใจและบุคลิกภาพของคน อาทิ ความรัก ความอดทน ความเชื่อมั่น ความเชื่อ ตลอดจนกานินยมต่าง ๆ กันตัวอย่าง

วังเวยวังเวง	ห่างเหินย่ำค่ำระฆังฆาน
ฝูงวัวควายผายลาทิวากาล	คอยคอยผานทองทุ่งมั่งดินตน
ชวมนาเหน้อยออนตางจรกลับ	ตะวันลับอัสดงทุกแห่งหน
ทิ้งทุ่งให้มิดมัวทมิฬมณฑล	และทิ้งตนดูเปลี่ยวอยู่เคียวคาย
	พระยาอุปทิศศิลปสาร

กวีบรรยายถึงสภาพชีวิตประจำวันของชาวนาที่ต้องตรากตรำทำงานต่อสู้กับชีวิตในเวลากลางวัน ก่อ ทิวากาล ค่ำย่ำค่ำซึ่งเป็นการสิ้นสุดของวัน สื่อให้ทราบถึงช่วงเวลาแห่งการพักผ่อนของชีวิตทั้งคนและสัตว์ ส่วนความมืดหรือยามค่ำก็มักแฝงไว้ด้วยความหมายที่ลึกซึ้ง น่ากลัว เปล่าเปลี่ยว โดดเดี่ยวในยามที่อยู่คนเดียว

หรือจากตัวอย่างในเรื่องมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร ตัวละครใช้กาลภาษาสื่อสารกับดังนี้

เอะเจ้ามัทรี มาไยเวลาปานฉะนี้ระนองเอ๋ย นึกเวลากาลหรือเจ้าคิมคำปฏิญาณ
แรกนิยมน ว่าไม่ภพหาสมาคมกันเป็นเชิงขรवाद เวลาที่นี้คิดระหลาดอยู่แล้วนะเจ้าเป็นไรเล่า
จึงลงมา

มหาเวสสันดรชาดก

พระนางมัทรีเสด็จไปหาพระเวสสันดรยังอาศรมกลางดึก ซึ่งเป็นเวลาที่ไม่สมควร ทำให้พระเวสสันดรแปลกพระทัยว่าจะต้องมีเรื่องอะไรสำคัญ แต่ก็ทรงยั้งถึงกฏาปฏิญาณว่าไม่เป็นการเหมาะสม แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงเกรงครุฑคอกฏเกณฑ์และประเพณีนิยมเป็นอย่างยิ่ง

3. เนตรภาษา (Oculistics)

เป็นการสื่อสารโดยใช้สายตาเป็นสื่อ ในวรรณคดี กวีมักจะบรรยายถึงรูปร่างลักษณะ กิริยาอาการต่าง ๆ ของตัวละครให้ผู้อ่านได้ทราบ เพื่อเป็นพื้นฐานในการสร้างภาพพจน์ของผู้อ่าน

"ดวงตา" จะเป็นสิ่งที่บรรยายไว้มาก และละเอียดที่สุดเพื่อสื่อถึงอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดที่เป็น ส่วนลึกของตัวละคร เช่น ความรัก ความเศร้าโศกเสียใจ ความกลัว ความโกรธ ความแค้น ฯลฯ ดังตัวอย่างตอนหนึ่งจากเรื่องพระอภัยมณี ดังนี้

พอเนตรเองตองเนตรนอกนัยน์
องกระพวยชวยเขินสะเห็นใจ

หวนประหวัหวาคจิตคิดสงสัย
แผ่ตนไมเมียงชมอยคอยชวยตา
สุนทรภู

เป็นการใช้เนตรภาษาเป็นสื่อของความรักระหว่างนางเกษราและศรีสุวรรณ ซึ่งพบกัน เป็นครั้งแรก พอสบตาก็กทำให้นางเกษราเกิดจิตประหวัค เขินอาย แล้วแอบมองคอยความสนใจ

4. สัมผัสภาษา (Haptics)

สัมผัสภาษาในวรรณคดีเกิดจากการบรรยายของกวี เกี่ยวกับกิริยาอาการตอบสนอง ซึ่งกันและกันของตัวละคร โดยใช้ส่วนต่าง ๆ ของร่างกายสัมผัสกัน เพื่อแสดงออกถึงอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด และสัมพันธ์ภาพที่ต่อกัน เช่น การจูบมือ โอบกอดโอบไหล่ กอดรัด ลูบศีรษะลูบหลัง เป็นต้น

ตัวอย่าง

เมื่อนั้น
สวมสอกลงคองพระนักรา

ท้าวสิ่งหลยักษา
ลูบหลังลูบน้าวไป
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

จากเรื่องไชยเชษฐา เป็นการแสดงออกของท้าวสิ่งหลยักษาที่มีความรักความห่วงใยหลานชาย คือ นารายณ์ธิเบศร์ เป็นอย่างมาก แม้จะเป็นยักษ์แต่สัมผัสภาษาที่สื่อออกมาเป็นไปอย่างนิ่มนวลและอ่อนโยน

5. อาการภาษา (Kinesics)

ในวรรณคดีที่มีจุดมุ่งหมายประการหนึ่งในการเขียนคือพยายามสร้างภาพพจน์ให้เกิดขึ้นกับผู้อ่าน ดังนั้น กวีจึงมักบรรยายถึงอากกับกิริยาต่าง ๆ ของตัวละครไว้อย่างละเอียด เพื่อทำให้

ผู้อ่านเกิดความเข้าใจในเหตุการณ์ อารมณ์ และบุคลิกภาพของตัวละครได้เป็นอย่างดี เช่น

บง เนื้อ เนื้อ เคน

หัวร้างและทั้งตัว

พิศ เส้น สร้อย ริ้ว

ก็ระริกระริวไหว

ชิต บุรทัต

จากเรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์ ตอนวิสาการพราหมณ์ถูกโอบยอาการภาษาที่สื่อออกมา แสดงถึงความรุนแรงขณะที่หว่ายหอกไปบนร่างกายของวิสาการพราหมณ์ ซึ่งคงเจ็บปวดทุกข์ทรมาน อย่างแสนสาหัส

อีกตัวอย่างหนึ่ง จากเรื่องรามเกียรติ์ ตอนองคตสื่อสาร ดังนี้

เมื่อนั้น

ไคพังทรีวิโรธโครธา

ลูกขึ้นขึ้นหน้ากระพื้บาท

จับอ้ายองคตใจฉกรรจ์

ทศเคียรสุริยวงกัยักษา

อสุรา เชน เชียว เกี้ยว พัน

สั่งสื่ออำมาตย์แข่งขัน

ที่มันองอาจอหังการ

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

แสดงถึงอารมณ์โกรธจัดของทศกัณฐ์ พฤติกรรมที่แสดงออกก็เป็นไปตามลักษณะนิสัยของยักษ์ ซึ่งผิดจากมนุษย์ธรรมดา

6. วัตถุประสงค์ (Objectives)

วัตถุประสงค์เกิดจากการบรรยาย พรรณนาถึงฉาก สภาพสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการเลือกใช้ วัตถุประสงค์ของต่าง ๆ ของตัวละคร เช่น เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย ยานพาหนะ สภาพที่อยู่อาศัย ฯลฯ สิ่งเหล่านี้จะสื่อให้ผู้อ่านทราบถึงบุคลิกภาพ รสนิยม อุปนิสัย สถานภาพของตัวละครนั้น ๆ เช่น

มาจะกล่าวบทไป

เสวย ราชย์ องค์ เดียว เที่ยว ร่ำ ภา

อยู่ ปราสาท เสาศอก คย อด กวน

มี ทหาร หอน เฝ้า เฝ้า เฝ้า เฝ้า เฝ้า เฝ้า

ถึงระเคนคั่นไถอนาดา

ตาม ตลาด เสาชิง ช้า หน้า โบสถ์ พราหมณ์

กำ แพง แวง แวง ลวน ควาย เรียว หนาม

คอย ปราม ปราม ประ จำ นิคร ที่ คิ กราย

พระมหามนตรี (ทวีป)

จากเรื่องระเด่นลันได กวีบรรยายถึงสภาพความเป็นอยู่ของระเด่นลันไดตัวละครเอก
ในฐานะกษัตริย์ แทรกภาษาที่สื่อออกมาทำให้ทราบได้ว่า แท้จริงแล้วระเด่นลันไดหาได้เป็นกษัตริย์ใน
เพราะไวยากรณ์ครยากจนแสนเข็ญเหลือประมาณ

ในเสภาเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ตอนขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้าง แล้วเข้าไปในห้องนางแก้ว
กิริยานั้น กวีได้พรรณนาากวักดูแวดล้อมต่าง ๆ ภายในห้องของนางแก้วกิริยาไว้ละเอียดมาก ดังนี้

ที่นอนน้อยนอนอนนิต	หมอนข้างมีคู่เคียงประกอง
กระจากแจ่มจักใส่กันฉงนอย	ไม่สอยสนงางามเกลี้ยง
ฉากบังจักตั้งไวข้างเคียง	อัมจันทร์ตั้งเรียงในห้องน้อย
ห้องแถบรุจิกแอมไมแออัด	รุจิกจักเครื่องเรือนไว้ใช้สอย
หิ้งกระโถนขันน้ำและจอกลอย	หมอนน้อยงามรับกับรูปคน
	เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน

วิภาษานาเหล่านี้สื่อให้ทราบถึงสภาพของนางแก้วกิริยาว่าเป็นคนมีตระกูลมีใจ เป็น
คนใจ และยังแสดงถึงบุคลิกลักษณะ อุบิสัยนางเป็นนางรักสวรั้งงาม เป็นแม่บ้านการเรือน
มีระเบียบเรียบร้อยสมกับความเป็นลูกผู้หญิงที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูมาดีพอควร

7. ปริภาษา (Vocalics หรือ Para language)

เป็นอวัจนภาษาที่เกิดจากน้ำเสียง แต่ในวรรณคดีนั้นเสียงไม่ได้เกิดขึ้นโดยตรงเหมือนกับ
การที่บุคคลกำลังสื่อสารพูดจากัน เสียงในวรรณคดีเกิดจากการที่กวีสื่อออกมาในรูปของคำบรรยาย
ลักษณะการสนทนาของตัวละคร และบอกถึงคุณภาพของน้ำเสียงที่ตัวละครพูดจากัน เช่น ตะโกน
กระซิบ ทวาด สะอื้น ออดอ้อน ทอดเสียง ฯลฯ นอกจากนี้กวียังบรรยายถึงพฤติกรรม อาทิ กิริยา
สีหน้า ท่าทางของตัวละครประกอบกันไปด้วย เพื่อสื่อความหมายถึงอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดของผู้พูด
โดยที่กวีไม่จำเป็นต้องบรรยายความรู้สึกของตัวละครให้ผู้อ่านทราบโดยตรง ดังตัวอย่าง

ลุกขึ้นกระพิบาหาวาอ๋อง	อวัจนาคุ่มข้างมักง่าย
ทรลักษณ์อปริยไม่มีอาย	หนอกษัตริย์ทั้งหลายไม่เอื้อเพื่อ
	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

จากเรื่องสั้นของ ทอนหัวสามโลกรวนาที่เสียงมาลัยเลือกเจ้าเงาะผู้มีรูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์เป็นคู่ครอง นำเสียงของการทวาทันทั้งแสดงถึงความโกรธจัด กอปรกับดอยคำสำนวนที่ปรึกษาออกไปก็แสดงถึงความฉืดหวัง กับแค้น ชิงช้าง

ปริภาษาในวรรณคดีนอกจากจะเกิดขึ้นได้จากกรณีดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังเกิดจากการที่ผู้เลอกลายร้อยคำภาษาในการแต่งเพื่อให้เกิดเสียงขึ้นโดยตรงใ้่อีกด้วย เช่น การถ่ายทอดหรือเลียนเสียงธรรมชาติ เสียงคน เสียงสัตว์ หรือการเล่นคำเล่นอักษร จนเกิดเป็นเสียงขึ้น เสียงเหล่านั้นยอมแผ้วไ้ความหมายบางประการ ซึ่งจะเป็นการเพิ่มอรรถรส เพิ่มสุนทรียะที่ได้จากการอ่านวรรณคดีเรื่องนั้นมากยิ่งขึ้น ดังตัวอย่าง

เสียง <u>ขออออออ</u>	เอื้อยเพลง
จับ <u>ปีเตงเตงเตง</u>	<u>เตงคอง</u>
<u>คอคคุดคุด</u> <u>เคยเตง</u>	<u>เทงเตง</u> ระนาคเอย
<u>มองหนองหนองนองหนอง</u>	<u>มวังมวังมวัง</u> ตะโพน
	สุนทรภู

จากเรื่องนิราศสุพรรณ สุนทรภูแต่งเลียนเสียงเครื่องดนตรีไทยชนิดต่าง ๆ ด้วยการเล่นคำเล่นอักษรเพื่อให้เกิดเสียงใกล้เคียงกับเสียงดนตรีจริง ๆ โดยเฉพาะเวลาอ่านออกเสียงส่วนความหมายที่แผ้วมากับเสียงดนตรีก็ทำให้ความรู้สึกรื่นเริงบันเทิงใจ ตลอดจนแสดงถึงความสามารถของนักดนตรีผู้เล่น

วิธีวิเคราะห์อวัจนสารในวรรณคดี

ในวรรณคดีหรือวรรณกรรมก็ถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ ออกมาเป็นภาษาเขียน ก็คือตัวหนังสือซึ่งเป็นวัจนสารทั้งหมด ส่วนอวัจนสารก็ปรากฏขึ้นด้วยการแอบแฝงควบคู่กับวัจนสารเหล่านั้น ด้วยเหตุนี้การพิจารณาวิเคราะห์อวัจนสาร จึงต้องวิเคราะห์ที่ความวากวัจนสารดังกล่าวซึ่งสามารถกระทำได้สองทาง คือ

1. ทัศนะอวัจนสารจากการบรรยายหรือพรรณนา

ในการเขียนวรรณคดีหรือวรรณกรรม กวีมักใช้การบรรยายหรือการพรรณนาเป็นหลัก เพื่อสื่อสารถึงผู้อ่านโดยตรง ได้แก่ การบรรยายสภาพสิ่งแวดล้อม ฉาก บรรยากาศ บุคลิกลักษณะ และอุปนิสัยของตัวละคร ตลอดจนเหตุการณ์ต่าง ๆ ในการดำเนินเรื่อง ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการมองเห็นภาพพจน์ตามคำบรรยายนั้น ๆ เรียกว่าเป็นภาพพจน์ระดับแรก และเมื่อผู้อ่านตีความบทบรรยายหรือบทพรรณนาเหล่านั้นให้ลึกซึ้งกว้างขวางก็จะปรากฏเป็นภาพพจน์ระดับที่สอง ซึ่งเป็นความหมายแฝงอยู่ คือ อวัจนสารนั่นเอง ดังตัวอย่าง

	โอฤๅญ์เคื่อนหน้าหน้าคิมหันต์
พวกมนุษย์สุดสุดสนุกครัน	ไค้ญกันพิศวงเมื่อสงกรานต์
ทั้งผู้ก็เข้ใจใจสอังกาส	อภิวาทพุทธรูปในวิหาร
ล้วนแต่งตัวทั่วกันวันสงกรานต์	กุสศราญเฬรพิศพิ้งทั้งหญิงชาย
	นายมี

จากเรื่องนิราศเคื่อน กวีบรรยายให้เห็นถึงสภาพการและบรรยากาศเนื่องในวันสงกรานต์ของไทย แต่ถ้ามองความกาดภาษาจากการบรรยายนี้ก็จะทำให้ทราบความหมายที่ลึกซึ้งกว่านี้ว่า เทศกาลวันสงกรานต์ของไทยนั้นมีความสำคัญมากในอดีต คือ เป็นวันขึ้นปีใหม่ ตรงกับวันที่ 13 เดือนเมษายน ในฤดูร้อน นับเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมมาก เพราะชาวไร่ชาวนาเก็บเกี่ยวเสร็จ จึงเป็นเวลาที่จะพักผ่อน จัดงานสนุกสนานรื่นเริงกัน และเป็นโอกาสในการมาชุมนุมสมาคมค้ำหัวผู้ทักทายมาร่วมกันตามประเพณีไทย

2. ทัศนะจากบทสนทนา (Dialogue) ของตัวละคร

บทสนทนาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งของวรรณคดีหรือวรรณกรรมประเภทนวนิยายและนิทาน บทสนทนาเกิดจากการที่ตัวละครพูดสื่อสารกันตั้งแต่สองตัวขึ้นไป และรวมถึงการที่ตัวละครพูดรำพึงกับตัวเองด้วย ในขณะที่ตัวละครกำลังสนทนากันอยู่นั้น อวัจนสารก็จะสื่อออกมาพร้อมกับวัจนสารที่เป็นคำพูด ได้แก่ น้ำเสียง สีหน้า ท่าทาง อากัปกิริยาต่าง ๆ ซึ่งตัวละครที่เป็นคู่สนทนากันอยู่จะรับรู้ถึงกันและกันถึงอารมณ์ ความรู้สึก หัตถ์คดี คำนิยม ฯลฯ ของผู้พูด ส่วนผู้อ่าน

วรรณคดีจะรับรู้ข่าวสารเหล่านั้นอีกทอดหนึ่ง โดยการตีความจากบทสนทนาของตัวละครนั่นเอง
ดังตัวอย่าง

โอว่าอนิจจาพระน้องแก้ว
เราไร้สุริยวงศ์พงศ์พันธุ์

ทั้งที่เสียแล้วไปสู่สวรรค์
ไก่อเห็นกันพี่น้องสองชาย

กรรมแล้วแก้วตาของพี่เอ๋ย
รำพลางทางทรงโกกาลัย

ใครเลยจะช่วยแก้ไข
สะอื้นไห้ไม่เป็นสมประที

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

จากเรื่องควี ตอนหลวิชัยมาพบควีสิ้นชีวิต ถ้อยคำรำพึงรำพัน ทอเสียงสะอื้น
แสดงถึงความเศร้าโศกเสียใจเป็นล้นพ้น

วิเคราะห์ข่าวสารในวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณี

ในการศึกษาวิเคราะห์ครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ศึกษาจากหนังสือเรื่องพระอภัยมณี ฉบับหอสมุดแห่งชาติ โดยศึกษาวิเคราะห์ตั้งแต่ตอนที่ 1 – 23 ดังได้กล่าวรายละเอียดไว้แล้วในขอบเขตของการศึกษาและ จะวิเคราะห์เฉพาะข่าวสารที่ปรากฏเท่านั้น โดยคำนึงถึงหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้ คือ

1. ศึกษาพิจารณาจากเนื้อหาว่ามีข้อความตอนใดบ้างที่เป็นข่าวสาร แล้วรวบรวมจัดประเภทของข่าวสารเหล่านั้นเป็นหมวดหมู่ตามวิธีการสื่อสารเชิงอวัจนะ ซึ่งมีเจ็ดประเภทดังกล่าว
2. ศึกษาวิเคราะห์ ตีความข่าวสารที่รวบรวมไว้ในแต่ละประเภท โดยตีความตามสภาพสังคม วัฒนธรรม พร้อมทั้งอธิบายประกอบเหตุผลให้เห็นเด่นชัด

อนึ่ง เพื่อความสะดวกในการศึกษาวิเคราะห์ ผู้ศึกษาจะศึกษาเรียงตามลำดับเนื้อหาตั้งแต่ตอนที่ 1 – 23 และศึกษาแยกเป็นประเภทต่าง ๆ ของอวัจนสารเรียงลำดับไปเช่นเดียวกัน

วิเคราะห์

1. เทพภาษา (Proxemics)

วจนสาร	อวจนสาร
จึงชวนกันจรจรลจากสถาน ออกพوار เบื้องบูรพาทิศ (สุนทรภู 2515 : 2)	พระอภัยมณีและศรีสุวรรณเดินทางจากวัง เพื่อไปศึกษา วิชาโดยออกทางประตูทิศตะวันออก ทั้งนี้เพราะเป็น ความเชื่อทางไสยศาสตร์ที่ว่าทิศตะวันออกเป็นทิศที่มี สิริมงคล ทางอาทิตย์ขึ้นทางทิศนี้ ดังนั้น การประกอบ กิจการใด ๆ ก็ตามที่ยึดถือเอาทิศนี้เป็นหลัก ย่อมมีแต่ ความเจริญรุ่งเรืองยิ่ง ๆ ขึ้น เสมือนกับดวงอาทิตย์ นั่นเอง
กศิธรจรรจงกระจำจตา ทั้งสองราเดินเรียงมาเคียงกัน (สุนทรภู 2515 : 2)	กับบรรยายการเดินทางของพระอภัยมณีและศรีสุวรรณ โดยมีเทพภาษาสื่อให้ทราบความหมายบางประการว่า พี่น้องคู่นี้มีความรักใคร่สนิทสนมกันมากอยู่ใกล้กัน ตลอดเวลาไม่ยอมห่าง อีกประการหนึ่งยอมสื่อให้ ทราบถึงความรู้สึกของบุคคลทั้งสองไว้ว่า มีความ ว่าเหวหวาดกลัวต่อกันคราบรรจบ ๆ ถัว การเดิน เคียงกันมาเช่นนั้นเป็นการสร้างความอุ่นใจ หาก เกิดภัยพิบัติขึ้นย่อมช่วยมาช่วยเหลือกันได้ทันทางที่ เพราะในสภาพการณ์เช่นนั้นไม่มีใครอีกแล้วนอกจาก เจ้าชายเพียงสององค์
อร่ามเรือง เกรืองประกำระยับตา ก็รู้ว่ากษัตริย์ชดชิตยวงศ์	ศรีสุวรรณเข้าไปขอเรียนวิชากับพราหมณ์พรหม อาจารย์กระบอง ซึ่งกำลังนั่งอยู่บนเก้าอี้ แต่เมื่อ

วันสาร	อวันสาร
จึงขยคลลเลื่อนลงนั้งไกล แล้วถามไถ่ขอความถามประสงฆ์ (สุนทรภู่ 2515 : 5)	อาจารย์พรหมพรมพิเคราะห์รูปร่างและเครื่อง แต่งกายก็รู้ว่า เป็นลูกกษัตริย์ จึงลุกมานั่งกับพื้นเสมอกับ ศรีสุวรรณทวยความมีสัมมาการะ รู้จักกาลเทศะ ประเพณีวัฒนธรรม โดยถือตามสถานภาพทางชนชั้น โดยเฉพาะในสังคมไทยที่ยกย่องกษัตริย์ให้อยู่เหนือตน
กรุงกษัตริย์สุริยวงศ์พระทรงยศ เห็นโอรสยีนก็จะมีไพบ เรียนมานั่งข้างแท่นทองประไพ แล้วถามไถ่ทุกซอกเนื้อจากวัง (สุนทรภู่ 2515 : 7)	เมื่อพระอภัยมณีและศรีสุวรรณเรียนวิชาสำเร็จก็กลับ เข้าวัง ท้าวสุทัศน์เห็นก็เรียกเข้ามานั่งใกล้ ๆ แสดงถึง ความกระตือรือร้นยินดีที่โอรสกลับมา ทั้งอยากรู้อถึง ความสำเร็จของโอรสด้วย ดังที่ได้ตั้งใจไว้แต่แรก จะได้ไถ่ถามพูดคุยกันอย่างใกล้ชิดประสาพ่อลูก
มีพันสั่งอำมาตย์ภูากวัง ทั้งสององค์ออกจากจังหวัดวัง พระพี่ชายชวนเดินค้ำเนินหน้า อนุชาโถมงามมาตามหลัง (สุนทรภู่ 2515 : 9)	เป็นตอนที่พระอภัยมณีและศรีสุวรรณเดินทางออกจากเมือง เนื่องจากถูกพระบิดาก้าวเพราะไปเรียนวิชาที่ไม่สน กึกกัศรีมา เทศภาษาที่สื่อความหมายให้เห็นตอนนั้นก็ ลักษณะความเป็นผู้นำของพระอภัยมณีเป็นผู้พี่ชาย โดย เดินนำหน้าแล้วศรีสุวรรณนั่นเองเดินตามหลัง ลักษณะ ของผู้นำดังกล่าวนั้นเห็นได้ชัดเจนในสังคมไทย มักจะ ยกย่องให้ผู้อาวุโสเป็นผู้นำ ดังสำนวนไทยที่ปรากฏ เช่น "เดินตามหลังผู้ใหญ่หมาไม่กัด" "ผู้ใหญ่อาบน้ำร้อน มาก่อน" หรือในการครองชีวิตก็มักจะยกให้ผู้ชายเป็น ผู้นำของครอบครัว ดังสำนวนว่า "ผู้ชายเป็นช้างเท้าหน้า ผู้หญิงเป็นช้างเท้าหลัง" เพราะผู้ชายเป็นเพศที่แข็งแรง และมักจะมีอายุสูงกว่า

วจนसार	อวจนसार
ศรีสุวรรณนั้นนั่งอยู่ข้างพี่ ฟังเสียงป่าวขวับก็หลับไหล (สุนทรภู่ 2515 : 12)	พระอภัยมณีเป่าปี่ให้พราหมณ์สามคนทั้งที่ไต่กันไทรชยหาค โดยมีศรีสุวรรณนั่งอยู่ใกล้ ๆ แสดงให้เห็นถึงความใกล้ชิด สนิทสนมของพี่น้องกันว่ามีความรักใคร่กันมากตั้งแต่เล็ก จนโต อยู่ที่ไหนก็ไม่ยอมห่างกัน เรียกว่าเหมือนเงา ตามตัวที่เดียว อาจจะสะท้อนให้เห็นถึงสัมพันธภาพภายใน ครอบครัวของพระอภัยมณีและศรีสุวรรณ ว่ามีความอบอุ่น เป็นอย่างยิ่ง ในอีกแง่หนึ่งอาจจะ เป็นเพราะความว่าเห ความทุกข์ยากของพี่น้องคนที่ต้องจากบ้านเมืองมาโดยลำพัง ทำให้รักใคร่กลมเกลียวกันมากขึ้นเพราะไม่มีใครที่จะ พึ่งพาได้อีกแล้ว
อันตัวเราเป็นมนุษย์บุรุษชาย เจ้าคิดร้ายลักพาเอาเขาไป เข้าอิงแอบแนบข้างอยู่อย่างนี้ หรือว่ามีข้อประสงค์ที่ตรงไหน (สุนทรภู่ 2515 : 14)	พระอภัยมณีบอกว่านางผีเสื้อสมุทรที่เข้ามาอิงแอบอย่าง ใกล้ชิดเช่นนั้น เทศภาหานี้สื่อให้ทราบถึงความรักใคร่ พิศواسของนางยักษ์ที่มีต่อพระอภัยมณีอย่างมาก และ ฉกฉวยหญิงที่จะแสดงออกค่อชายก่อน แทนนางผีเสื้อมิใช่ มนุษย์ธรรมดา จึงแสดงออกตามใจปรารถนา
ยิ่งถอยหนีก็ยิ่งความกายความรัก ยิ่งพลิกผลึกก็ยิ่งแอบแนบอุรา (สุนทรภู่ 2515 : 15)	พระอภัยมณีถอยหนีนางผีเสื้อสมุทรให้ห่าง แสดงถึงความ เกลียดชังขะแยงไม่อยากจะอยู่ใกล้ ส่วนนางผีเสื้อสมุทร ก็พยายามเข้าอิงแอบให้ใกล้ชิดที่สุด แสดงถึงความรัก กลมหล่ง อยากถูกเนื้อตอตัว อยากอยู่ใกล้ ๆ

วันสาร	อวันสาร
นางผีเสื้อเมื่อไ้ประสมสอง กังจะลงลอยฟ้าในราตรี ประคองคอยปรนนิบัติเข้าพักรวี อยู่ข้างที่แผ่นผาศิลาคาย (สุนทรภู่ 2515 : 16)	แสดงถึงความจงรักภักดี ความรักใคร่ในตัวของนางผีเสื้อสมุทร เป็นอย่างมาก คอยปรนนิบัติอย่างใกล้ชิดตลอดเวลา นอกจากนี้ยังสื่อให้ทราบถึงความมีคุณสมบัติของลูกผู้หญิงในฐานะภรรยาแม้ว่านางจะเป็นยักษ์ก็ตาม
ออกนำหน้าพาพราหมณ์ไปตามถนน ถึงท่าบลกรุงไกรคังใจหวัง (สุนทรภู่ 2515 : 25)	นายคานพาศรีสุวรรณและพราหมณ์สามคน (โมรา สานน วิเชียร) ชมเมืองมัจฉกร โดยนายคานเดินนำหน้า ในฐานะเจ้าของบ้านเจ้าของถิ่น ซึ่งต้องเป็นผู้นำแขก เทียว ในฐานะผู้ให้บริการตามธรรมเนียมไทยที่ว่า ใครมาถึงเรือนชานต้องต้อนรับ
เห็นโฉมงามพราหมณ์น้อยกลอยสวาท ใจจะขาดลงด้วยรักพิสมัย หึงกระบุงตะกร้าไม่อาลัย ไค้คอกไม้วิ่งตามเจ้าพราหมณ์มา สู้แทรกเสียดเบียดคนเข้าจนชัค คัจจรีตั่งไห้ให้บุปผา (สุนทรภู่ 2515 : 26)	นางกระจงสาวใช้ในวังเมืองมัจฉกร วิ่งตามศรีสุวรรณ แล้วเบียดคนเข้าไปจนชัค แสดงให้เห็นถึงความสนใจ ความรักจนลุ่มหลงที่มีต่อตัวศรีสุวรรณ คิมแมกระทั่งความเป็นผู้หญิง สื่อถึงอุปนิสัยของนางกระจงควยว่าเป็นผู้หญิงไม่รักนวลสงวนตัว ไม่มีสมบัติของกุลสตรี ยอมทำให้เป็นที่ดูหมิ่นเหยียดหยามของผู้พบเห็นไป
นางโฉมงามทรงวอสุวรรณรัตน์ พกโชติสามมณัฏ์หัตถ์ขยัน สี่พี่เลี้ยงเคียงวอจรรจัล พู่ก้านักคิดตามมาหลามทาง	นางเกษรราชธิดาเจ้าเมืองมัจฉกร เสกจ้อออกชมสวน เทศภาษาสื่อให้ทราบถึงความสำคัญ สถานภาพของนางเกษรในฐานะนางกษัตริย์ แวดล้อมไปด้วยข้าราชบริพาร นางสนมก้านักที่คอยดูแลเอาใจใส่รับใช้้อย่างใกล้ชิด

วัจนสาร	อวัจนสาร
พวกัณฐาย^๑ราย^๒เรียง^๓อยู่^๔รว^๕นอก^๖ พวคํารว^๑จ^๒จ^๓ว^๔จ^๕ไ^๖ระ^๗ว^๘ไ^๙ระ^{๑๐}ว^{๑๑} อ^๑กร^๒ร^๓ย^๔นั^๕ง^๖ล^๗อม^๘ร^๙อบ^{๑๐}เป^{๑๑}น^{๑๒}ข^{๑๓}อบ^{๑๔}ค^{๑๕}ัน (สุนทรภู่ 2515 : 47)	ตาม^๑หน^๒า^๓ที่^๔ของ^๕แ^๖ต^๗ละ^๘บุ^๙ค^{๑๐}ค^{๑๑}ล พว^{๑๒}ก^{๑๓}ณ^{๑๔}ฐ^{๑๕}าย^{๑๖}ที่^{๑๗}เป^{๑๘}น^{๑๙}ม^{๒๐}ห^{๒๑}า^{๒๒}ค^{๒๓}เล^{๒๔}็ก คํ^๑า^๒ร^๓ว^๔จ^๕ก^๖อ^๗ย^๘ระ^๙ม^{๑๐}ั^{๑๑}ค^{๑๒}ระ^{๑๓}ว^{๑๔}ัง^{๑๕}อ^{๑๖}ย^{๑๗}ู^{๑๘}ร^{๑๙}อบ^{๒๐}น^{๒๑}อ^{๒๒}ก และ^{๒๓}มี^{๒๔}น^{๒๕}าง^{๒๖}พ^{๒๗}ี^{๒๘}เ^{๒๙}ด^{๓๐}ย^{๓๑}ัง ที่^๑ค^๒อ^๓ย^๔ค^๕ุ^๖แ^๗ล^๘อ^๙ย^{๑๐}าง^{๑๑}ไ^{๑๒}ก^{๑๓}ล^{๑๔}สิ^{๑๕}ค^{๑๖}เป^{๑๗}น^{๑๘}พ^{๑๙}ิ^{๒๐}ศ^{๒๑}ะ^{๒๒}ย^{๒๓}อ^{๒๔}ย^{๒๕}ู่^{๒๖}ส^{๒๗}ี^{๒๘}ค^{๒๙}น^{๓๐}เ^{๓๑}ก^{๓๒}เ^{๓๓}ย^{๓๔}ว^{๓๕}อ ที่^๑น^๒าง^๓เก^๔ษ^๕ร^๖า^๗นั^๘ง^๙อ^{๑๐}ย^{๑๑}ู่^{๑๒}ไป^{๑๓}ค^{๑๔}ล^{๑๕}อ^{๑๖}ค^{๑๗}ท^{๑๘}าง ซึ^{๑๙}ง^{๒๐}น^{๒๑}าง^{๒๒}พ^{๒๓}ี^{๒๔}เ^{๒๕}ด^{๒๖}ย^{๒๗}ั^{๒๘}ง^{๒๙}ห^{๓๐}ั^{๓๑}ง^{๓๒}ส^{๓๓}ี^{๓๔}ค^{๓๕}น ไ^๑ค^๒แ^๓ก^๔ ศ^๑ร^๒ิ^๓สุ^๔ค^๕า ป^๑ระ^๒ภ^๓า อ^๑ุ^๒บ^๓ค และ^๔จ^๑ง^๒ก^๓ล
ห^๑น^๒ึ่ง^๓ส^๔ื่อ^๕บ^๖อ^๗ป^๘าก^๙น^{๑๐}า^{๑๑}ว^{๑๒}า^{๑๓}ก^{๑๔}า^{๑๕}บ^{๑๖}ัน ล^๑ัก^๒ห^๓า^๔พ^๕ัน^๖พ^๗ล^๘ช^๙ว^{๑๐}า^{๑๑}กะ^{๑๒}ละ^{๑๓}ส^{๑๔}ี มา^๑ท^๒อ^๓ค^๔อ^๕ย^๖ุ^๗ค^๘ร^๙ง^{๑๐}ท^{๑๑}า^{๑๒}ห^{๑๓}า^{๑๔}ร^{๑๕}า^{๑๖}ห^{๑๗}า^{๑๘}น^{๑๙}ี ห^๑าง^๒ล^๓ัก^๔ส^๕ี^๖ส^๗ี^๘บ^๙ เ^{๑๐}น^{๑๑}พ^{๑๒}อ^{๑๓} เ^{๑๔}็น^{๑๕}ก^{๑๖}ัน (สุนทรภู่ 2515 : 72)	เป^๑น^๒ท^๓อน^๔ที่^๕ท^๖า^๗อ^๘ุ^๙เท^{๑๐}น^{๑๑}ย^{๑๒}ก^{๑๓}ท^{๑๔}พ^{๑๕}มา^{๑๖}ป^{๑๗}ระ^{๑๘}ช^{๑๙}ิต^{๒๐}เม^{๒๑}ือ^{๒๒}ง^{๒๓}ร^{๒๔}ม^{๒๕}จ^{๒๖}ั^{๒๗}ก^{๒๘}ร ไ^๑ค^๒ย^๓มี^๔ก^๕อง^๖ท^๗ัพ^๘เ^{๑๐}ร^{๑๑}ือ^{๑๒}มา^{๑๓}จ^{๑๔}อ^{๑๕}ค^{๑๖}ุ^{๑๗}ที่^{๑๘}ท^{๑๙}า^{๒๐}ย^{๒๑}ู^{๒๒}ห^{๒๓}า^{๒๔}เม^{๒๕}ือ^{๒๖}ง^{๒๗} ห^{๒๘}าง^{๒๙}เ^{๓๐}ย^{๓๑}ัง ส^๑ี^๒ส^๓ี^๔บ^๕ เ^๑น^๒ เท^๑ศ^๒ภ^๓า^๔ษ^๕า^๖ที่^๗ส^๘ื่อ^๙ค^{๑๐}ว^{๑๑}า^{๑๒}ห^{๑๓}ม^{๑๔}า^{๑๕}ย^{๑๖}ใ^{๑๗}ห^{๑๘}ร^{๑๙}า^{๒๐}บ^{๒๑}ค^{๒๒}ือ ท^๑า^๒อ^๓ุ^๔เท^๕น^๖เป^๗น^๘น^๙าย^{๑๐}ท^{๑๑}ัพ^{๑๒}ที่^{๑๓}มี^{๑๔}ค^{๑๕}ว^{๑๖}า^{๑๗}ร^{๑๘}อบ^{๑๙}ค^{๒๐}อบ ไม่^{๒๑}ป^{๒๒}ระ^{๒๓}มา^{๒๔}ท จ^๑ึง^๒ไม่^๓ค^๔ว^๕น^๖ไ^๗จ^๘ม^๙ค^{๑๐}ี แ^{๑๑}ก^{๑๒}ั^{๑๓}ง^{๑๔}ท^{๑๕}ัพ^{๑๖}ย^{๑๗}ู่^{๑๘}ใน^{๑๙}ระ^{๒๐}ย^{๒๑}ะ^{๒๒}ไ^{๒๓}ก^{๒๔}ล^{๒๕}ส^{๒๖}า^{๒๗}ม^{๒๘}า^{๒๙}ร^{๓๐}ก จะ^๑จ^๒ุ^๓ไ^๔จ^๕ม^๖ไ^๗ค^๘ั^๙ห^{๑๐}น^{๑๑}ที่ ส^{๑๒}ว^{๑๓}น^{๑๔}เจ^{๑๕}า^{๑๖}เม^{๑๗}ือ^{๑๘}ง^{๑๙}แ^{๒๐}ล^{๒๑}ะ^{๒๒}ช^{๒๓}า^{๒๔}ว^{๒๕}า^{๒๖}เม^{๒๗}ือ^{๒๘}ง^{๒๙}ร^{๓๐}ม^{๓๑}จ^{๓๒}ั^{๓๓}ก^{๓๔}ร ก^๑ั^๒ย^๓อ^๔ม^๕จะ^๖ ต^๑ระ^๒ห^๓น^๔ก^๕ด^๖ก^๗ไ^๘จ^๙ว^{๑๐}ย^{๑๑}ร^{๑๒}ว^{๑๓}า^{๑๔}ภ^{๑๕}ย^{๑๖}ิ^{๑๗}บ^{๑๘}ิ^{๑๙}ค^{๒๐}ง^{๒๑}จะ^{๒๒}เ^{๒๓}ก^{๒๔}ิ^{๒๕}ซ^{๒๖}ึ^{๒๗}น ใน^๑ไม่^๒ซ^๓า นั^๑น^๒ค^๓ือ^๔ การ^๑ส^๒ง^๓ค^๔ร^๕า^๖ม เ^๑พ^๒ระ^๓ก^๔อง^๕ท^๖ัพ^๗ของ ช^๑า^๒ค^๓ี^๔ก^๕มา^๖ป^๗ระ^๘ช^๙ิต^{๑๐}อ^{๑๑}ย^{๑๒}ู่^{๑๓}ห^{๑๔}า^{๑๕}เม^{๑๖}ือ^{๑๗}ง^{๑๘}แล^{๑๙}ว
จ^๑ึง^๒เ^๓ร^๔ี^๕ก^๖ล^๗ี^๘เ^๙ด^{๑๐}ย^{๑๑}ง^{๑๒}มา^{๑๓}เ^{๑๔}ย^{๑๕}ง^{๑๖}ช^{๑๗}า^{๑๘}ว แ^๑ล^๒ว^๓า^๔พ^๕ี^๖ส^๗ี^๘น^{๑๐}าง^{๑๑}จะ^{๑๒}ห^{๑๓}า^{๑๔}ไ^{๑๕}จ^{๑๖}น แ^๑น^๒ส^๓ุ^๔ค^๕ฤ^๖ท^๗ิ^๘บ^{๑๐}ิ^{๑๑}ต^{๑๒}ร^{๑๓}ง^{๑๔}ค^{๑๕}จะ^{๑๖}ส^{๑๗}ง^{๑๘}ไป น^๑อ^๒ง^๓น^๔ี^๕ไม่^๖ข^๗อ^๘อ^๙ย^{๑๐}ู่^{๑๑}จะ^{๑๒}ส^{๑๓}ุ^{๑๔}ม^{๑๕}ว^{๑๖}ย (สุนทรภู่ 2515 : 74)	น^๑าง^๒เก^๓ษ^๔ร^๕า^๖เ^๗ร^๘ี^๙ก^{๑๐}น^{๑๑}าง^{๑๒}ส^{๑๓}ี^{๑๔}พ^{๑๕}ี^{๑๖}เ^{๑๗}ด^{๑๘}ย^{๑๙}ง^{๒๐}มา^{๒๑}ป^{๒๒}ริ^{๒๓}ก^{๒๔}ษ^{๒๕}า^{๒๖}อ^{๒๗}ย^{๒๘}าง^{๒๙}ไ^{๓๐}ก^{๓๑}ล^{๓๒}สิ^{๓๓}ค^{๓๔} ก^๑ว^๒ย^๓เก^๔ร^๕ง^๖ว^๗า^๘เ^๙ระ^{๑๐}บ^{๑๑}ิ^{๑๒}ค^{๑๓}า^{๑๔}จะ^{๑๕}ส^{๑๖}ง^{๑๗}น^{๑๘}าง^{๑๙}ไป^{๒๐}ใ^{๒๑}ห^{๒๒}ท^{๒๓}า^{๒๔}อ^{๒๕}ุ^{๒๖}เท^{๒๗}น เท^๑ศ^๒ภ^๓า^๔ษ^๕า^๖น^{๑๐}ี^{๑๑}ส^{๑๒}ื่อ^{๑๓}ใ^{๑๔}ห^{๑๕}ร^{๑๖}า^{๑๗}บ^{๑๘}ด^{๑๙}ิ^{๒๐}ง^{๒๑}ค^{๒๒}ว^{๒๓}า^{๒๔}ม^{๒๕}ส^{๒๖}น^{๒๗}ิ^{๒๘}ส^{๒๙}ม^{๓๐}และ^{๓๑}ค^{๓๒}ว^{๓๓}า^{๓๔}ม ไ^๑ว^๒เ^๓ื่อ^๔เช^๕ื่อ^๖ใจ^๗ของ^๘น^{๑๐}าง^{๑๑}เก^{๑๒}ษ^{๑๓}ร^{๑๔}า^{๑๕}ที่^{๑๖}มี^{๑๗}ค^{๑๘}อ^{๑๙}พ^{๒๐}ี^{๒๑}เ^{๒๒}ด^{๒๓}ย^{๒๔}ัง^{๒๕}ห^{๒๖}ั^{๒๗}ง^{๒๘}ส^{๒๙}ี^{๓๐} อ^{๓๑}ีก^{๓๒} ป^๑ระ^๒ก^๓าร^๔ห^๕ึ^๖ง^๗ แ^๑ส^๒ก^๓ด^๔ิ^๕ง^๖ค^๗ว^๘า^๙ม^{๑๐}ก^{๑๑}ระ^{๑๒}ว^{๑๓}น^{๑๔}ก^{๑๕}ระ^{๑๖}ว^{๑๗}า^{๑๘}ย^{๑๙}ใจ^{๒๐}ของ น^๑าง จ^๑ึง^๒จ^๓ำ^๔เป^๕น^๖ต^๗อง^๘เ^๙ร^{๑๐}ี^{๑๑}ก^{๑๒}พ^{๑๓}ี^{๑๔}เ^{๑๕}ด^{๑๖}ย^{๑๗}ง^{๑๘}มา^{๑๙}ป^{๒๐}ริ^{๒๑}ก^{๒๒}ษ^{๒๓}า

วจนสาร	อวจนสาร
ศรีสุวรนครันเห็นปัจจามิตร มาตั้งตักกรงไกรกิจหาย (สุนทรภู่ 2515 : 80)	การยกทัพมาประชิดเมืองมัจฉะของท้าวอุเทน เป็น เทศาษาที่สื่อให้ทราบถึงภาวะการสงคราม แม้ตัว ศรีสุวรนเองจะไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเมืองมัจฉะ โดยตรงก็ยังเกิดความรู้สึกหวาดหวั่นใจ
ให้คนนายทัพว่าท้าวพุ่งนี้ ให้มาที่ทุ่งกว้างกลางสนาม (สุนทรภู่ 2515 : 83)	ท้าวทวงศ์เจ้าเมืองมัจฉะให้ทหารไปบอกรบกับ ท้าวอุเทน โดยเลือกใช้สนามรบกลางทุ่งกว้าง แสดงให้เห็นถึงการสู้รบว่าเป็นศึกที่ยิ่งใหญ่ จำเป็น ต้องใช้สถานที่รบกว้างขวางเช่นนั้น และจะได้ไม่เป็นการ สร้างความเคืองแค้นให้กับประชาชนชาวเมือง ธรรมดาด้วย ทั้งยังแสดงถึงความเป็นผู้มีอารยธรรม ของทั้งสองฝ่าย มิใช่ว่านี่จะรบกันก็รบอย่างบ้าระห่ำ โหดร้ายทารุณอย่างไม่มีการบอกล่วงหน้า
ฝ่ายท่านท้าวเจ้าบุรีมัจฉะ กับองค์อัครราชอาชญาสัย ครั้นพลบค่ำยาปฐมนายชัย สถิตในแทนทองทั้งสององค์ (สุนทรภู่ 2515 : 102)	เจ้าเมืองมัจฉะกับเหล่านายกองตามลำห้วยสององค์ แสดงถึงสัมพันธภาพตามปกติวิสัยของสามัญรยา แต่ที่ สำคัญว่านั่นก็เพราะทั้งสององค์มีเรื่องส่วนตัวที่ ปรึกษากันเกี่ยวกับนางเกษราธิดาสาวกับศรีสุวรน
ฝ่ายพี่เลี้ยงเคียงนั่งเป็นคู่ แยกกันอยู่ห่างทางในปรางค์ศรี (สุนทรภู่ 2515 : 122)	กับบรรยายถึงความสัมพันธ์ระหว่างพี่เลี้ยงนางเกษรา สามคนกับพวกพราหมณ์ นั่งคู่กันเป็นคู่ ๆ คือ ประภา กับโมรา อุบลกับसान และจงกลกับวิเชียร แสดงถึง สัมพันธภาพของคู่รัก แต่การที่นั่งจับคู่กันห่าง ๆ นั้นก็ด้วย ทางคู่ต่างก็ยากอยู่ตามลำพังระหว่างคนรักของตน

วจนสาร	อวจนสาร
ฝ่ายกุมารสินสมุทรสุดสวาท ไมทางบาทพิศาธฉาสัย ความรักพียงกวาแมมาแต่ไร ควมมิไคชูเชื้อเซนมารกา (สุนทรภู่ 2515 : 134)	ซึ่งไมอยากใ้คนอื่นมายุ่งเกี่ยวควย เพราะถือเป็น เรื่องส่วนตัว แมวาทางฝ่ายจะสนิทสนมกันก็ตาม กวีบรรยายถึงสัมพันธ์ภาพระหว่างพระอภัยมณีกับสินสมุทร ผู้เป็นลูก โดยใช้เทศาภาษาสื่อให้ทราบว่าสินสมุทรมัน รักพอมากกว่าแม่ มักจะอยู่ใกล้ชิดพระอภัยมณีไม่ยอมห่าง และควยควมใกล้ชิดผูกพันกันมากนี้เองทำให้อุปนิสัยใจคอ บุคลิกภาพและสัณษาคณุตาง ๆ ของสินสมุทรมีความ เป็นมนุษย์เหมือนพอมากกว่าแม่ผู้เป็นยักษ์
แม่มารคามาคามจะห้ามไว้ พระรีบไปก่อนชอาษาปรารมภ์ ลูกจะกอยลอมตามแต่ทางทาง อยุตนทางจะไคพบประสพสม (สุนทรภู่ 2515 : 146)	ตอนพระอภัยมณีและสินสมุทรหนีนางผีเสื้อ โดยที่สินสมุทร ให้พระอภัยมณีหนีไปก่อนตัวเองจะตามไปทาง ๆ ทั้งนี้ ก็เพื่อจะคอยปกป้องคุ้มกันให้ แม่มารคามผีเสื้อตามมา แสดงถึงความรักความห่วงใย การรู้คุณกตัญญูของสินสมุทร ที่มีต่อพ่อ และยังแสดงถึงความฉลาด ความกลาหาญ ที่ไม่เกรงกลัวต่อภัยอันตรายจะเกิดขึ้นกับตัวเองเลย
พระลองค์ลงแอบแนบถนอม จงอควมอาครุให้สูญหาย เวาพาที่หนีรอดไมอควาย คุณของสายสวาทลนคณนา (สุนทรภู่ 2515 : 158)	พระอภัยมณีไปหานางเงือก ซึ่งอยู่ในสระบนเกาะแก้ว พิศการ ควยระลึกถึงบุญคุณของนางที่พาหนีนางยักษ์ รอดตายและไคมาอยู่บนเกาะแห่งนี้ควยกัน พระอภัยมณี นั่งลงพุกุยกับนางเงือกอย่างสนิทสนมใกล้ชิด โดยไม ถือตัวหรือรังเกียจที่นางเงือกไม่ใช่มนุษย์ จนในที่สุด ก็กลายเป้นความรักเกิดขึ้น

วจนसार	อวจนसार
พระเลือนองค์ลงจากบัลลังก์อาสน์ หวังสวาทาจะโถมนางโถมฉาย ครั้น<u>เข้าชิตกิดไค้ไม่ไกลกราย</u> แต่เคียนชายชมนางไม่วางตา (สุนทรภู่ 2515 : 177)	นางสุวรรณมาลีฟังเสียงปี่ที่สิ้นสมุทร เป่าจนหลับไป ด้วยความสะดวกของนางทำให้พระอภัยมณีลืมตัวลงจากที่นั่ง แล้วเข้าไปใกล้ ๆ คำนาง แสดงถึงความรักความ พิศواس แต่พอพระอภัยมณีคิดไค้ก็ห่างออกมาด้วยเป็นการ ไม่สมควร เพราะตัวเองอยู่ในเพศบรรพชิต
พระบุตรมีจิตพิศواس ใ<u>ห้</u>น้<u>าง</u>อา<u>สน์</u>แน<u>ม</u>ช<u>ิต</u>ส<u>นิ</u>ท<u>สน</u>ม (สุนทรภู่ 2515 : 180)	สิ้นสมุทรฝากตัว เป็นลูกนางสุวรรณมาลี ซึ่งนางสุวรรณมาลี เองก็รักใคร่ในตัวสิ้นสมุทรเสมือนลูกจริง ๆ ทั้งเทศกาล ที่ปล่อยออกมา โดยให้สิ้นสมุทรนั่งในที่เสมอกับตัวอย่าง แนมชิตสนิทสนม
กรุงกษัตริย์จักแจงบึงเป็น<u>เขต</u> สวนทรง<u>เค</u>ช<u>อ</u>ย<u>ู</u>กลาง<u>ระ</u>ว<u>าง</u>ใ<u>ห</u>ย แขก<u>ฝ</u>ร<u>ัง</u>ท<u>ัง</u>ง<u>อ</u>ง<u>ก</u>พระ<u>อ</u>ภ<u>ย</u> กั<u>น</u>ห<u>อ</u>ง<u>ใ</u>ห<u>ย</u>ส<u>บ</u>าย<u>ท</u>าย<u>ภ</u>ศ<u>ร</u>า พวก<u>พ</u>หล<u>ก</u>น<u>าง</u>น<u>ท</u>ห<u>าร</u>ร<u>บ</u> แห<u>ร</u>ก<u>ส</u>ม<u>ท</u>บ<u>กั</u>บ<u>ข</u>น<u>น</u>าง<u>ที่</u>ข<u>าง</u>ห<u>น</u>า (สุนทรภู่ 2515 : 192)	พระอภัยมณีโดยสารเรือนางสุวรรณมาลีภายในเรือ กักรลราชก็แบ่งส่วนต่าง ๆ ใหญ่โดยสารตามความ เหมาะสม ตามสถานภาพของกลุ่มบุคคลต่าง ๆ กล่าวคือ ท้าวสีลราช นางสุวรรณมาลี ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องกับ ส่วนกลางกว้างขวางแสดงถึงความเป็นเจ้าของเรือ เป็นผู้มีอำนาจ มีสิทธิเต็มที่โดยเฉพาะ ในฐานะของ ความเป็นกษัตริย์ ส่วนผู้โดยสารที่ขออาศัยติดตามมานั้น ก็ให้อยู่รวมกันในส่วนท้าย โดยจัดให้สหายพอสวมทวน ในฐานะเป็นแขก และการที่ให้พระอภัยมณีอยู่ร่วมกับ กลุ่มคนเหล่านี้ก็เป็นด้วยพระอภัยมณีมีความสนิทสนม คุ้นเคยกับบุคคลเหล่านั้นอยู่แล้วตั้งแต่อยู่บนเกาะมา ด้วยกัน สำหรับพวกทหาร คนงาน ตลอดจนขุนนางก็ จัดให้อยู่ข้างหน้า เพื่อทำหน้าที่ต่าง ๆ กัน เช่น คันทน

วันสาร	อวันสาร
ฝ่ายสุหรังนึ่งที่เกาใหญ่ กับพวกไพร่กลาวชวนกันสรวลเส (สุนทรภู่ 2515 : 214)	คนขับ ฯลฯ และทหารก็จะไค่คอยปกป้องคุ้มกันเจ้านาย ของตัวไค่ทันทั่วที่เมื่อมีศัตรูหรือภัยอันตรายต่าง ๆ มาเผชิญ แสดงถึงสถานภาพของหัวหน้าโจรสuhrังว่า เป็นผู้มี อำนาจ เป็นนายใหญ่ จึงทราบได้จากเทศภาษาที่ สื่อความหมายออกมา
ฝ่ายพระเชษฐภคินีศรีสวัสดิ์ กับภคินีทรงยศไอรสา เขายู่ห้องของสุหรังทั้งสองรา คอยเป็นผาสุกสบายคลายอารมณ์ สนสมานบุตร เลี้ยงอยู่เคียงข้าง ไม่เหห่างทางซีกสนิทสนม ครั้นพลบค่ำขึ้นบนเตียงเคียงประหม นางจูเกลตาเฝ้าชมแล้วชมเชย (สุนทรภู่ 2515 : 222)	เมื่อสนสมานโจรสuhrังตาย ก็คิดเรือเป็นของตน และตั้งตัว เป็นหัวหน้าแทน มีอำนาจสูงสุดในเรือ ทั้งเทศภาษาที่สื่อออกมา คือ การที่สนสมานเข้าไป อยู่ในห้องแทนโจรสuhrังอย่างสบาย และถึงอย่างไร สนสมานก็ยังคงใกล้ชิดสนิทสนมกับนางสุวรรณมาลี แม่เลี้ยงอยู่ตลอดเวลา แม้นานจะนอนกันนอนบนเตียง เดียวกัน แสดงถึงความรักความห่วงใยของบุคคลทั้งสอง ที่มีต่อกันเปรี๊ยะหนึ่งแม่ลูกกันจริง ๆ อีกประการหนึ่ง แสดงให้เห็นถึงความรอบคอบของสนสมานที่ไม่ยอม ห่างแม่ เพราะคงจะไม่ไว้วางใจพวกสมุนโจรที่อาจจะคิด แกล้งแค้นแฉากับนางสุวรรณมาลีซึ่งเป็นผู้หญิงได้
ลคพระองค์ลงเชิญให้นาง นมัลลิกกลายทองอันมองใส (สุนทรภู่ 2515 : 249)	ศรีสุวรรณแสดงการการวระนอนน้อมก่อนางสุวรรณมาลี ค้ายการเชิญให้ขึ้นนั่งบนมัลลิก แล้วตัวเองลงนั่งข้างล่าง ค้ายถือตามบรรดาศักดิ์ก็ เพราะเข้าใจนางสุวรรณมาลี เป็นผู้สะใภ้ก็เป็นเสมือนตัวแทนของพระอภัยมณีเป็นผู้เป็นพี่ จึงไม่ถือตัว แม้นางสุวรรณมาลีจะเป็นผู้หญิงหรือมีอายุ น้อยกว่าก็ตาม

วันสาร	อวันสาร
จอมกษัตริย์ตรีเศวต โฉมฉาย ไทรงามพรหมวิเชียรฉาน ฝ่ายพระองค์ทรงอาสน์ราชยาน พระกุมารทรงเสด็จเรียงกันมา (สุนทรภู่ 2515 : 253)	เทพามาในที่นี้สื่อให้ทราบถึงสถานภาพของบุคคล โดย ถือตามบรรดาศักดิ์ที่เกี่ยวข้องกัน กล่าวคือ นางสุวรรณ มาลี ในฐานะพี่สะใภ้ทรงวอนนำหน้า ตามด้วยศรีสุวรรณ แม้จะมีฐานะเป็นกษัตริย์เจ้าเมือง แต่ตามศักดิ์แล้ว เป็นน้อง ส่วนสินสมุทรเป็นลูกและหลานตามมาเป็น คนที่สาม
ให้หาพระอนุชาเข้ามาเฝ้า กำสรดเสวราโสภาแฉววาخان (สุนทรภู่ 2515 : 362)	พระอภัยมณีเรียกศรีสุวรรณให้เข้าเฝ้า แสดงให้เห็นว่า พระอภัยมณีจะต้องมีกิจการสำคัญที่จะปรึกษาหารือกับ ศรีสุวรรณ นั่นก็คือ การกลับไปเยี่ยมพระบิดามารดา ที่เมืองรัตนา เพราะตัวเองและศรีสุวรรณจากบ้านเมือง มาเป็นเวลานานแล้ว และขณะนี้ต่างก็มีเหยาเรือน มีสมบัติพิสดารครอบครองอย่างมีความสุขแล้ว นอกจากนี้ยังสื่อให้ทราบถึงธรรมเนียมของไทยว่า ตามธรรมเนียมผู้มีอาวุโสกว่าจะไปหาผู้ที่อ่อนอาวุโสกว่า

2. กาลภาษา (Chronemics)

วันสาร	อวันสาร
แต่ปางหลังยังมีกรุงกษัตริย์ (สุนทรภู่ 2515 : 1)	ทวีบรรยายตอนเริ่มต้นเรื่อง โดยบอกถึงระยะเวลา ที่เกิดของเรื่องนี้ว่าเป็นอดีตกาลนานมาแล้ว แต่ไม่ว่า กำหนดระยะเวลาที่แน่นอน และช่วงเวลาที่ยืดยาวนาน ดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่า เรื่องราวเหล่านั้นอาจจะ คลาดเคลื่อนไปบ้างตามกาลเวลา

วจนสาร	อวจนสาร
สืบหาวันขึ้นคืนในไพรสณฑ์ ถึงตำบลบ้านหนึ่งใหญ่หนักหนา (สุนทรภู่ 2515 : 3)	ช่วงระยะเวลาการเดินทางของพระอภัยมณีและศรีสุวรรณ ที่รอนแรมไปในป่าถึง 15 วัน นับว่ายาวนานพอควร นอกจากจะแสดงให้เห็นระยะทางแล้ว ยังแสดงถึง ความมีมานะอดทน ความกล้าหาญ ความตั้งใจที่มุ่งมั่น ของทั้งสององค์ เพราะการเดินทางในป่านั้นต้อง เผชิญกับอันตรายรอบคั่น แต่ทั้งสององค์ก็ไม่ย่อท้อ ทั้ง ๆ ที่เคยพบแต่ความทุกข์สบายอยู่ในวัง
ประมาณเสร็จ เจ็ดเดือนโดยวิถียร พระกุมารไกลสมอารมณ์หวัง สิ้นความทุกข์ประสิดิถีไม่ปิดบัง จึงสอนสั่งอุปเท่ห์เป็นเล่ห์กล (สุนทรภู่ 2515 : 6)	พระอภัยมณีว่าเรียนวิชาการคนตรีอยู่ประมาณเจ็ดเดือน ก็สำเร็จ กาลภาษานี้สื่อให้ทราบว่า พระอภัยมณีคงจะมี ความรู้ความสามารถ ชำนาญเป็นอย่างยิ่ง เพราะใช้ เวลาทั้งหมดในการเรียนคนตรีอย่างเดียว โดยเฉพาะ การเป่าปี่ นอกจากนี้ยังสื่อสารให้เห็นว่า พระอภัยมณี จะต้องเป็นผู้มีความประณีตและรักวิชาการคนตรีจริง ๆ จึงมานะอดทนเรียนอยู่ได้หลายช่วงเวลาที่ยาวเช่นนั้น โดยไม่เบื่อหน่ายและได้รับความสำเร็จอย่างดียิ่ง
ครั้นค่ำกลางวันก็ไคลคลา กินผลาผลไม้นองคณ แต่เดินทางกลางเดือนไค้เดือนเศษ ออกพ้นเขตเขาไม่ไพรสิ่งขร (สุนทรภู่ 2515 : ๗ - 10)	กวีบรรยายถึงการเดินทางของพระอภัยมณีและศรีสุวรรณ เมื่อถูกพระบิดาขับไล่ออกจากวัง ภาษานี้สื่อให้เห็นถึง ชีวิตที่รอนแรมเนจรของเจ้าชายทั้งสององค์ที่เป็นไป อย่างไร้จุดหมาย ซึ่งทั้งสองต้องทุกข์ยากลำบากทั้งกายและใจ เป็นเวลาแรมเดือน และแสดงให้เห็นถึงความกล้าหาญ อดทนของบุพกาลทั้งสองควาย

วันสาร	อวันสาร
ตะวันเฝ้าขึ้นมาเล่นทะเลกว้าง เทียวอยู่กลางวารินกินมัจฉา (สุนทรภู่ 2515 : 13)	ตะวันเฝ้าเป็นกาดภาษาที่สื่อให้ทราบถึงบรรยากาศใน ยามเย็นที่แจ่มใส ๆ อากาศกำลังสบายที่เรียกกันว่า "แคครมลมตก" ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เสร็จสิ้นจาก การกิจประจำวันเหมาะที่จะพักผ่อน เทียวเล่นตาม อารมณ์ ค้างเช่นนางผีเสื้อก็ใช้เวลาในช่วงนั้นเทียวเล่น สนุกสนานอยู่กลางทะเล
พระเอนองค์ลงบนแท่นท่ายบาท แสนทิวพันทิวถึงเขษร จนเคื้อนคัลลบลลงในคงคา สุริยาพวงพจนชดชาร (สุนทรภู่ 2515 : 21)	ศรีสุวรรณเฝ้าเฝ้าอาลัยอาวรณ์ถึงพระอภัยมณีที่คงมา พลัดพรากจากกันไปอย่างกระชั้นชิดจนไม่ไถ่กลับนอน แสวงให้เห็นถึงความรักความเป็นห่วง ความวิตกกังวล ของศรีสุวรรณที่มีต่อพระอภัยมณีเป็นอย่างมาก ทั้งนี้ ก็ด้วยความผูกพันกันอย่างใกล้ชิดในฐานะพี่กับน้อง ซึ่ง ตกทุกข์ได้ยากรวมกันมาโดยตลอด
จะกล่าวถึงท่านยายนายวิเสท ครันสุริเยศบ้ายคล้อยก็คอยหา อีกระจงเป็นกระไรมีไกรมา จึ่งสั่งข้าคนใช้ให้ไปตาม (สุนทรภู่ 2515 : 27)	กาดภาษาในที่นี้เป็นอวันสารที่สื่อระหว่างยายวิเสท (คนทำครัวในวังเมืองมัจฉา) กับนางกระจงสาวใช้ เนื่องจากนางกระจงไปจ่ายตลาดนานติดปอกิจจนเวลาบ่าย ก็ยังไม่กลับมา ทำให้ยายวิเสทสงสัยว่าคงมีเหตุอะไร เกิดขึ้นกับนางกระจง จึงสั่งให้คนออกไปตาม ก็ปรากฏว่า นางกระจงมีแต่ลมหลังกลิ้งเกล็ดเดินตามพราหมณ์น้อย ศรีสุวรรณ ซึ่งนายคานกำลังพาชมเมืองอยู่
ฝ่ายนายผีเลี้ยงในวังราช แสนสวาทพราหมณ์น้อยจะหอยหา	เป็นกาดภาษาที่สื่อให้ทราบถึงกิจวัตรประจำวันของ นางผีเลี้ยงผีคน (ศรีสุภา ประภา อุดม และจกกล)

วันสาร	อวันสาร
ครั้น<u>สิ้นแสงสุริยสนทยา</u> มาเฝ้า<u>แกว</u> เกษรา<u>อยู่</u>พรอมกัน (สุนทรภู่ 2515 : 32)	ว่า เมื่อถึงเวลา<u>ก่า</u>ต้อง<u>เข้าเฝ้า</u>ปรนนิบัตินาง<u>เกษรา</u> เป็นประจำ ช่วงเวลาดังกล่าวนี้นี้เป็นช่วงเวลา<u>ที่</u> เสร็จจากภารกิจประจำวัน อันเป็นช่วงเวลา<u>ที่</u>เหมาะสม
พอ<u>โพลเพล</u>เวลาจะ<u>ด้าย</u>ณ<u>ห</u> มาพรอมกัน<u>สิ้น</u>นางเหมือน<u>อย่าง</u>เกย (สุนทรภู่ 2515 : 45)	ในการบริภาษกิจธุระ<u>ส่วน</u>ตัวระหว่างนาง<u>เกษรา</u>และ เหล่า<u>พี่เลี้ยง</u> และยัง<u>แสดงให้</u>เห็นถึงความ<u>ไว้วางใจ</u> ของนาง<u>เกษรา</u>ที่มี<u>คือนางพี่เลี้ยง</u>ทั้งสี่เป็น<u>อย่าง</u>มาก<u>กั</u>ย
<u>ฝ่าย</u>พี่เลี้ยง<u>พระธิดา</u>เวลา<u>รุ่ง</u> คาง<u>บ่า</u>รุงรา<u>คี</u>เง<u>ง</u>หัว<u>นม</u> (สุนทรภู่ 2515 : 58)	กับบรรยาย<u>ให้</u>เห็นถึงกิจวัตรประจำวัน<u>อย่าง</u>หนึ่งของ ตัวละคร คือ นาง<u>พี่เลี้ยง</u>สี่คนของนาง<u>เกษรา</u>ว่า
<u>พอรุ่ง</u>แจ้ง<u>แสงทอง</u>สอง<u>สาว</u> ทั้ง<u>สิ้น</u>นาง<u>นุ่ง</u>สุทนต์<u>แล้ว</u>ค<u>ด</u>หน้า (สุนทรภู่ 2515 : 64)	ตอน<u>เข้า</u>กลาง<u>หน้า</u>แดง<u>ตัว</u>โ<u>ส</u>วย<u>งาม</u> กาล<u>ภาษา</u>สื่อ<u>ให้</u> ทราบถึงความ<u>เชื่อ</u>เรื่อง<u>โชค</u>กลางของ<u>คนไทย</u>เกี่ยวกับ รา<u>คี</u> คือ ใน<u>ตอน</u>เช้า รา<u>คี</u>อยู่<u>ที่</u>หน้า จึง<u>คอง</u>กลาง<u>หน้า</u> ตกแต่ง<u>ให้</u>สวยงาม เพื่อ<u>ความ</u>เป็น<u>สิริมงคล</u>ต่าง ๆ
<u>ให้</u>คน<u>นาย</u>ทัพ<u>ชาว</u>ว<u>า</u>รุง<u>นี้</u> <u>ให้</u>มา<u>ที่</u>ทุ่ง<u>กว้าง</u>กลาง<u>สนาม</u> (สุนทรภู่ 2515 : 83)	ท้าว<u>ทวงศ์</u>เจ้าเมือง<u>รมจักร</u> รับ<u>สั่ง</u>ให้<u>ทหาร</u>ไป<u>บอก</u> ท้าว<u>อุเทน</u>ถึง<u>วัน</u>เวลา<u>ที่</u>จะ<u>สู้รบ</u>กัน คือ <u>พຼ</u>รุง<u>นี้</u> จึง<u>เป็น</u> เวลา<u>ที่</u>กระ<u>ชั้น</u>ศึก<u>มาก</u> แสดง<u>ให้</u>เห็นถึงความ<u>มั่นใจ</u>ของ
	ท้าว<u>ทวงศ์</u>และ<u>ความ</u>พร้อม<u>ของ</u>กอง<u>ทัพ</u>เมือง<u>รมจักร</u> ในการ<u>เผชิญ</u>ศึก<u>ครั้งนี้</u> ดัง ๆ ที่<u>ก่อน</u>หน้า<u>นี้</u>เมื่อ<u>ข้า</u>ศึก ยก<u>ทัพ</u>มา<u>ไ</u>่<u>สร้าง</u>ความ<u>ตระ</u>หนก<u>ตกใจ</u>ใ<u>้</u>กับ<u>ชาว</u>เมือง และ<u>เจ้า</u>เมือง<u>รมจักร</u>เป็น<u>อย่าง</u>มาก แต่<u>ที่</u>กล้า<u>ไป</u>บอก ท้าว<u>ท</u>าย<u>เช่น</u>นั้น เพราะ<u>ว่า</u>ก<u>รี</u>สุ<u>ว</u>รรณ<u>และ</u>พ<u>รา</u>หม<u>ณ</u>สา<u>ม</u>ค<u>ม</u> คือ โม<u>ร</u>า ส<u>า</u>น<u>น</u> วิ<u>เช</u>ียร รั<u>บ</u>อา<u>สา</u>อ<u>อก</u>ร<u>บ</u>

วันสาร	อวันสาร
ฝ่ายพระหนอบพิราอดิศร สู้คนอนนึ่งรักนมารศรี เห็นนางหลับจับไฉน อยู่ข้างที่แทนทองจนสองยาม (สุนทรภู่ 2515 : 112)	ศรีสุวรรณอดอยเฝ้าปรณิบัติรักษาพยาบาลนาง เกษรา ขณะที่เจ็บป่วยอยู่จนก็มิได้หลับนอน แสดงให้เห็นว่า ศรีสุวรรณมีความรักความห่วงใยต่อนาง เกษราเป็น อย่างมาก และอย่างจริงใจ ถึงคำโบราณที่กล่าวว่า "คนเราจะเห็นจิตใจที่แท้จริงต่อกันก็ในยามเจ็บป่วย ทุกข์ยากนั่นเอง"
ครั้นเวลาสายัณห์หยับลง พระจันทร์ส่องแสงสว่างทั้งกลางวัน กีกะนึ่งถึงนุสสุคสาวท คอยเคลื่อนคลาคลายโรราที่ไทรถ้อย (สุนทรภู่ 2515 : 118)	กวีบรรยายถึงอารมณ์ความคิดคำนึงของศรีสุวรรณที่มีถ่อ นาง เกษรา โดยมีกาลภาษาสื่อให้ทราบถึงบรรยากาศ ในคืนนั้นว่าสคี่นแจ่มใส เกือบหงายส่องสว่างสอกล้อง กับอารมณ์ของตัวละครที่ถวิลถึงความรัก เพราะบรรยากาศ และเวลาเป็นใจชวนให้คิดเห่อฝันไปตามใจปรารถนา
เฝ้าเลี้ยงลูกปลูกแปลแล้วเฝ้า จนนึกกลาอายุไค้แปปี (สุนทรภู่ 2515 : 135)	พระอภัยมณีมีโอรสกับนางผีเสื้อสมุทรจนเติบโตอายุได้ แปดปี อายุของสินสมุทรสื่อให้ทราบว่าพระอภัยมณีอยู่กับ กับนางผีเสื้อมาอย่างน้อยแปดปีแล้ว และในระยะแปดปี นั้น คงจะต้องทนทุกข์ระทมทวนอมขมกลืนตลอดมา เพราะพระอภัยมณีมีแต่ความเกลียดชังขะแยะและ หวากกล้านางผีเสื้อมาตั้งแต่แรก นอกจากนี้ เวลา กังกล่าวยังสื่อสารถึงบุคลิกภาพของตัวสินสมุทรเอง กล้วยว่า ยังเป็นเด็ก และคงจะกำลังหุนหันที่เกี่ยว
ให้ไปอยู่ณเคียวที่คันเขา แล้วออกชาวอกปลากะยาหาร	พระอภัยมณีกล่าวกับนางผีเสื้อสมุทร เป็นการทำนางฝัน เพื่ออุบายให้นางไปสะเคาะเกราะห้อยคนเคียวที่คันเขา

วิจารณ์สาร	วิจารณ์สาร
ถวนสามกัณสามวันจะบันกาล ให้สำราญรอกคายสบายใจ (สุนทรภู่ 2515 : 140) หน่อเรณิตรสินสมุทรไม่หยุดยั้ง รับมาทั้งคืนค่ำไหมน้ำไหล จนแจ่มแจ้งสุริโยคโสมทัย เห็นเงือกใหญ่คายตาขังลำนก (สุนทรภู่ 2515 : 150)	ออกข้าวอกนำเป็นเวลาสามวันสามวัน เพื่อพระองค์ จะได้หนี กาลภาษาที่สื่อออกมา คือ ช่วงเวลาสามวันนั้น พระอภัยมณีต้องการจะถ่วงเวลานางผีเสื้อไม่ให้ตามทัน เมื่อพระองค์หนีไปแล้ว นอกจากนี้เวลากังกลาวนี้ยังสะท้อน ให้เห็นถึงความเชื่อ ประเพณีนิยมของคนไทยเกี่ยวกับ ฤกษ์ยาม วันเวลาที่ใช้ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ มักจะเป็น เลขคู่ เช่น สามวัน เจ็ดวัน เก้าวัน สิบห้าวัน เป็นต้น สินสมุทรหลอกลอนางผีเสื้อให้หลงทางในการติดตาม พระอภัยมณีไครยะหนึ่ง แต่ภายหลังนางผีเสื้อรู้ทัน สินสมุทรจึงรีบตามพระอภัยมณีให้ทันทั้งวันทั้งคืนไม่หยุดพัก การรีบร้อนของสินสมุทรแสดงถึงความรักความห่วงใย ในพระบิดาเกรงว่าจะได้รับอันตราย และแสดงให้เห็นถึง ความอดทน ความแข็งแรงผิควิสัยเด็ก นิคมมนุษย์ธรรมภา ทั้งนี้เพราะสินสมุทรมีเชื้อสายของนางผีเสื้อนั่นเอง เรือท้าวสินรช เจ้าเมืองยี่จุฬารวมกับนางสุวรรณภาลี รชชีกาถูกพายุลูกยักษ์พัดกระหน่ำพลัดหลงจากเมืองเป็น เวลาราวเจ็ดวันเจ็ดคืนคลื่นก็ยังไม่วาง แสดงว่าเป็นภัย ธรรมชาติทางทะเลที่ร้ายแรงมาก ผู้คนที่อยู่ในเรือ คงสิ้นกระแสน้ำทุกขเวทนาหรือไมก็เสียชีวิตไปเป็น จำนวนไม่น้อย ยิ่งนานวันเช่นนั้น ความหวังที่จะได้กลับ เข้าสู่เมืองก็ยิ่งน้อยลง ในอีกแง่หนึ่งกาลภาษานี้ ยังบ่งชี้ให้เห็นถึงคุณทาง เมืองผดุงที่เกี่ยวของใกรวาระของมี ภัยพิบัติอะไร เกิดขึ้นอย่างแนบแน่นซึ่งต่างคนต่างก็มักจะวิตก กังวลไปต่าง ๆ นานา

วันสาร	อวันสาร
เห็นพระองค์ทรงโฉมโฉมนี้ คอยถกถักขึ้นบนแท่นที่แผ่นฉา น้อมภำณบอภวันทจำนรรจา เสด็จมามีคำท่าอะไร (สุนทรภู่ 2515 : 187)	พระอภัยมณีลงไปหานางเงือกที่สระในเวลาค่ำ กาลภาษาสื่อสารให้นางเงือกเกิดความสงสัยจึงถาม ออกไป และนางเงือกเองก็พอจะรู้ว่าจะคงมีอะไร สำคัญสักอย่าง นั่นคือพระอภัยมณีมาล่านางเงือกเพื่อ ออกเดินทางไปกับเรือสำเภาของท้าวสีราชน
พอโพลเพลเวลาภาณุมาศ ดวงสีลาคลิบเงาภูเขาขุน กระจางแสงจันทร์อันจำรูญ เสียงสกุณรอนรองกองศิรินทร์ พระโฉมยงสงสารผีเสื้อสมุทร มาสิ้นสุดชีวิตกมบนหาคหิน (สุนทรภู่ 2515 : 205)	กวีบรรยายฉากในยามเย็น ซึ่งเป็นการสิ้นสุดของวัน พร้อมกับการสิ้นชีวิตของนางผีเสื้อ กาลภาษาในตอนนั้น สื่อถึงอารมณ์และบรรยากาศที่เศร้าหมอง ชิมเซาชวนให้ คิดปลงอนิจจังกับชีวิต เป็นต้นว่า ชีวิตเกิดแล้วย่อมดับ เฉกเช่นดวงอาทิตย์ที่ขึ้นแล้วตก หมุนเวียนไปไม่หยุดหย่อน ฉะนั้น
ศรีสุวรรณบรรพตในทีเพน ให้โศกแสนเศร้าหมองไม่แฉ่งใส คิดถึงพี่ที่พรากจากกันไป แต่นับได้เก้าปีมิได้พบ (สุนทรภู่ 2515 : 225)	ศรีสุวรรณทวนคิดคำนึงถึงพระอภัยมณี ซึ่งจากกันมานาน ถึงเก้าปีแล้วยังไม่เคยพบกันหรือได้ข่าวคราวเลย ช่วง ระยะเวลาที่ยาวนานถึงเก้าปีนั้น สื่อให้ทราบถึงจิตใจของ ศรีสุวรรณว่ายังคงมีจิตใจผูกพัน รักใคร่ คิดถึงพระอภัยมณี ตลอดเวลา ไม่เปลี่ยนแปลง ไม่ว่าตัวเองจะทุกข์หรือสุข อย่างไร อีกประการหนึ่งวันเวลาที่ล่วงเลยไปมากเช่นนั้น ย่อมจะต้องมีความเปลี่ยนแปลง เกิดขึ้นกับทั้งสองฝ่ายอย่าง แน่นอน

วิจารณ์สาร	อวิจารณ์สาร
ส่วนสุวรรณมาลีศรีสวัสดิ์ คอยกัศรีย์ทรงยศไอรสา ----- จนพลบค่ำโศกสลใจ อยู่แต่ในแทนสถิตบิดवार (สุนทรภู่ 2515 : 247)	นางสุวรรณมาลีก็ยลสินสมุทรซึ่งไปรบกับศรีสุวรรณ ช่วงเวลาการรอคอยที่ยาวนานนั้น ก็ ตั้งแต่เช้า จรดเย็น สินสมุทรก็ยังไม่กลับ ทำให้นางสุวรรณมาลี เป็นห่วงและเข้าใจไปว่าสินสมุทรได้รับอันตรายหรือ เสียชีวิต นางจึงทวาทหวั่นวิตกกังวลมาก เนื่องจาก กาลภาษาลือสารออกมาอย่างนั้น ทั้งนี้เพราะสินสมุทรมี ความเก่งกลาสามารถ ถ้ารบชนะก็ต้องรีบกลับมา ควยเป็นห่วงนางมากเช่นเดียวกัน
ชันษาข้ายี่สิบสี่เศษ เบญจเพศจึงทองระหกระเหิน อังการเขาเสารัทับแทบยับเป็น ให้เณรพลาคพลักระภัสคา (สุนทรภู่ 2515 : 256)	นางสุวรรณมาลีตอบคำถามท้าวทศวงศ์ โดยนางแถลง บอกอายุไปว่า 24 ปี กำลังย่าง 25 ปี ทั้งนี้เพื่อใช้ กาลภาษาลือให้ท้าวทศวงศ์เชื่อว่าสินสมุทรมันเป็น โอรสของนางจริง ๆ พร้อมกับยกเหตุผลความเชื่อถือ ทางโศคกลางและไสยศาสตร์ว่าเป็นวัยเบญจเพศ จึงต้องมารับเคราะห์กรรมเช่นนี้ ความเชื่อเกี่ยวกับ วัยเบญจเพศยังคงกล่าวถึงกันมาจนถึงปัจจุบัน
ทุกคืนคำรำลึกนึกถึงนาง มาเวศรางคางงานการวิวาท (สุนทรภู่ 2515 : 267)	กวีบรรยายถึงความรู้สึก จิตใจของอุศเรนที่มีต่อนาง สุวรรณมาลี แสดงให้เห็นถึงความรัก ความอาลัยอาวรณ์ อย่างจริงใจ แม้ในยามพลัดพรากจากไกลก็ยังคิดถึง นางทุกคืนวันไม่เสื่อมคลาย
สำเนียงของกลองสมโภชอุโฆษกรีก อีกทีกทั่วไปทั้งไอศวรรย์	งานสมโภชฉลองอภิเษกสมรสของพระอภัยมณีกับนาง สุวรรณมาลีที่เมืองฉลิก กาลภาษาลือให้เห็นถึงความ

วันสาร	อวันสาร
โชนละครมอญรำกระบี่ ถึงเจ็ดวันเจ็ดคืนต่างชื่นชม (สุนทรภู่ 2515 : 361)	ใหญ่โตมโหฬารของการจัดงานที่เป็นไปอย่างสมพระเกียรติ ของกษัตริย์ทั้งสองพระองค์ พร้อมกับความชื่นชมยินดี ของประชาชนอย่างถ้วนหน้า นอกจากนี้ยังแสดงถึง กาน้ำดื่มของกนในสมัยนั้นเกี่ยวกับการจัดงานพิธีการ ต่าง ๆ มักนิยมจัดใหญ่โตและหลายวัน เพื่อเป็นการ แสดงบุญญาบารมี
ไต่เคียนครั้งถึงบุรีรมจักร แะเซาพักพวกพหลพลขัน ----- ไปเคียนหนึ่งถึงจังหวัดกรุงรัตน ชาพารารองคั่นเสียดครันครึก (สุนทรภู่ 2515 : 366)	กับบรรยายถึงการเดินทางของศรีสุวรรณ พร้อมกับ สี่สมุทรและอรุณรัศมี โดยทางเรือจากเมืองผลึก ผ่านเมืองรมจักรไปยังเมืองรัตน เพื่อกลับไปเยี่ยม พระบิดา การเดินทางที่ยาวนานกว่าสองเดือน แสดงให้เห็นความยากลำบากในการเดินทางที่ต้อง เผชิญภัยอันตรายประการในท้องทะเลที่กว้างใหญ่ และ คงจะสร้างความหวาดหวั่น น่าเบื่อหน่ายใหญ่เดินทาง เป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้ ยังสะท้อนให้เห็นว่า การคมนาคมในสมัยนั้นยังไม่สะดวกเท่าที่ควร

3. เนตวิทยา (Oculistics)

วันสาร	อวันสาร
มองเขม้นเห็นพรหมพดพาเขา กระหมวกเกล้าเอนหลังนั่งเกาอี้ (สุนทรภู่ 2515 : 5)	เป็นตอนที่ศรีสุวรรณไปพบพรหมจรรย์ อาจารย์ กระบอง เพื่อขอเรียนวิชาการมองเขม้นหรือ จอมมองของศรีสุวรรณ เนตวิทยาสื่อให้ทราบถึง

วันสาร	อวันสาร
ข้าเลื่องเนตรแลดูเห็นกุมาร ศรีฐานนุคดวงกัณฑ์ทองทา (สุนทรภู่ 2515 : 5)	ความรู้สึกว่า มีความตื่นเต้นสนอกสนใจอย่างมาก ประกอบกับความเลื่อมใส ใคร่อยากจะเป็นลูกศิษย์ พรหมพรหมเมื่อเห็นศรีสุวรรณแทนที่จะจ้องมอง ตรง ๆ กลับใช้สายตาดูเลื่อง แสดงให้เห็นถึง ลักษณะการวางตัวของอาจารย์ผู้มีอาวุโสกว่า แม้ว่าจะสนใจ แต่ก็พยายามเก็บความรู้สึก พร้อมกันนั้น ก็พิจารณาเหตุไปด้วย เพื่อสังเกตถึงภูมิหลังของ ศรีสุวรรณจากบุคลิกภาพที่เห็นด้วยตา
แลเขม้นเห็นนางนวลละออง เคียงประคองอยู่บนแท่นแผนศิลา นั่งพิศพิศกรว้ายักษ์ ควยแหวจักษุหายทั้งชายขวา (สุนทรภู่ 2515 : 14)	พระอภัยมณีจ้องมองนางผีเสื้อ และ เพ่งอยู่เป็น เวลานาน เนตรภาษาแสดงให้เห็นว่าพระอภัยมณี มีความประหลาดใจมาก เมื่อตื่นขึ้นมาพบตัวเอง นั่งอยู่กับผู้หญิงสาวสวยคนหนึ่ง การจ้องนาน ๆ ก็เพื่อเป็นการพิจารณาอะไรบางอย่าง ซึ่งก็ทราบว่ แท้จริงแล้วผู้หญิงสาวสวยคนนี้เป็นยักษ์มิใช่มนุษย์ ควยการสังเกตแวตาคาที่สื่อออกมาให้ทราบได้
อินางยักษ์ควักก่อนแล้วย่อนว่า ส่วนรำคากระนั้นได้เขาไม่ถือ (สุนทรภู่ 2515 : 17)	นางผีเสื้อแสดงความโกรธพระอภัยมณี โดยใช้สายตา เพราะไม่พอใจที่พระอภัยมณีปฏิเสธความรักและ รังเกียจดูคตาต่าง ๆ นานา แต่ถึงอย่างไร ความโกรธนั้น ก็ไม่ได้บอกขากใจจริง โดยเฉพาะการคอนของผู้หญิง ที่แสดงต่อชาย เขาลักษณะที่ว่า "งอน" มากกว่าโกรธ เป็นจริตกิริยาอย่างหนึ่งของผู้หญิง

วันสาร	อวันสาร
หนอ^๑กั^๒ริ^๓ย^๔ช^๕ค^๖เค^๗อง^๘ช^๙ำ^{๑๐}เล^{๑๑}ื่อง^{๑๒}ก^{๑๓}อน^{๑๔} ส^{๑๕}ะ^{๑๖}ท^{๑๗}อน^{๑๘}ณ^{๑๙}ถ^{๒๐}ย^{๒๑}พิ^{๒๒}โร^{๒๓}บ^{๒๔}น (สุนทรภู 2515 : 37)	สำหรับเนตรภาษาในลักษณะเช่นนี้ กวีมักบรรยายถึง เสมอ ๆ ดังกล่าวตอนที่ยกมา
นาง^๑พ^๒ัง^๓ค^๔ำ^๕ท^๖ำ^๗เค^๘อง^๙ช^{๑๐}ำ^{๑๑}เล^{๑๒}ื่อง^{๑๓}ก^{๑๔}อน^{๑๕} ย^{๑๖}ิง^{๑๗}ก^{๑๘}ล^{๑๙}บ^{๒๐}ย^{๒๑}อน^{๒๒}ย^{๒๓}ัก^{๒๔}ว^{๒๕}าน^{๒๖}ำ^{๒๗}ค^{๒๘}ี (สุนทรภู 2515 : 55)	
พ^๑ี^๒เล^๓ียง^๔ย^๕ิม^๖พ^๗ริ^๘ม^๙พ^{๑๐}ร^{๑๑}าย^{๑๒}ช^{๑๓}มา^{๑๔}ย^{๑๕}ก^{๑๖}อน^{๑๗} ท^{๑๘}ำ^{๑๙}เล^{๒๐}ื่อง^{๒๑}อ^{๒๒}อน^{๒๓}นิ^{๒๔}จ^{๒๕}า^{๒๖}น^{๒๗}า^{๒๘}ส^{๒๙}ง^{๓๐}ส^{๓๑}าร (สุนทรภู 2515 : 59)	
นาง^๑ค^๒อน^๓เพ^๔ื่อ^๕น^๖เก^๗ื่อ^๘ง^๙พ^{๑๐}ร^{๑๑}า^{๑๒}ท^{๑๓}ม^{๑๔}ท^{๑๕}ัง^{๑๖}ส^{๑๗}ำ^{๑๘}ค^{๑๙}น อ^{๒๐}อก^{๒๑}เค^{๒๒}ิน^{๒๓}บ^{๒๔}น^{๒๕}เบ^{๒๖}ื่อ^{๒๗}น^{๒๘}า^{๒๙}ไ^{๓๐}พ^{๓๑}า^{๓๒}ที (สุนทรภู 2515 : 65)	
เช^๑า^๒เ^๓า^๔อง^๕ค^๖น^๗ง^๘น^๙ุ^{๑๐}ษ^{๑๑}พ^{๑๒}ระ^{๑๓}บุ^{๑๔}ต^{๑๕}รี เ^{๑๖}เห็น^{๑๗}ท^{๑๘}ะ^{๑๙}ก^{๒๐}อน^{๒๑}เก^{๒๒}ื่อ^{๒๓}ง^{๒๔}ช^{๒๕}ำ^{๒๖}เล^{๒๗}ื่อง^{๒๘}แ^{๒๙}แล (สุนทรภู 2515 : 69)	
นาง^๑พ^๒ัง^๓ค^๔ำ^๕ท^๖ำ^๗เค^๘อง^๙ช^{๑๐}ำ^{๑๑}เล^{๑๒}ื่อง^{๑๓}ก^{๑๔}อน^{๑๕} ย^{๑๖}ิง^{๑๗}ท^{๑๘}ก^{๑๙}ช^{๒๐}ร^{๒๑}อน^{๒๒}ก^{๒๓}ย^{๒๔}ิง^{๒๕}ว^{๒๖}าน^{๒๗}ำ^{๒๘}ค^{๒๙}ี (สุนทรภู 2515 : 87)	
ศรี^๑สุ^๒ว^๓ร^๔ณ^๕พ^๖ี^๗น^๘อง^๙ก^{๑๐}ำ^{๑๑}ร^{๑๒}ง^{๑๓}น^{๑๔}ัง สุ^{๑๕}ช^{๑๖}ล^{๑๗}ห^{๑๘}ัง^{๑๙}ค^{๒๐}ล^{๒๑}อ^{๒๒}เน^{๒๓}ตร^{๒๔}ด^{๒๕}ิง^{๒๖}เช^{๒๗}ษ^{๒๘}ฐ^{๒๙}า (สุนทรภู 2515 : 19)	
	เมื่อศรีสุวรรณรู้ว่าพระอภัยมณีพระเชษฐาหายไปโดย ไม่ทราบต้นสายปลายเหตุ ก็เศร้าโศกเสียใจมากถึงกับ จะร้องไห้ ทั้ง ๆ ที่เป็นผู้ชายซึ่งมักจะไม่ว่างให้ออกมา ง่าย ๆ แสดงว่าเสียใจจริง ๆ แต่เนื่องจากยังไม่ทราบ สาเหตุ จึงเพียงนำพระเนตรกลอเท่านั้น ในอีกแง่หนึ่ง

วันสาร	อวันสาร
พระนิกนิกสะอีกสะอื่นไท้ <u>ชลเนตรหลังไหลทั้งชายขวา</u> (สุนทรภู่ 2515 : 16) ทั้งสามพรหมณเฑาะปะกองแลรวงไท้ <u>นำตาไหลพรังพรายทั้งชายขวา</u> (สุนทรภู่ 2515 : 20) นายคานพังกั้งกลอหลอนำตา (สุนทรภู่ 2515 : 29) นางพังก้าวรานาสังเวช <u>ชลเนตรพมพายไม้อายเหนียม</u> (สุนทรภู่ 2515 : 88) ทาทศวงศ์ทรงพังให้สังเวช <u>นำพระเนตรพรังพรายทั้งชายขวา</u> (สุนทรภู่ 2515 : 244) สี่พี่เลี้ยงเอียงอายขม้ายขมอย <u>ท่าชกชอยพุกจาอชันดาลัย</u> (สุนทรภู่ 2515 : 41)	สะท้อนให้เห็นถึงสัมพันธภาพของเจ้ายายพี่น้องสององค์ นี้ว่ารักใคร่ห่วงใยกันมาก อนึ่งเนตรภาษาที่สื่อให้ทราบถึงความเศร้าโศกเสียใจ ของคนเรานั้น ดังเกิดได้ชัดเจนมาก คือ มีน้ำตาหลัง ออกมา นัยน์ตาแดง ซึ่งในเรื่องพระอภัยมณีนี้ก็มี เขียนบรรยายความรู้สึกของตัวละครว่าเศร้าโศก เสียใจ โดยใช้เนตรภาษาสื่อให้ผู้อ่านได้ทราบแทบ ทุกตอน ดังในก่ากลอน พี่เลี้ยงนางเกษราทั้งสี่คนไปพบกับพรหมณสามคน (โมรา สำนวน วิเชียร) และศรีสุวรรณที่อยู่ในสวน โดยใช้เนตรภาษา (ขม้ายชายตา) สื่อให้พรหมณ ทั้งสาม และศรีสุวรรณทราบถึงความมีมิตรไมตรี ของพวกนาง และแฝงไว้ด้วยความรู้สึกสะเทือนอาย ตามจริตกิริยาหญิง เข้าทำนองทอสะพานความรัก ภัยสาขาคำนั่นเอง นอกจากนี้ ยังสื่อให้เห็นถึง

วจนสาร	อวจนสาร
ทั้งสองข้างทางขมายขมายทางคา แล้วลุกมาจากที่นั่งหงส์นาง (สุนทรภู่ 2515 : 42)	บุคลิกภาพ ตลอดจนอุปนิสัยของนางทั้งสี่ว่า เป็นหญิง ที่ไม่คอยรักนวลสงวนตัว ช่างสมบัติกุลสตรีที่พึงมีตาม วัฒนธรรมไทย เป็นการส่งอวจนสารโดยใช้เนตรภาษาระหว่าง พราหมณ์ทั้งสามกับนางพี่เลี้ยงสี่คน มองกันคยทางคา จะแอบแฝงไว้ความหมายบางประการ ในที่นี้ แสดงถึงความเสนาหาของทั้งสองฝ่ายที่มีต่อกัน แต่ยัง สงวนท่าทีกันอยู่
กอยลักแลงแฝงไม้ใบซุ่ม มาถึงพมคนลำนวนที่สวนขวัญ คายนัดแนะสี่นางไว้อย่างนั้น คอยผูกกันอุบธิบกระหยิ่มตา (สุนทรภู่ 2515 : 47)	เป็นการสื่อความหมายโดยใช้เนตรภาษาระหว่าง พวกพราหมณ์ทั้งสามคนกับศรีสุวรรณ เป็นสัญญาณว่า รู้กัน หรือเข้าใจกันตามแผนที่โคกกลงกันไว้ ขณะที่ ทั้งสี่คนพากันไปแอบคนาง เกษราประพาสสวนตามคำ นัดแนะของนางพี่เลี้ยงทั้งสี่
พราหมณ์พี่เลี้ยงแลลอคสอคนัยนา กุมบรรคาสาวสาวนางชาววัง (สุนทรภู่ 2515 : 47)	กวีบรรยายถึงพฤติกรรมของพราหมณ์ทั้งสามคนขณะ แอบคุบบรรคาสาวชาววังเพื่อชมสวน การสอคล้าย นัยนาคาเป็นเนตรภาษาที่สื่อให้เห็นถึงความอยากรู อยากเห็น ความสนใจเป็นอย่างมาก และสะท้อนถึง อุปนิสัยเจ้าชู้ตามวิสัยนิสัยของบุคคลทั้งสาม
นางโฌมยงสงสารพระผานเกล้า กำสรคเศวราสอคนตรกุเขษฐา ทั้งสามพราหมณ์สามนางทางตอบคา ศรีสุภาเฝ้าภูษาไนย (สุนทรภู่ 2515 : 91)	กวีบรรยายถึงการใช้สายตาสื่อสารกันระหว่างนาง เกษรากับศรีสุวรรณ และนางพี่เลี้ยงกับพราหมณ์ทั้ง สามคน ขณะที่ศรีสุวรรณและพราหมณ์ทั้งสามคนมา กราบลาท้าวทศวงศ์และมเหสีในวัง เพื่อไปออกรบ เนตรภาษาของทั้งสองฝ่ายคงจะสื่อถึงความรู้สึกรักใคร่

วจนสาร	อวจนสาร
ศรีสุวรรณกับสามเจ้าพราหมณ์พร้อม ประณตอมนมปิ่นคันทรีสุร พอสบเนตร เกษราจึงอาศูร ทองจำหลดลามาขึ้นพาสี (สุนทรภู่ 2515 : 92)	ห่วงใยซึ่งกันและกันนั่นเอง กรีสสุวรรณกับพราหมณ์ทั้งสามอาสาหาทศวงศ์รบกับ ท้าวอุเทน และได้เข้าไปทูลลาเพื่อออกรบ กรีสสุวรรณ ส่งเนตรภาษาสื่อสารกับนางเกษรา เหมือนกับจะบอก ความในใจซึ่งกันและกัน แฝงไว้ด้วยความอาลัยอาวรณ์ หวนหวนในการจากไปของศรีสุวรรณที่จะต้องเผชิญกับ ข้าศึกศัตรู บรรยายกาศขณะนั้นก็จะซึมเศร้า เจ็บมัน
ต้องรักใคร่ไปตามยามกันการ จนนางมารมีบุตรบุรุษชาย ไม่คลาดเคลื่อนเหมือนองค์พระทรงเดช แด่ดวงเนตรคังสุริย์ฉาน (สุนทรภู่ 2515 : 134)	พระอภัยมณีต้องทนอยู่กับนางผีเสื้อจันมีอรสหนึ่งองค์ คือ สิ้นสมุทร กวีบรรยายถึงบุคลิกลักษณะของสิ้นสมุทร โดยเฉพาะดวงตาสื่อให้เห็นถึงความกร้าวแกร่ง มีอำนาจ ฉูดฉาดจากเด็กธรรมดา คอยเป็นเชื้อสายของนางผีเสื้อ เจ้าอำนาจแห่งท้องทะเล
อียักขาตาโตโมโหมาก รูปก็กากปากก็เปราะจะไม่เหมาะเหม็ง (สุนทรภู่ 2515 : 155)	กวีบรรยายถึงบุคลิกภาพในอารมณ์โกรธของนางยักษ์ ที่ถูกพระฤาษีขัดขวางไม่ให้นางตามจับพระอภัยมณีได้ เนตรภาษาแสดงถึงอารมณ์โกรธจัดตามลักษณะของยักษ์ แฝงไว้ด้วยความเคียดแค้นชิงชังสุดประมาณ ซึ่งคงสร้าง ความหวาดกลัวต่อผู้พบเห็นเป็นอย่างมาก
พอเจ้าเข้าเจ้าชวันายให้กายสัน ลูกดลันเหลืออกตาเหมือนบ่าหลัง (สุนทรภู่ 2515 : 165)	อาการเหลืออกตาเป็นเนตรภาษาที่สื่อให้ทราบถึงความ ฉิบปาทหรือความรู้สึกของกนกเราเกี่ยวกับ ความตกใจ ความกลัว ความเจ็บปวด เป็นต้น ในที่นี้แสดงถึง ความฉิบปาทของขุนนางผู้หนึ่งที่ตามเสด็จท้าวสิริราช ประพาสทะเล เนื่องจากถูกปีศาจเข้าสิงเมื่อลูกเรือ

วันสาร	อวัจนสาร
พระเพทราชาพาพักตร์ ขุนารักรูปทรงสงสันฐาน (สุนทรภู่ 2515 : 177)	ของทาสีลราชทำพิธีพิธีกรรมบวงสรวงภูตผีปีศาจ เพื่อขอทางกลับสู่เมืองฉลิก เพราะเรือถูกพายุ กระหน่ำพัดหลงอยู่ในทะเล เนตรภาษาดังกลาว คงจะสร้างความหวาดหวั่นตกใจให้แก่ผู้พบเห็นมาก ทีเดียว พระอภัยมณีจึงมอบใบหน้าของนางสุวรรณมาลี ขณะที่ หลับไปถวายอำนาจของเสียงปี่ ซึ่งสินสมุทรเป็นคนเป่า เนตรภาษาสื่อให้ทราบถึงความสนใจของพระอภัยมณี แฝงไว้ด้วยอารมณ์พิศวงจนทำให้ลืมตัว
ชะงัดกะแฉแลเลื่องเขย่งยื่น คุทะมึนเมฆาลูกคาวา (สุนทรภู่ 2515 : 199)	นางผีเสื้อคอยเฝ้าระวังไม่ให้พระอภัยมณีหนีออกจาก เกาะแก้วพิศดาร นัยนัศการวาทแสดงให้เห็นถึงความเป็น ผู้มีอำนาจ มีอิทธิฤทธิ์ และความคุ้นตามิสัยของยักษ์ แฝงด้วยความหวาดระแวง เกรงว่าพระอภัยมณีจะหนี ไปได้
เมาสุราตาแกงคังแสงไฟ ฉวยเปิดโกกัณธขอกวนออกเรอ (สุนทรภู่ 2515 : 215)	สินสมุทรถูกโจรสลัดขโมยสุราจนถึงเมามาย เนตรภาษา สื่อให้ทราบถึงอาการว่าเมามากจนขาดสติสัมปชัญญะ เพราะสินสมุทรรยังไม่เคยดื่ม ในที่สุดก็เมากจนหลับไป จึงเป็นโอกาสให้โจรสลัดขโมยสุราจากนางสุวรรณมาลี
นางแลเลื่องเพทราชาลิบลับ ให้ข่าวมหากวณพระขวัญหาย (สุนทรภู่ 2515 : 365)	นางสุวรรณมาลีจึงมองสินสมุทรไปจนสุดสายตา ขณะที่ สินสมุทรออกเดินทางจากเมืองฉลิกไปกับศรีสุวรรณเพื่อ ไปยังกรุงรัตน เนตรภาษาที่นางสื่อออกมาแสดงถึง ความรักใคร่ อาลัยอาวรณ์ต่อสินสมุทรมาก สะท้อนให้

วจนสาร	อวจนสาร
	เห็นถึงสัมพันธภาพอันลึกซึ้ง แน่นแฟ้น คุจ เป็นโอรส และชานีกันจริง ๆ

4. สัมผัสภาษา (Haptics)

วจนสาร	อวจนสาร
แล้วกมกราบิกร ชมาตรงกั ทั้งสององค์ลูหลังแล้วสั่งสอน (สุนทรภู่ 2515 : 2) ประโลมลบลูกยาแล้วพาที่ ชนนีนี้กอยู่ไมรูวาย (สุนทรภู่ 2515 : 221) นางกอดจูบลูหลังพระอุกนรบ (สุนทรภู่ 2515 : 223) ศรีสุวรรณกรรแสงแล้วทรุคนั่ง พระลูหลังหลานนอยละหอยหา (สุนทรภู่ 2515 : 243)	พระอภัยมณีและศรีสุวรรณกราบลาพระบิดาพระมารดา เพื่อไปศึกษาวิชา ซึ่งว่านทั้งสององค์ก็แสดงออกด้วย การลูบหลังโอรส แสดงถึงความรักใคร่ห่วงใย เกรงว่า จะไปลำบาก การแสดงออกโดยใช้สัมผัสภาษา เช่นนี้ ผู้ใหญ่จะพึงกระทำแก่เด็กเสมอ ๆ ในลักษณะรักใคร่ เอ็นดู หรือปลอบประโลมใจ เด็กจะเกิดความรู้สึก อบอุ่นใจ ในเรื่องพระอภัยมณี กวีได้บรรยายถึงสัมผัสภาษาใน ลักษณะนี้ไว้หลายตอน ดังก่ากลอนที่ยกมา

วันสาร	อวันสาร
ส่งสารองค์พระอภัยวิไลโฉม <u>ลูประโลม</u>หลานนอยละห้อยหา (สุนทรภู่ 2515 : 289) นาง<u>กอกจุบ</u>ลบหลังสินสมุทร <u>ชาว</u>แสนสุขชื้อถามคามภาษา (สุนทรภู่ 2515 : 306)	
พระพี่เก็บกาหลงส่งไฉนอง <u>เดิน</u>ประคองเคียงกันค้วยหรรษา (สุนทรภู่ 2515 : 3)	พระอภัยมณีแสดงกตริสุวรรณหงษ์ เดินทางไปศึกษา วิชา สัมผัสภาษาสื่อให้เห็นถึงความใกล้ชิด ความ รักใคร่กลมเกลียวกันของเจ้ายายพี่น้องสององค์นี้ และยังสื่อให้ทราบถึงสถานภาพ บทบาทของความ เป็นพี่ ในการปกป้องคุ้มครองหรือให้ความอบอุ่น แก่อน้อง ความวิสัยของญวณวิเศษกระทำต่อญวณ ในสภาพสังคมไทย
ทั้งสามพราหมณ์เข้า<u>ประคอง</u>พระน้องนาง เห็นอนาถนึ่งเนเขาแก่ไซ (สุนทรภู่ 2515 : 19) สี่พี่เลี้ยงเคียง<u>ประคอง</u>ทั้งสองข้าง มีไกรยางฆาหาสืลาไค (สุนทรภู่ 2515 : 86)	สัมผัสภาษาในลักษณะนี้ปรากฏในเรื่องพระอภัยมณี หลายตอน ดังตัวอย่างก่ากลอนต่อมา
พระปิตุราชตรงคตรงเข้าไกล <u>ประคอง</u>ให้ทรงกายทั้งชายชวา (สุนทรภู่ 2515 : 108)	

วันสาร	อวันสาร
ประคองอุ่มนักดาแล้วพาที่ ไปบุรีเกิดอาจะพาไป (สุนทรภู่ 2515 : 242) เข้าอิงแอบแนบของค์พระทรงชัย เห็นเธอไม่ฉินฉินจวนรรจา ก็ควาหลับกลับปลุกขึ้นโถมลุ่ม ประจวบประจายแล้วยายขวา กอยยกหักถวนนาถพาคอรา ในกายาบันปนไนหวนนัย เห็นทรงศักดิ์ลัทธิพลิกทำหยิกเย้า มาลุ่มคล่ำทำเขาแล้วเปื้อนหนึ จะกอดไว้ไม่วางเหมือนอย่างนี้ แค้นนักหนาฟ้าดีเถอะคือถึง (สุนทรภู่ 2515 : 16)	ก็บรรยายถึงพฤติกรรมของนางผีเสื้อที่แสดงต่อ พระอภัยมณี สัมผัสภาษาสื่อให้ทราบถึงอารมณ์ ความรู้สึกของนางผีเสื้อ ว่ามีความรักใคร่ไหลหลง ในตัวพระอภัยมณีมาก จนเกิดความกำหนัด ไม่ สามารถระงับความรู้สึกไว้ได้ถึงกับเข้าไปคลอเคลีย เฝ้าโถม กอดจูบพระอภัยมณีอย่างไร่างอายฉิวฉิว หึง ซึ่งตามประเพณีวัฒนธรรมไทย ถือว่าไม่เป็น การสมควรอย่างยิ่งที่หญิงจะแสดงต่อชายในลักษณะ เช่นนั้นก่อน ยิ่งกับชายที่มีคู่เป็นสามีค้ำแล้วจะถูก สังคมเหยียดหยามประณามอย่างเสียหายที่เคียว แต่ นางผีเสื้อสมุทรในเรื่องนี้เป็นยักษ์ พฤติกรรมดังกล่าว จึงสื่อให้เห็นถึงอุปนิสัยและบุคลิกภาพของนางได้อีก ประการหนึ่งว่า เป็นผู้มีไม่ความเป็นกุลสตรีใด ๆ
เห็นเคินตามพราหมณ์น้อยท่าสอยหน้า นางหาสาเข้าไปหยิกจิกเอาหัว พาเข้าไปให้ทนายเป็นนายกรัว แกลเห็นตัวจับไม้เข้าโล่ (สุนทรภู่ 2515 : 27)	สาวใช้คนหนึ่งไปตามนางกระจง ซึ่งมีัวแต่หลงไหล เคินตามพราหมณ์น้อย (ศรีสุวรรณ) จนลืมนายกับข้าว เมื่อพบก็เข้าไปจิกหัว แสดงถึงอารมณ์โกรธจัด แฝง ไว้ด้วยการถูกเหยียดหยาม จึงซัง ในความประพฤติ ที่ไม่สมควรของนางกระจง และเมื่อพาไปพบนายวิเสท นายกรัว นางกระจงก็ถูกซ้ำอีก สัมผัสภาษาในตอนนี้ สื่อให้เห็นถึงสถานการณ์ที่เหนือกว่าของผู้เป็นนาย และ

วันสาร	อวันสาร
บ้างปลั่งว่าตาไ้กับเจ้าพรหม งามตองามชมเล่นเห็นแล้วหรือ ทั้งสามนางตางสับรับว่าอ้อ แล้วกลับรื้อไ้คึกคะกิกกัน (สุนทรภู่ 2515 : 32)	แสดงให้เห็นว่า ความฉึกของนางกระเจนนั้ใหญ่หลวง ที่เกี้ยว คือ ฉึกในหน้าทีและฉึกในความประพฤติส่วนตัว พี่เลี้ยงนางเกษราทั้งสี่คนเผลอคุยกันถึงพรหม ศรีสุวรรณว่าเหมาะสมกับนางเกษรา แต่กึกไ้ว่าเป็น การไม่สมควร จึงสะกิดกันให้หยุดพูด สัมผัสภาษานี้เป็น การล้อกันระหว่างตัวละคร เป็นการตักเตือนกันโดย ไม่ต้องใช้คำพูดบอก ทั้งนี้เพราะเหล่าพี่เลี้ยงเกรงไ้ว่า นางเกษราได้ยินแล้วจะกริ้ว
พี่เลี้ยงพรหมตามนางไม่ห่างเหิน แล้วหยอกเ็นรอเรียงเข้าเกียงไ้ล เห็นลับลับจับตองทำลองใจ นาง<u>ปลั่ง</u>ไ้ชวนหยิกทำพลิกเพลง (สุนทรภู่ 2515 : 65)	พรหมสามคน (โมรา สานน วิเชียร) เกี้ยวพาราสี พี่เลี้ยงนางเกษรา คือ ประภา อุดล และจงกลนี้ การจับตองของพรหมเป็นสัมผัสภาษาที่สื่อให้ทราบถึง ความรัก ความเสนาหา ในลักษณะฉวยโอกาส ตามวิสัย เจ้าชู้ของชาย คือ พรหมทั้งหมดทั้งสาม ส่วน ปฏิกิริยาตอบโต้ของนางพี่เลี้ยงก็แสดงถึงความไม่พอใจ แต่แฝงไว้ด้วยจริตกิริยาในลักษณะ เล่นตัวตามวิสัยหญิง และมีความรักนวลสงวนตัว อยู่ในกรอบประเพณีที่ สมควร
จึงไ้หยกไ้ยทีไ้ล เขา<u>รุม</u>รบกกลางแปลง<u>แหง</u>ทหาร ตะลุมบอน<u>พอน</u>พัน<u>ประ</u>จัญบาน ฝรั่ง<u>ตาน</u>คอง<u>แยง</u>แหง<u>ควย</u>ตรี	ก็บรรยายถึงการสู้รบระหว่างศรีสุวรรณกับทัพอุเทน พร้อมกับเหล่าทหารทั้งสองฝ่าย สัมผัสภาษาสื่อให้เห็น ถึงความก้าวร้าว ความเหี้ยมโหด รุนแรง ตลอดจน ความกล้าหาญ และเข้มแข็งของทหารทั้งสองฝ่ายที่มุ่ง

วันสาร	อวันสาร
โยธาไทยไคพันกระชั้นนิก ผลาญชีวิตแซกษวาเกลาสิ (สุนทรภู่ 2515 : 93) นางฉวยนุกขขอพระบาทไ จะไปไหนนาสมเพชพระเชษฐา (สุนทรภู่ 2515 : 121) ✓	โง่เขลาชีวิตทั้งกันและกัน นอกจากนี้ ยังสื่อให้เห็นถึง ความเจ็บปวด ความทุกข์ทรมานของเหล่าทหารที่ได้รับ บาดเจ็บจากคมศาสตราวุธขณะที่สู้รบกันนั้น นางเกษราแสดงพฤติกรรมต่อศรีสุวรรณ คอยเกรงว่า ศรีสุวรรณจะจากนางไปด้วยการขอร้องพระบาทไ แสดงให้เห็นถึงความรักใคร่ ความจงรักภักดีเป็นสนพ สัมผัสภาษาเช่นนี้จะสื่อถึงความรู้สึกได้ดีว่าการพูด เหนียวรั้งโดยตรงเสียอีก ✓
พลาอิงแอบแนบน้องประคองเคล้า คอยตองเตาเืองอรามารศรี พระเชษฐาพลาอิงจะออนอนอินทรี รวมฤทีเือนหงายสยายใจ (สุนทรภู่ 2515 : 159)	กวีบรรยายถึงบทรักระหว่างพระอภัยมณีกับนางเงือก สัมผัสภาษาสื่อให้เห็นถึงสัมพันธ์ภาพอันลึกซึ้งของตัวละคร ในฐานะคนรัก ซึ่งพระอภัยมณีแสดงออกอย่างนิ่มนวล สื่อถึงอารมณ์รักอันอ่อนหวาน และสะท้อนให้เห็น บรรยากาศแห่งความสุข ความอิ่มเอิบใจของทั้งสองฝ่าย ที่มีจิตใจและความปรารถนาตรงกัน
แล้วเอนองกลองเอกเชนกเชนย พระลูกเกยอยู่กับตักแล้วซักถาม (สุนทรภู่ 2515 : 198)	กวีบรรยายถึงสัมพันธ์ภาพระหว่างสินสมุทรกับนาง สุวรรณมาลี ซึ่งมีความใกล้ชิด รักใคร่กันมาก ดัง สัมผัสภาษาที่สื่อออกมา ก็คือ การที่สินสมุทรเข้าไป กอดกอด นิ่งหรือนอนบนตักของนางสุวรรณมาลี เสมือนเป็นโอรสจริง ๆ ของนาง สัมผัสภาษาเช่นนี้ สะท้อนให้เห็นถึงธรรมเนียมนิยมอย่างหนึ่งในการ เลี้ยงดูบุตรหลานของชาวไทย ซึ่งผู้ใหญ่มักจะให้ความรัก ความเอ็นดูอย่างใกล้ชิด คอยการโอบอุ้มให้ถึงนอน

วจนสาร	อวจนสาร
เขานวคเพนเส้นสายปลายบาทา บ้างโบกผ้าโบกมือกระพือลม (สุนทรภู 2515 : 206)	อยู่บนตัก เป็นการถ่ายทอดความอบอุ่นทั้งทางกายและ ทางใจให้กับเด็กได้เป็นอย่างดี จนเด็กบางคนดิ้นรน ไม่ยอมห่างพ่อแม่หรือคนเลี้ยงเลยก็มี เมื่อนางผีเสื้อตาย ทำให้พระอภัยมณีเศร้าสะเทือนใจ คิดถึงความรักยากแต่หลังจนสลับไป พวกแขกฝรั่ง ที่ไปค้าก็เขานวคเพนเพื่อให้พี่ แสงให้เห็นถึง การปฐมพยาบาล ซึ่งแฝงไว้ด้วยความห่วงใย กังวลใจ ของคนเหล่านั้น ทั้งนี้เพราะร่วมเดินทางเผชิญทุกข์ยาก มาด้วยกัน จากเกาะแก้วพิสดาร กอปรกับความรักใคร่ นับถือในตัวพระอภัยมณีด้วย
นางสอกรซ่อนเกศขึ้นประทัย ทั้งจะกับดวงชีวันมารศรี (สุนทรภู 2515 : 211)	เมื่อเรือแตกสินสมุทรแบกนางสุวรรณมาลีขึ้นฝั่งได้ แต่ด้วยความเหนื่อยอ่อนหมดกำลังจึงสลับไป นาง สุวรรณมาลีประคองสินสมุทรขึ้นปฐมพยาบาลอย่าง นิมิต แสดงถึงความรักใคร่ ห่วงใย และเป็น กังวลใจอย่างมาก เกรงว่าสินสมุทรจะเป็นอะไรไป เพราะขณะนั้นมีเพียงนางกับสินสมุทร เพียงสองคน เท่านั้น
แล้วกำหมัดกัดฟันกระชั้นซึก ถึอังกฤษตกเตียงเสียงกึงฉลุ ----- เห็นนายโจรโผนจับปลีประยุทธิ์ ทะยานหยุกเหยียบบอผกหงาย	สินสมุทรต่อสู้กับโจรสูทรัง สัมผัสภาษาสื่อให้เห็นอารมณ์ โกรธ ความมูทะลุคั้นของสินสมุทร ทั้งยังมีจิตใจ เหี้ยมโหด มีพลังกำลังเข้มแข็ง ผิดจากเด็กธรรมดา เพราะสินสมุทรปีเชื้อสายนางผีเสื้อนั่นเอง นอกจากนี้ ยังสะท้อนให้เห็นถึงความรัก และเหตุผลที่สินสมุทร

วัจนसार	อวัจนसार
กระษากณีชกักรองกรากหลาย เอาศพนายคิไพรไถกระพื่อ (สุนทรภู่ 2515 : 219)	มีคือนางสุวรรณมาลีพระมารดาเลี้ยงเป็นอย่างมาก เนื่องจากสาเหตุของการสู้รบครั้งนี้ โจรสู้หรั่งฉนวนลาม นางสุวรรณมาลี ทำให้สิ้นสมุทรโกรธแค้นมาก จึงกระทำการ การคังกลาว
นางกอกจวบจูรักแควรับขวัญ คุณีพรพรรณเมเฝ้าหอ เศร้าหมอง (สุนทรภู่ 2515 : 247)	นางสุวรรณมาลีแสดงต่อสินสมุทร สลือให้ทราบถึงความ รักโกรธเอ็นดู และสัมพันธ์ภาพที่ใกล้ชิดของบุคคลทั้งสอง ในบรรยากาศที่อบอุ่น
ไม่ลืมคุณหลาขวัญจนวันตาย พลางแนบกายกอกจวบจูบุมาร (สุนทรภู่ 2515 : 287)	อนึ่งสัมผัสภาษาในลักษณะนี้ ก็มีกวีบรรยายถึงเสมอ เพื่อถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดส่วนลึกของ ตัวละคร ทำให้ผู้อ่านเกิดภาพพจน์ เข้าถึงรสแห่ง วรรณคดีได้เป็นอย่างดี โดยที่ไม่จำเป็นต้องเขียน บรรยายให้เยิ่นเย้อเลย ดังกวีกลอนที่ยกมา
นางกอกจวบจูหลังสินสมุทร ซางแสนสอชื้อดามตามภาษา (สุนทรภู่ 2515 : 306)	
พระกอกจวบจูหลังพระลูกนอย จะไปคอยไกรเลาจะเซาหา (สุนทรภู่ 2515 : 320)	
เห็นบุตรวงศ์ทรงนั่งบัลลังก์อาสน์ เข้ากอกบาทบงกชบทศรี (สุนทรภู่ 2515 : 285)	สินสมุทรพบกับพระอภัยมณีอีกครั้งหนึ่งที่เมืองรมจักร หลังจากที่เรือแตกต้องพลัดพรากจากกันไปนาน สัมผัสภาษาสลือให้เห็นถึงความดีใจ เป็นกลิ่นของ สินสมุทร แผงไฉ่ควยความรักและบูชาพระบิดาอยู่ เหนือสิ่งใด ควยการเข้าไปกอกพระบาทโดยไม่ รังเกียจอย่างผู้มีกตัญญูคุณ

วันสาร	อวันสาร
พระอัยกาอัยยกีนิกัน ทางซึ่งกันกอทหลานสงสารนัก ประโคมลุปจูจอมณมแนบ กุมารชายฝ่ายท้าวสุทัศน์ นางปทุมกอดอรุณอุณห์หน้า (สุนทรภู่ 2515 : 367)	ท้าวสุทัศน์และนางปทุมเกสรได้พบกับพระนาคาเป็น ครั้งแรก โดยศรีสุวรรณเป็นผู้นำไป สัมผัสภาษาที่สื่อ ออกมา แสงให้เห็นความปิติยินดีของทั้งสององค์ และแสดงถึงความรักใคร่เอ็นดู ความภาคภูมิใจใน พระนาคาทั้งสองมาก บรรยายภาพเบี่ยงไปคุยความสุข ความอบอุ่น ความลักษณะของระบบครอบครัวไทย ซึ่ง มีความผูกพันกันทางเครือญาติอย่างแน่นแฟ้นเป็น ครอบครัวใหญ่

5. อาการภาษา (Kinesics)

วันสาร	อวันสาร
บัดนั้นพี่น้องสองกษัตริย์ ประนมหัตถ์อภิวันท์ทายทรรษา ----- แลกรมกราบปฐุรฐมาตุรงค์ ทั้งสององค์ลูบหลังแล้วสั่งสอน (สุนทรภู่ 2515 : 2) ฝ่ายพระองค์ทรงเกษ เกศกษัตริย์ จึงจับหัตถ์อธิฐานการกุศล แลวันทาลาคีลพระทศพล (สุนทรภู่ 2515 : 204)	พระอภัยมณีและศรีสุวรรณกราบลาพระบิดามารดาไป ศึกษาวิชา อาการภาษาแสดงออกถึงความเคารพรัก โดยเฉพาะการก้มกราบสื่อให้เห็นถึงบุคลิกภาพของ ตัวละครทั้งสองว่ามีความสุภาพอ่อนน้อม มีสัมมาการะ อันการตามประเพณีนิยมของไทย ที่ผู้เยาว์พึงปฏิบัติ ต่อผู้ใหญ่ในกรณีต่าง ๆ อาทิ แสดงความขอบคุณ การทักทาย การร่ำลา เป็นต้น อนึ่ง การกราบไหว้ของคนไทยนั้นยังแสดงให้เห็นถึง ความเชื่อ ความเคารพยกย่องบูชาในสิ่งที่ตนเอง นับถือ ดังตัวอย่างอาการภาษาในลักษณะนี้ ที่ท้าวไค บรรยายไว้

วันสาร	ฉวันสาร
ท้าวสุทัศน์พึงอรธไธสรธา บรมนาถคักของไหมมงคลี โกรธกระเทียมมาทาแล้วพาที่ อยวาทก็เลยไม่พอใจฟัง (สุนทรภู่ 2515 : 8)	เป็นกิริยาของท้าวสุทัศน์แสดงออกถึงอารมณ์โกรธจัด ระคนแค้นและฉุนเฉียวอย่างมากในตัวโอรสทั้งสองซึ่ง ไปเรียนวิชาที่คำทักย้อนกลับมา ถึงคำพูดของท้าวสุทัศน์ ที่กล่าวเสริมอาการภาษาวา อันคนตรีปีพาทย์ตะโพนเพลง เป็นนักเลงเหล่าโขนเล่นไซนหนัง แตพวกกัญหึงที่ในวัง มันก็ยังเรียนว่าไค่นาญ อันวิชาอาวุธแลโลเซ่น ชอบแกล่เกดศึกเสือเขี้ยวพาร เป็นเกษศริย์จักรพรรดิพิศการ มาเรียนการเช่นนั้นก่ายอันใด (สุนทรภู่ 2515 : 8)
เสนอท้าวธณออนกำลัง เข้าเฝ้าถึงหากทราวยสพาโว แล้วลุกขึ้นเฝ้าฯแซนแซนแซน ซ่าเสียงแลหลากหลายจิตคิดสงสัย (สุนทรภู่ 2515 : 13)	ทวีบรรยายถึงฉากปฏิกิริยาของนางผีเสื้อ เมื่อได้ยิน เสียงปี่ของพระอภัยมณีสื่อให้ทราบถึงความสนใจและ ความแปลกประหลาดใจของนางว่า เสียงนั้นมาจาก ที่ใด และยังสื่อให้ทราบว่า เสียงปี่ที่พระอภัยมณีเป่านั้น คงจะไพเราะน่าฟังเป็นอย่างยิ่ง
อุตุลุดคทะลิ่งขึ้นตึงตึง โดยกำลังโลกโชนเอนกระโจม ชุลมุนหม่นกลมกัณธมพิค ----- กระทุมโถมถืบคำไปถั่วทอง (สุนทรภู่ 2515 : 13)	เป็นฉากปฏิกิริยาของนางผีเสื้อขณะเข้าไปจับตัวพระอภัยมณี อาการภาษาสื่อให้เห็นถึงบุคลิกภาพของนางว่า คงจะมี ร่างกายใหญ่โตเข้มแข็ง มีกำลังมหาศาล และมีอุปนิสัย หยาบกร้าน มุทะลุคั่น เป็นที่น่าหวาดกลัว กายเหตูนี้เอง พระอภัยมณีจึงตกใจถึงกับสิ้นสติไป ถึงคำกลอนที่ทวีบรรยาย ไว้ว่า

วันสาร	อวันสาร
ทำเสแสร้งใส่จิตกระบึกกระบวน ลุ่มนวมเมียงหมอบถวายยอตัว ----- พลางแก่งทำสะบักสะบิ้งทิ้งสไป (สุนทรภู่ 2515 : 15)	แสนสงสารพระอภัยใจจะขาด กล้าอ่านนางนงนักริษีศรี พลันลุ่มมิไถ่สมประดาดี อยู่บนที่แผ่นผาศิลาลาย (สุนทรภู่ 2515 : 14) นางผีเสื้อแสดงกิริยาทศพระอภัยมณี ด้วยจิตกิริยาหญิง โดยทำที่เป็นเอียงอายและเล่นตัวในเชิงยั่วยวน แต่ ภายในจิตใจของนางนั้นแฝงไว้ด้วยอารมณ์แห่งความ รักใคร่พิศواسพระอภัยมณีเป็นอย่างมาก
ถึงมากรแม่ม้วยมุกสุกชีวาทม์ อย่าหมายมาควากจะสู้สม สัญชาติยักษ์ไม่สมัครสมากม แล้วทุกถมน้ำลายไม้ใบดี (สุนทรภู่ 2515 : 15)	อาการภาษาในที่นี้เป็นการ เสริมกับคำพูดข้างต้น ซึ่งพระอภัยมณีกล่าวบริภาษนางผีเสื้อ แสดงถึงความ จงเกลียดจงชังและถูกเหยียดหยามเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการถ่มน้ำลายใส่ เป็นการแสดงออกที่ชัดเจน มาก ซึ่งในสังคมไทยถือว่า ถ้าใครแสดงกิริยาต่อกัน ถึงขนาดนั้น คงจะโกรธกันไปนานทีเดียว
พระเหี้ยงวัชชิตใจมิให้ทอง จนเห็นคเห็น้อยเมื่อยสองพระหัตถา (สุนทรภู่ 2515 : 16)	พระอภัยมณีปกป้อง หลีกเสี่ยงไม่ให้นางผีเสื้อเข้าใกล้ หรือถูกเนื้อต้องตัว แสดงถึงความไม่พอใจ โกรธ และเกลียดชัง
พระช่วยเขินเมินเฉยทำเฉยไป เจ้าพราหมณ์ใหญ่เคียดคลอจรัส (สุนทรภู่ 2515 : 26)	เป็นกิริยาอาการของกริสุวรรณ แสดงถึงความอายและ ไม่สนใจใยดี เมื่อถูกพวกผู้หญิงพุดจาจั่วยวนชวนที่นายท่าน พราหมณ์เมืองรมจักร นอกจากนี้ยังสื่อให้เห็นถึงความ

วิจารณ์สาร	อวิจารณ์สาร
ศรีสุวรรณรัตนทกถอนใจใหญ่ แต่เกรงใจเจ้าพราหมณ์สามสหาย (สุนทรภู่ 2515 : 44) ศรีสุวรรณรักทกถอนใจใหญ่ กลัวจะไกลพระธิดามารศรี (สุนทรภู่ 2515 : 51)	การถอนใจเป็นอาการภาษาที่สื่อให้ทราบถึงอารมณ์ ความคิดที่สับสน วุ่นวาย กลัดกลุ้มใจ กล่าวคือ ศรีสุวรรณหลงรักนางเกษรา ธิดาเจ้าเมืองรมจักร แต่เห็นเกรงว่าจะไม่สมหวัง เพราะขณะนั้นตัวเอง อยู่ในสภาพฐานะที่ต่ำกว่ากว่า ถึงคำพูดของศรีสุวรรณ ที่ว่า
แล้วทำไปไต่ถามพราหมณ์ที่เลี้ยง ว่าเคยียงพระบุตรอยู่ที่ไหน เจ้าพราหมณ์บยุปากษัตริย์ตรงนี้ไป (สุนทรภู่ 2515 : 48)	จึงว่านางตรงความตามนินาย เห็นจะเป็นเช่นกระต่ายที่หมายจันทร์ เมื่อตัวค่าน้ำใจจะไผ่สูง เหมือนนกยูงมุ่งเมฆเมืองสวรรค์ (สุนทรภู่ 2515 : 44) ส่วนอีกตอนหนึ่ง แสดงถึงความไม่สบายใจและ กังวลใจที่จะต้องจากและไกลนางเกษรา
พระกอดเขาเศราสรอยละหอยหวน จนหลงครวญขับลำเป็นคำหวาน (สุนทรภู่ 2515 : 50)	เป็นการสื่อสารกันระหว่างพวกพี่เลี้ยงนางเกษรากับ พราหมณ์ทั้งสามคน โดยที่พราหมณ์ตอบคำถามพี่เลี้ยง นางเกษรา ด้วยการใช้อารมณ์ภาษา คือ บยุปากษัตริย์ บอกตำแหน่งที่ศรีสุวรรณอยู่ ทั้งนี้คงเป็นเพราะไม่อยาก ให้ศรีสุวรรณไต่ถามหรือรู้ตัว กิริยาอาการของศรีสุวรรณสื่อให้ทราบว่ากำลังเศร้าหม่น หมดอาลัยเหมือนกับจะแก้ปัญหาอะไรไม่ตกสักอย่าง นั่นก็คือ ศรีสุวรรณหลงรักนางเกษรา เมื่อพบกันเพียง ครั้งแรก แต่นางก็ต้องรีบจากไปเสียแล้ว โดยที่ไม่รู้ว่า จะมีโอกาสได้พบกันอีกเมื่อไร

วจนสาร	อวจนสาร
เจ้าพราหมณ์ยัมพริ้มพรายกิปรายเปรย พอเสวยหมากเลนก็เป็นที่ไร (สุนทรภู่ 2515 : 50) เจ้าพราหมณ์ยัมพริ้มพรายธิบายบอก ไม้นี้คอกายตาอย่าไศกศัลย์ (สุนทรภู่ 2515 : 30) เจ้าพราหมณ์นั่งนึกเห็นลักแหลม	ก็บรรยายถึงกิริยาท่าทางของพราหมณ์ทั้งสามคน ขณะพบกับศรีสุวรรณ สื่อนี้ให้เห็นถึงบุคลิกภาพของ พวกพราหมณ์ว่าเป็นผู้มีอารมณ์ร่าเริง แจ่มใสมี มนุษยสัมพันธ์ ยิ้มแย้มเสมอขณะพูดจา ดังคำกลอน ที่กวีบรรยายไว้แทบทุกตอน เมื่อเอ่ยถึงพราหมณ์ ทั้งสามคน
--- -- ต่างยิ้มแย้มเยื้อนวากับนารี (สุนทรภู่ 2515 : 40) เจ้าพราหมณ์ยัมพริ้มพรายกิปรายตอบ ช่างรอรอบกิริยาอัชฌาสัย (สุนทรภู่ 2515 : 42) เจ้าพราหมณ์ยัมพริ้มพรายกิปรายตอบ หว่าชอบอยู่มิใช่จะไหลหลง (สุนทรภู่ 2515 : 43) เจ้าพราหมณ์ยัมพริ้มพรายธิบายบอก เขาจะออกมาเยื้อนคอเคื่อนหนา (สุนทรภู่ 2515 : 51)	
พี่เลี้ยงรู้จักใจไม่วักก ท่าลอบกอนิจจามาวาฉัน (สุนทรภู่ 2515 : 54)	การลอบอกเป็นกิริยาอาการที่แสดงถึงความตกใจ ประหลาดหวาดหวั่น จากคำกลอนนี้เป็นตอนที่นาง พี่เลี้ยงแสร้งทำกิริยาว่าตกใจ เพื่อแสดงว่าไม่รู้เรื่อง รู้ราว เมื่อถูกนางเกษราส่งสัยและกล่าวหาว่ารู้เห็น

วันสาร	อวันสาร
ก^๑ท^๑ว^๑ท^๑ก^๑ร^๑ิ^๑ย^๑า^๑ม^๑ร^๑ย^๑า^๑ มี^๑ช^๑ร^๑า^๑ค^๑ิ^๑พ^๑ร^๑า^๑ห^๑ม^๑ณ^๑เ^๑ท^๑ช^๑า^๑ง^๑พ^๑เ^๑ก^๑ไ^๑ส^๑ย^๑ ช^๑ะ^๑ร^๑อ^๑ย^๑ห^๑น^๑อ^๑ก^๑ษ^๑า^๑ร^๑มา^๑ด^๑เ^๑ก^๑ไ^๑ก^๑ เพ^๑ร^๑า^๑จะ^๑ไ^๑ค^๑ร^๑เ^๑น^๑ช^๑า^๑เ^๑า^๑เ^๑า^๑ว^๑มา^๑ล^๑ย^๑ (ส^๑น^๑ห^๑ร^๑ภ^๑ 2515 : 61)	เป็น^๑ใจ^๑ก^๑บ^๑พ^๑ร^๑า^๑ห^๑ม^๑ณ^๑น^๑อ^๑ย^๑ศ^๑ร^๑ี^๑สุ^๑ว^๑ร^๑ณ^๑ ใน^๑การ^๑ เป็น^๑แม่^๑ส^๑ื่อ^๑แม่^๑ซ^๑ัก^๑ เพื่อ^๑ให้^๑ศ^๑ร^๑ี^๑สุ^๑ว^๑ร^๑ณ^๑มา^๑รู้^๑จ^๑ัก^๑ร^๑ัก^๑ไ^๑ค^๑ร^๑ก^๑ับ^๑นาง^๑ นาง^๑พ^๑ี^๑เล^๑ี^๑ย^๑ง^๑ท^๑ูล^๑บ^๑อ^๑ก^๑นาง^๑ เก^๑ษ^๑ร^๑า^๑ถึง^๑พ^๑ร^๑า^๑ห^๑ม^๑ณ^๑ศ^๑ร^๑ี^๑สุ^๑ว^๑ร^๑ณ^๑ว^๑ ค^๑ง^๑จะ^๑เป็น^๑ก^๑ษ^๑ัต^๑ริ^๑ย^๑ป^๑ล^๑อ^๑ม^๑ก^๑ว^๑มา^๑มี^๑ช^๑เ^๑เป็น^๑พ^๑ร^๑า^๑ห^๑ม^๑ณ^๑ โดย^๑ ส^๑ัง^๑เก^๑ต^๑จ^๑า^๑ก^๑ิ^๑ร^๑ิ^๑ย^๑า^๑ท^๑า^๑ท^๑าง^๑ (อ^๑า^๑ก^๑าร^๑ภ^๑า^๑ษ^๑า^๑) ที่^๑ส^๑ื่อ^๑อ^๑อ^๑ก^๑มา^๑ ให้^๑เ^๑เห็น^๑ตาม^๑ก^๑า^๑โ^๑บ^๑ร^๑า^๑ท^๑ี^๑ว^๑า^๑ "ส^๑ำ^๑เ^๑น^๑ย^๑ง^๑ส^๑อ^๑ภ^๑า^๑ษ^๑า^๑ ก^๑ิ^๑ร^๑ิ^๑ย^๑ ส^๑อ^๑ส^๑ก^๑ล^๑"
พ^๑ระ^๑ญ^๑า^๑ค^๑ิ^๑ว^๑ง^๑ศ^๑ัพ^๑ง^๑ศ^๑า^๑ก^๑ณ^๑า^๑ส^๑ณ^๑ม^๑ ท^๑ุก^๑ห^๑ม^๑ภ^๑ร^๑ม^๑ต^๑ร^๑อ^๑ม^๑อ^๑ร^๑า^๑ท^๑ำ^๑ห^๑น^๑า^๑จ^๑อ^๑ย^๑ ไ^๑ม^๑เ^๑ย^๑ค^๑ท^๑น^๑า^๑ท^๑น^๑ำ^๑ม^๑ัน^๑ก^๑ัน^๑ไ^๑ร^๑อ^๑ย^๑ แต่^๑เ^๑ร^๑า^๑ส^๑ร^๑อ^๑ย^๑โ^๑ศ^๑ก^๑า^๑ท^๑ุก^๑น^๑า^๑ร^๑ (ส^๑น^๑ห^๑ร^๑ภ^๑ 2515 : 73)	ก^๑ว^๑ี^๑บ^๑ร^๑ร^๑าย^๑ถึง^๑ก^๑ว^๑า^๑ม^๑รู้^๑ส^๑ิ^๑ก^๑น^๑ิ^๑ก^๑ค^๑ิ^๑ค^๑ของ^๑เ^๑ล^๑า^๑ผู้^๑ห^๑ึง^๑ใน^๑วัง^๑ เมือง^๑ ร^๑ม^๑จ^๑ั^๑ร^๑ที่^๑ส^๑แ^๑ด^๑ง^๑อ^๑อ^๑ก^๑มา^๑ท^๑าง^๑ไ^๑บ^๑ท^๑น^๑ว^๑า^๑มี^๑ค^๑ว^๑า^๑เ^๑ร^๑า^๑ส^๑ร^๑อ^๑ย^๑ ว^๑ิ^๑ต^๑ก^๑ัง^๑ว^๑ล^๑ ห^๑ว^๑า^๑ก^๑ล^๑ว^๑ เมื่อ^๑ท^๑ำ^๑ว^๑อ^๑ุ^๑เ^๑น^๑ย^๑ก^๑อ^๑ง^๑ท^๑พ^๑มา^๑ป^๑ระ^๑ช^๑ิ^๑ค^๑ เมือง^๑ เพ^๑ร^๑า^๑จะ^๑รู้^๑ว^๑า^๑ส^๑ง^๑ค^๑ร^๑า^๑ม^๑ก^๑ำ^๑ล^๑ง^๑จะ^๑เก^๑ิ^๑ค^๑ขึ้น^๑น^๑ั^๑ก^๑็^๑คือ^๑ อ^๑ัน^๑ต^๑ร^๑า^๑ย^๑ และ^๑ค^๑ว^๑า^๑ม^๑ท^๑ุก^๑ข^๑ย^๑า^๑ก^๑ำ^๑ล^๑ง^๑จะ^๑ตาม^๑มา^๑ก^๑ว^๑ย^๑ ท^๑ำ^๑ให้^๑ พ^๑ว^๑ก^๑นาง^๑ไ^๑ม^๑มี^๑จ^๑ิต^๑ใจ^๑จะ^๑ท^๑ำ^๑อะ^๑ไร^๑แม่^๑แต่^๑การ^๑เ^๑ย^๑ค^๑ท^๑น^๑า^๑ห^๑เ^๑น^๑ม^๑
เ^๑า^๑ย^๑พ^๑ระ^๑น^๑ุ^๑ช^๑บ^๑ศ^๑ร^๑ี^๑ส^๑ี่^๑เล^๑ี^๑ย^๑ ไ^๑ค^๑ย^๑ิ^๑น^๑เ^๑ล^๑ี^๑ย^๑ง^๑ค^๑ิ^๑ก^๑ก^๑มา^๑ห^๑น^๑ก^๑ท^๑น^๑a^๑ พ^๑ระ^๑อ^๑ง^๑ค^๑ั^๑ส^๑ัน^๑ช^๑ว^๑ญ^๑ห^๑น^๑ิ^๑ค^๑ัง^๑ค^๑ิ^๑ป^๑ลา^๑	ก^๑ว^๑ี^๑บ^๑ร^๑ร^๑าย^๑ถึง^๑ก^๑ิ^๑ร^๑ิ^๑ย^๑า^๑ก^๑าร^๑ของ^๑นาง^๑เก^๑ษ^๑ร^๑a^๑ และ^๑ เ^๑ล^๑า^๑พ^๑ี^๑เล^๑ี^๑ย^๑ง^๑นาง^๑สน^๑ม^๑ิ^๑น^๑าง^๑ เมื่อ^๑ไ^๑ค^๑ย^๑ิ^๑น^๑เ^๑ล^๑ี^๑ย^๑ง^๑ไ^๑ช^๑ไ^๑ย^๑ไ^๑ห^๑ร^๑อ^๑ง^๑ ของ^๑ก^๑อ^๑ง^๑ท^๑พ^๑ชา^๑ค^๑ิ^๑ก^๑ที่^๑เ^๑า^๑สุ^๑ส^๑น^๑า^๑ร^๑ม^๑ อ^๑า^๑ก^๑าร^๑ภ^๑า^๑ษ^๑า^๑ส^๑แ^๑ด^๑ง^๑อ^๑อ^๑ ถึง^๑ค^๑ว^๑า^๑ม^๑ท^๑ก^๑ิ^๑จ^๑ก^๑ล^๑ว^๑ เป็น^๑น^๑อ^๑ย^๑า^๑ง^๑ม^๑าก^๑แ^๑ง^๑ไ^๑ว^๑ค^๑ว^๑า^๑ม^๑ว^๑ิ^๑ต^๑ก^๑ ก^๑ั^๑ง^๑ว^๑า^๑ก^๑อ^๑ง^๑ท^๑พ^๑เ^๑า^๑ย^๑ค^๑น^๑เ^๑อ^๑ง^๑จะ^๑สุ^๑ไ^๑ม^๑ไ^๑ค^๑ นอกจาก^๑นี้^๑ย^๑ัง^๑ ส^๑ะ^๑ท^๑อน^๑ให้^๑เ^๑เห็น^๑ว^๑า^๑ค^๑ิ^๑ก^๑ิ^๑ส^๑ง^๑ก^๑ร^๑า^๑ม^๑ค^๑ร^๑ั^๑ง^๑นี้^๑ค^๑ึง^๑จะ^๑เ^๑ิ^๑ห^๑ญ^๑ห^๑ล^๑าง^๑ย^๑ิ^๑ง^๑น^๑ัก^๑
ก^๑ระ^๑ส^๑ั^๑บ^๑ก^๑ระ^๑ส^๑ำ^๑ย^๑ก^๑าย^๑ส^๑ั^๑บ^๑ให้^๑ค^๑ร^๑ั^๑น^๑ก^๑ร^๑า^๑ม^๑ (ส^๑น^๑ห^๑ร^๑ภ^๑ 2515 : 93)	นาง^๑พ^๑ี^๑เ^๑ล^๑ือ^๑ไป^๑ส^๑ะ^๑เ^๑าะ^๑ เ^๑ร^๑าะ^๑ห^๑อ^๑ค^๑ข^๑า^๑ว^๑อ^๑ค^๑น^๑ำ^๑อ^๑ย^๑ู่^๑ส^๑ำ^๑ม^๑วัน^๑ จ^๑น^๑ร^๑าง^๑ก^๑าย^๑ห^๑ม^๑บ^๑ม^๑อ^๑ค^๑ิ^๑ร^๑อ^๑ย^๑ ห^๑ม^๑ค^๑เ^๑ร^๑ี^๑ว^๑แ^๑ง^๑ จ^๑ัง^๑อ^๑า^๑ก^๑าร^๑ภ^๑า^๑ษ^๑a^๑ ที่^๑ส^๑ื่อ^๑อ^๑อ^๑ก^๑มา^๑
อ^๑ุ^๑ค^๑ุ^๑ส^๑ำ^๑ห^๑ิ^๑ย^๑น^๑เ^๑็น^๑ใจ^๑ไ^๑ห^๑เ^๑ร^๑ะ^๑ห^๑ัง^๑ ค^๑อ^๑ย^๑ <u>เช^๑ง^๑ข^๑ว^๑น^๑ท^๑ร^๑ง^๑ไ^๑ม^๑ค^๑ร^๑ง^๑ค^๑ว^๑</u> (ส^๑น^๑ห^๑ร^๑ภ^๑ 2515 : 143)	นาง^๑พ^๑ี^๑เ^๑ล^๑ือ^๑ไป^๑ส^๑ะ^๑เ^๑าะ^๑ เ^๑ร^๑าะ^๑ห^๑อ^๑ค^๑ข^๑า^๑ว^๑อ^๑ค^๑น^๑ำ^๑อ^๑ย^๑ู่^๑ส^๑ำ^๑ม^๑วัน^๑ จ^๑น^๑ร^๑าง^๑ก^๑าย^๑ห^๑ม^๑บ^๑ม^๑อ^๑ค^๑ิ^๑ร^๑อ^๑ย^๑ ห^๑ม^๑ค^๑เ^๑ร^๑ี^๑ว^๑แ^๑ง^๑ จ^๑ัง^๑อ^๑า^๑ก^๑าร^๑ภ^๑า^๑ษ^๑a^๑ ที่^๑ส^๑ื่อ^๑อ^๑อ^๑ก^๑มา^๑

วัจนสาร	อวัจนสาร
เสียน้ำใจในอารมณ์ไม่สมประดี <u>สองมือคืออกคุมข่มน้ำตา</u> <u>ลงกลิ้งเกลือกเลือกกายร้องไห้โร</u> <u>เสียงโธโธดังก้องห้องกุหา</u> (สุนทรภู่ 2515 : 143) <u>นางสะอื้นอาปวกจนรากเรอ</u> (สุนทรภู่ 2515 : 144)	เมื่อนางผีเสื้อกลับจากการสะเคาะเคาะระทมมาถึงถ้า ไม่พบพระอภัยมณี นางก็เศร้าโศกเสียใจมาก ถึง อาการภาษาที่สื่อออกมา แสดงให้เห็นถึงความรัก ความอาลัยอารมณ์ต่อพระอภัยมณีอย่างจริงใจระคนกับ ความโกรธแค้น ผิดหวัง เพราะนางคิดไม่ถึงว่า พระอภัยมณีจะหนีไปได้ ถึงคำคร่ำครวญของนางผีเสื้อว่า เสียดแรงรักหนักหนาสุดสำหวนอม <u>สู้ออ้อมสารพัดไม่ขัดขืน</u> <u>ช่างกระไรใจจืดไม่ยื้อย่น</u> (สุนทรภู่ 2515 : 144)
กระนี้หรือพระบิคามินาห์นี่ <u>ทั้งทวงที่ไม่สุภาพทำหยาบหยาบ</u> (สุนทรภู่ 2515 : 147)	นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นความโง่มาบรรดาของนาง กวนอารมณ์ไม่ได้ ตามบุคลิกภาพที่ไม่ได้มีการฝึกฝน อบรมมาก่อน ถึงอาการภาษาในกลอนต่อมา สินสมุทร เพิ่งเห็นรูปร่างลักษณะที่แท้จริงของนางผีเสื้อ ขณะที่นางติดตามมา กอปรกับกิริยาท่าทางอันหยาบช้า ที่แสดงออกทำให้สินสมุทรและเข้าใจได้คือว่า กวญเหตุ นี้เองที่พระบิคาอยู่ควยไม่ได้ จึงต้องคิดหนี
พลาง <u>เชยเขี้ยวเคี้ยวกรามกำรามร้อง</u> <u>เสียงกึกก้องโกลาลูกตาไหลลง</u> (สุนทรภู่ 2515 : 155)	นางผีเสื้อโกรธที่พระฤาษีชักขวางมิให้นางตามจับ พระอภัยมณีได้ อาการภาษาสื่อให้เห็นถึงความโกรธแค้น อาฆาต และความกรวยของนางตามสัญชาติยักษ์ เสริมกับ เนตรภาษาที่แสดงออกมาควย คือ ตาไหลลง

วจนสาร	อวจนสาร
ฝ่ายเงื่อนน้ำพังยักษ์ตระหนักแน วาพอแม่มวยมุกสุกสงสาร ลงกลิ้งเกลือกเือกกายเพื่องวายปราม ชลีลานลาองค์พระทรงธรรม (สุนทรภู่ 2515 : 156)	เป็นการภาษาที่แสดงออกถึงความเศร้าโศกเสียใจ ของนางเงือกเมื่อรู้ว่าพอแม่ของนางตายเสียแล้ว ซึ่งเป็นอวจนสาร ที่สื่อให้เห็นความรักความอาลัย ของนางเงือกที่มีต่อพอแม่เป็นอย่างมาก ซึ่งเด่นต่อไป นางก็เสมือนตัวคนเดียว ไร้ญาติขาดที่พึ่ง เมื่อพอแม่ ตงมตายไปเช่นนี้
กรุงกษัตริย์พึงพิงไว้หวิเวก เอกเขนกนึ่งหวาทั้งลาวทรี ไหวาวันับหลับลมสประที ทั้งโยคีผู้เขฬลอยหวนนอน แกเอนอิงพิงหลับอยู่กับอาสน์ พวกอำมาตย์หลับกลิ้งริมสังฆ ทั้งพวกไพร่นายเกตราที่สาคร ระเนนนอนหลับเรียบเงียบสำเนียง (สุนทรภู่ 2515 : 176)	กวีบรรยายถึงกิริยาอาการต่าง ๆ ของผู้คน เมื่อฟัง เสียงปี่ของพระอภัยมณี ซึ่งสินสมุทรเป็นคนเป่า อาการ ภาษาสื่อให้เห็นถึงความซาบซึ้งจากการฟังเสียงปี่จน เคลิบเคลิ้มหลับไป แสดงถึงความไพเราะและอิทธิพล ของเสียงปี่ดังกล่าว นอกจากนี้ ยังสะท้อนให้เห็นถึง ความสามารถในคำณกรณ์ของสินสมุทรว่าคงจะได้รับ การถ่ายทอดวิชาความรู้จากพระอภัยมณีผู้เป็นพระบิดา มาอย่างดี
พวกผีพรายสายสมุทรลุกขึ้นสิ้น บ้างแลปลิ้นเหลือกคางลาถลัน (สุนทรภู่ 2515 : 199) บ้างแลปลิ้นปลิ้นคางไหนดกัว สำแดงตัวต่าง ๆ ในกลางคืน (สุนทรภู่ 2515 : 200)	กวีบรรยายถึงกิริยาอาการของพวกภูติผีปีศาจ ลูกน้อง ของนางผีเสื้อ แสดงให้เห็นถึงความน่ากลัว น่าขยะแขยง ตลอดจนบุคลิกลักษณะของเหล่าปีศาจ ที่กลายเป็นสัญลักษณ์ของความชั่วร้ายต่าง ๆ ใน ความกึกของมนุษย์

วจนसार	อวจนसार
พระกรรณกร่ำร่ำไรให้<u>สะอื้น</u> <u>สะอื้น</u> <u>อ่อนอ่อน</u> <u>องค์</u> <u>ไม่ทรง</u> <u>กาย</u> พระโณมนาย<u>ชวน</u> <u>ขับ</u> <u>สลับ</u> <u>ไป</u> (สุนทรภู่ 2515 : 206) พระอภัย<u>ใจ</u> <u>อ่อน</u> <u>ถอน</u> <u>สะอื้น</u> อุต<u>สาห์</u> <u>ผืน</u> <u>พักตร์</u> <u>ว่า</u> <u>นิจ</u> <u>จา</u> <u>เอย</u> (สุนทรภู่ 2515 : 153) พระอภัย<u>ใจ</u> <u>อ่อน</u> <u>ถอน</u> <u>สะอื้น</u> อุต<u>สาห์</u> <u>กลืน</u> <u>ชลด</u> <u>นา</u> <u>นา</u> <u>สง</u> <u>สาร</u> (สุนทรภู่ 2515 : 297) พระอภัย<u>ใจ</u> <u>อ่อน</u> <u>ถอน</u> <u>สะอื้น</u> อุต<u>สาห์</u> <u>ผืน</u> <u>พักตร์</u> <u>ชวน</u> <u>นวล</u> <u>หง</u> (สุนทรภู่ 2515 : 365)	เมื่อนางผีเสื้อตาย ทำให้พระอภัยมณีเผลอเศร้าเสียใจมาก แม้จะไม่ไ้บี้อีไรัก แต่ก็เคยร่วมทุกข์ร่วมสุขกันมานาน ถึงแก่ผี ทำให้ใจหายอาลัยอาวรณ์ ประกอบกับการที่ พระอภัยมณีเพิ่งจะพลัดพรากกับสินสมุทร เพราะเรือแตก ความทุกข์โศกจึงประดังเข้ามา จนสุดจะระงับไว้ได้ ถึงอาการภาษาที่สื่อออกมา นอกจากนี้อาการภาษากาย ก็กล่าวถึงสื่อให้เห็นบุคลิกภาพของพระอภัยมณีว่า เป็นผู้มีจิตใจอ่อนไหวง่าย ซึ่งกวีมักบรรยายให้เห็นไว้ โจรสลัทธิงแอบเข้าไปหานางสุวรรณมาลีในห้อง การ เยื้องย่องสื่อให้เห็นถึงความไม่ประสงคฺคี และเป็น การโรมรรมยาเยื้องวิสัยโจรสลัทธิงแอบเข้าไปในสถานที่ ส่วนตัวของบุคคลอื่นโดยไม่บอกกล่าว นอกจากนี้ ยังแสดงถึงบทบาทของนายโจรในฐานะหัวหน้าใหญ่ ที่จะทำอะไรก็ได้โดยไม่ต้องเกรงใจใคร ๆ ส่วน กิริยาการนั่งสื่อให้เห็นถึงบุคลิกภาพของโจรสลัทธิง วากัษณะ สามท้าว ไร้วินัยธรรม

วันสาร	อวันสาร
ฝ่ายขึ้นนางตางกระหนกตกประหม่า พอกทาวนางตางวังเสื่อกลสน ตางขึ้นบนปรางคัมมาทปราสาทรี (สุนทรภู่ 2515 : 234)	กิริยารายถึงกิริยาอาการของพวกขุนนางและนางสนม กำนัลในวังเมืองมัจฉกร อากาภาษาแสดงออกถึงความ ตกใจกลัว สืบให้ทราบว่าจะต้องมีเหตุการณ์ผิดปกติ ร้ายแรงเกิดขึ้น นั่นก็คือ ได้ทราบข่าวจากพวกนายด่าน ว่ามีศึกใหญ่มาประชิดเมืองและได้ตีเมืองหน้าด่านแตกแล้ว
พระบุตรดีทรวงเข้าอักษัก คังไกรพิศคงชีวาให้อาณัญ (สุนทรภู่ 2515 : 245)	เป็นอาการภาษาที่แสดงออกถึงความเศร้าเสียใจเป็น อย่างมากแทบจะชากใจ จากก่ากลอนนี้เป็นตอนหนึ่งนาง เกสรทราขวว่าศรีสุวรรณพระสวามีถูกข้าศึก (สินสมุทร) จับตัวไปได้ สืบให้เห็นถึงความรัก ความเป็นห่วง พวาทหวั่นใจ เกรงว่าศรีสุวรรณจะเป็นอะไรไป
สินสมุทรนั่งนั่งฟังแม่เลี้ยง จึงบายเบี่ยงพุกจากวยกลาหาญ (สุนทรภู่ 2515 : 280)	กิริยาอาการของสินสมุทรขณะสนทนากับนางสุวรรณมาลี พระมารดาเลี้ยง สืบให้เห็นถึงความสนใจในเรื่องที่ พระมารดาพูด และแสดงถึงความเคารพเชื่อฟัง รู้จักกาลเทศะและมารยาทในการสนทนา
สอพลอพลางทางประนมมิ่งมลา ลูกออกมาทักพระหัตถ์ธวัชเรียวทอง (สุนทรภู่ 2515 : 293)	สินสมุทรเริ่มทักถามว่ามีเข้ามาใกล้ ๆ โดยใช้อาการภาษา คือ ทักมือเพื่อเสริมกับคำพูดที่เรียกออกไป
พระฟังคำอ้ออึ้งตะลึงคิก จะเปื้อนบิกป้องบักกัชัชขวาง (สุนทรภู่ 2515 : 294)	เป็นกิริยาอาการของพระอภัยมณีที่สื่อถึงความรู้สึกนึกคิด ในลักษณะกลืนไม่เข้ากลายไปออก ตัดสินใจไม่ถูก จาก กรณีที่ถูกเรณูมีเรื่องวิวาทกับสินสมุทร ไม่รู้ว่าจะเข้ากับ ฝ่ายใด เพราะเรณูคนนี้มีคุณที่ให้อาศัยเรือมา ส่วน

วันสาร	อวันสาร
อารมณ์รักอีกอ้วนป่วนวิญญูณ จะปรึกษาน้องชายก็อายใจ ลงเอนอิงพิงเอกเขนกเขนย พระกรเกยพระนลาฏไมหวาดไหว (สุนทรภู่ 2515 : 309)	สิ้นสมุทรก็^๑เป็นโอรสพระอภัยมณี^๒ จึงหาทางออกคฤหาสน์ นอกกับโอรสว่า เพราะปิตามาควียุค^๓เรนนี^๔ คุณเขามีนากสนพนก^๕กำหนด เจ้าทำผิดก็เหมือนพอทรยศ จึงยอมออกเ็นคูหอ^๖แต่พองาม" (สุนทรภู่ 2515 : 295) พระอภัยมณีหลงรักนางสุวรรณมาลี^๗ แดนนางสุวรรณมาลี ยังวางตัวสงวนท่าทีเหมือนไม่สนใจ ทำให้พระอภัยมณี นึกหวังมาก ถึงอาการภาษาที่สื่อออกมา แสดงถึงความ ว่า^๘นุกลุ่มใจ^๙ควยอารมณ์รัก จนบางครั้งต้องกีดมาก เพราะไม่^{๑๐}จะปรึกษากับใครได้ ซึ่งกิริยาอาการของ พระอภัยมณีดังกล่าวนี^{๑๑} เมื่อศรีสุวรรณเห็นก็ทราบสาเหตุ และเข้าใจ ดังคำกลอนว่า กรี^{๑๒}สุวรรณกลั่น^{๑๓}ยืมอยู่ในใจ ควย^{๑๔}รู^{๑๕}ใน^{๑๖}ทอง^{๑๗}ที่^{๑๘}พระ^{๑๙}พิ^{๒๐}ยา อัน^{๒๑}ทุก^{๒๒}ข^{๒๓}รอน^{๒๔}น^{๒๕}น^{๒๖}พ^{๒๗}ง^{๒๘}ก^{๒๙}าย^{๓๐}ท^{๓๑}น^{๓๒}า^{๓๓}ม^{๓๔}าก เพราะ^{๓๕}ช^{๓๖}ู^{๓๗}จาก^{๓๘}ใจ^{๓๙}มา^{๔๐}ค^{๔๑}ปร^{๔๒}าร^{๔๓}ร^{๔๔}ณ^{๔๕}า (สุนทรภู่ 2515 : 310)

6. วัตถุประสงค์ (Objectives)

วัจนสาร	อวัจนสาร
ก. แฉกนอกรูปรางเหมือนอย่างหุ่น ฟังแรกกรุนนารักเป็นนักหนา อร่ามเรืองเครื่องประดับระยับตา กระจุกกระจิกขัตติยวงศ์ (สุนทรภู่ 2515 : 5)	พราหมณ์พรหมอาจารย์กระบองสัง เกตพิจารณา เครื่องแต่งกายของศรีสุวรรณ ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ที่สื่อให้ พระอาจารย์ทราบถึงฐานะการศึกษาของศรีสุวรรณว่าเป็น กษัตริย์มิใช่บุคลธรรมดา จึงลดตัวเองลงนั่งใกล้ ๆ เพื่อแสดงถึงสถานภาพตามประเพณีนิยมอันสมควรและ ถูกกาลเทศะ
สองกษัตริย์ตรัสคิดเห็นชอบกล จึงปลดเปลื้องเครื่องต้นออกจากกาย ----- ศรีสุวรรณเห็นคุณกระบองกาย พระพี่ชายดื้อปี่แก้วลีลา (สุนทรภู่ 2515 : 9)	เมื่อพระอภัยมณีและศรีสุวรรณถูกขับไล่ออกจากวังก็เปลี่ยน เครื่องทรง แต่งตัวเป็นคนธรรมดา กว้างสำนึกว่าการ ถูกไล่ออกจากวังก็เหมือนการถูกปลดจากฐานะอันศักดิ์ สิทธิ์เอง อีกประการหนึ่ง การแต่งกายเป็นคนธรรมดา จะเป็นการสะดวกในการประพฤติปฏิบัติตนขณะเดินทาง รอนแรมไปเช่นนั้น ส่วนปี่และกระบองก็เป็นวัตถุประสงค์ ที่สื่อให้ทราบถึงความสามารถ ความถนัดในวิชาความรู้ ของเจ้ายายทั้งสององค์ตามที่ใคร่ว่าเรียนมา
แล้วพากันย่างยอของมองเขมร ก็พอเห็นรอยเท้าที่ยาวใหญ่ ----- อันรอยนี้มีไธรอมมนุษย์ ต่างวิจิตรหมายจิตคิดกังขา (สุนทรภู่ 2515 : 19)	ศรีสุวรรณและพราหมณ์ทั้งสามคนค้นหาพระอภัยมณี แล้วไปพบรอยเท้าทางนี้สื่อที่หาคนหาย อวัจนสารที่สื่อ ให้ทั้งสี่คนทราบก็คือ รอยเท้าที่ใหญ่โตนี้มีไธของมนุษย์ ทำให้ทุกคนสงสัยทั่ววิตกและ เป็นห่วงพระอภัยมณีว่า จะเป็นอันตราย ซึ่งศรีสุวรรณถึงกับเข่าอ่อนใจหาย เสียใจจนสลบไป

วันสาร	อวันสาร
งามปราสาธาคเียมีโพมณาน <u>ชีชวาลแก</u> <u>เกวระวาคา</u> <u>มีบ้านของสองแถวแนวถนน</u> <u>ทั้งผู้คนก็รักกันหนักหนา</u> <u>มีโรงรถขไกรไอยรา</u> <u>สนามหน้าจักรวรรดิหัตถพล</u> (สุนทรภู่ 2515 : 26)	นายคานพาศรีสุวรรณและพราหมณ์ ทั้งสามคนชมเมือง รมจักร วัตถุประสงค์ที่กวีบรรยายบอกถึงความเจริญ รุ่งเรืองของบ้านเมือง ความมีระเบียบเรียบร้อย ความร่มเย็นเป็นสุขของพลเมือง และสื่อให้เห็นถึง อุนิสัยใจคอ วัฒนธรรมของผู้คนในเมืองนี้ด้วยว่าเป็น ผู้อารยธรรม ดังจะเห็นได้จากความเป็นระเบียบ เรียบร้อย ของการปลูกสร้างอาคารที่อยู่อาศัย นอกจากนี้ ยังสะท้อนให้เห็นถึงบุญญาธิการของเจ้าเมือง ผู้ครองนครอีกประการหนึ่ง
บรรทมตื่นแต่งองค์อลงการ <u>ณลัญจจักรจีบกลีบประจ</u> <u>ทรงสะพักสไบกรองลายทองรีว</u> <u>สัมผัสนิวพระนลาฏา ทขนง</u> <u>สร้อยสังวาลบานพับประดับองค์</u> <u>ก้องนงคันทาสวรรค์ชั้นโสภา</u> (สุนทรภู่ 2515 : 46)	กวีบรรยายถึงการแต่งตัวของนาง เกษราด้วยเครื่องทรง ชนิดต่าง ๆ เพื่อแสดงให้เห็นถึงสถานภาพของตัวละคร ว่าเป็นผู้มีตระกูล คือ เป็นนางกษัตริย์ เพราะถ้าเป็น คนธรรมดาคงไม่มีเครื่องแต่งกายที่งดงามมีราคาเช่นนั้น ได้ และยังแสดงให้เห็นถึงอุปนิสัยประณีตบรรจง รักสวย รักงามของนาง เกษราที่สื่อออกมาจากการแต่งกาย
เอา<u>โศก</u>แซม<u>แถมรัก</u>สลักหนาม <u>เหมือนบอกความรักนางวาทมางหมอง</u> (สุนทรภู่ 2515 : 60)	ศรีสุวรรณใช้ดอกไม้เป็นสื่อความรักเพื่อบอกนาง เกษรา โดยใช้ดอกรักเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงความรักที่มีต่อนาง เกษรา ส่วนดอกไม้โศกก็แสดงถึงความโศกเศร้าหมอง และผิดหวัง ด้านนางปฏิเสธในความรัก และเมื่อนาง เกษราได้รับก็เข้าใจ ดังกล่าวตอนว่า นางโฉมยงทรงหยิบใบทองอ่อน เห็นโศกแซมแถมรักสลักหนาม

วจนสาร	อวจนสาร
หนังสือบอกปากน้ำว่ากำปั่น <u>ลักพาพันพลชาวทะเลสาบ</u> <u>มาหอกสู้อยู่ตรงหน้าธานี</u> (สุนทรภู่ 2515 : 72) จึงตรัสสั่งทั้งสองเสนาบดี เร่งเตรียมกรรชาพลสกลไกร <u>เป็นสามทัพเกณฑ์กองละสองหมื่น</u> <u>ให้ถือปืนถวนทั่วทุกหัวไพร</u> (สุนทรภู่ 2515 : 72)	ก็แจ้งจิตปริศนาปัญญพราหมณ์ (สุนทรภู่ 2515 : 62) กองทัพเรือของท้าวอุเทนยกมาประชิดเมืองรมจักร โดยมีพลรบประมาณห้าพัน เป็นวัตถุธาษาที่บอกให้ ขาว เมืองรมจักรทราบถึงศึกคานาภาพของกองทัพฝ่ายศัตรู จึงท้าวทวงศึกได้เตรียมการระดมพลไว้อยู่ คังกำกลอนต่อมา
ฝ่ายท้าวนางคางแดงตามรับสั่ง <u>พระเจ้านำมนตปนสมป่อย</u> <u>ประทับรูปเทียนบูชาพระยายอย</u> ให้เตรียมคอยเสด็จสรรพแล้วกลับไป (สุนทรภู่ 2515 : 85)	นางเกษราทำพิธีสะเดาะเคราะห์โดยมีพราหมณ์ศรีสุวรรณ เป็นผู้ประกอบพิธีอุปกรณ์เครื่องเซ่นบูชา สื่อนี้ให้เห็นถึง ความเชื่อ ความเลื่อมใสในพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ ซึ่งเป็นไปตามสภาพสังคม ประเพณีนิยมของคนไทยใน สมัยก่อน และยังคงมีตกทอดมาถึงปัจจุบันนี้ โดยเฉพาะ ในสังคมชนบท อาทิจการรักษาคันเจ็บไข้ช่วยการทรงเจ้า เข้าผี เป็นต้น
บ้างถือ<u>หอกดาบสั้นกันหยันยาว</u> ----- <u>ต่างสอใส่เสื้อแครงคู่แข่งัน</u>	ก็บรรยายถึงการแต่งกาย ตลอดจนอาวุธยุทโธปกรณ์ ของทหารกองทัพท้าวอุเทน วัตถุธาษาดังกล่าวสื่อนี้ให้ ทราบถึงความพร้อมของทหารที่จะเผชิญศึก อาวุธที่

วันสาร	อวันสาร
คาดเข็มขัดรัดผ้าเช็ดหน้าพลัน สวมเกราะกันอาวุธยุทโธปกรณ์ (สุนทรภู่ 2515 : 93)	แตกต่างกันไปของทหารแต่ละคนแต่ละหมู่ เหล่าก็แสดงถึง ความสามารถความชำนาญในการใช้อาวุธของแต่ละบุคคล นอกจากนี้ยังสื่อให้เห็นภาพของเหล่าทหารทั้งสองฝ่าย โรมรันกันกลางสนามรบแบบตะลุมบอน ตามลักษณะ การใช้ของอาวุธที่ต้องเข้าประชิดตัว
พระที่นั่งตั้งแท่นทองประไพ เอาที่นั่งไกรสรราชมาลาคัท ราชวัตรฉัตรสุวรรณเป็นหลังลด พระแท่นทั้งสี่ซีกคกเตรียมสำหรับ บายนศรีแก้วบายนศรีทองรองรับ เครื่องค่านับ เทวบูชาบุญ มีพานทองรองพระแสงสำหรับบุษย์ อัญญาอาวุธทุกสิ่งสรรพ ทั้งแกวทองทองเรียงอยู่เคียงกัน แล้วปักกันแถวฉัตรจรัสเรือง (สุนทรภู่ 2515 : 125)	ท้าวทวงศ์จักพิชัยอภิเษกสมรสนาง เกษราภิรมย์สุวรรณ โดยตกแต่งปราสาทราชวังอย่างสวยงาม แสดงให้เห็นถึง ความใหญ่โต หรูหรา อย่างสมพระเกียรติ สื่อให้ ทราบถึงความรู้สึกของท้าวทวงศ์และมเหสีว่ามีความ ปลื้มปิติยินดี และภาคภูมิใจในตัวศรีสุวรรณราชบุตรเขยมาก แม้ศรีสุวรรณเป็นเพียงกษัตริย์ที่เพิ่งเนรมิตมาก็ไฉน ก็ ทั้งนี้เพราะศรีสุวรรณได้อาสาออกบวชนะขาคีเหมือน ภูพานภูเมืองเอาไว้นั่นเอง นอกจากจะตกแต่ง สถานที่ให้งดงามถึงแล้ว การแต่งตัวของนาง เกษราในวันนี้ก็ประดับประดาด้วยวัตถุมีค่าสวยงามเป็น พิเศษ เนื่องจากเป็นวันที่เข้าพิธีการสำคัญ ถึงกำหนด ที่ท้าวทวงศ์จะ
หมสไบริ้วทองมีรองขับ สอดสังวาลยานพัสกับพลอย ทั้งสร้อยนามสวมพระศอสอดคอร ทองพระกรแลกระจ่างอย่างหึงหอย ขำรงกเรือนเก็จฉนวนเพชรพลอย ดูเรียบรอยนิ้วพระหัตถ์จรัสเรือง (สุนทรภู่ 2515 : 127)	

วันสาร	อวันสาร
แลสืบลิหลังคาศาลาราย มีเสาทงสองปลายปวิระยับ พระยืนคี่บอกลินสมุท โนนแนกมูมกระเบื้องเหลืองสลั (สุนทรภู่ 2515 : 151)	พระอภัยมณีและสินสมุทรหนีนางผีเสื้อมาถึง เกาะแก้วพิสดาร ซึ่งพระอภัยมณีสังเกตเห็นสิ่งก่อสร้างบนเกาะมีศาลา เสาทงสี่ และภูมิรู้ว่าเป็นอาณาบริเวณของบุทรังสี คือ พระฤาษี ทำให้พระอภัยมณีเกิดความรู้สึกชอบใจ เพราะรู้ว่าจะมีพบผู้ที่สามารถช่วยเหลือให้รอดพ้นเงื้อมมือ นางผีเสื้อได้
จะกล่าวเรื่องเมืองฉลิลราชฐาน ----- มีปราสาทสูงเยี่ยมเทียมเม อศิเรกรู่งฟ้าเวหาหา นกยูงแสงแฉกแวววา คังควงควา เคนกระจางอยู่กลางวัน พระโรงธารชานพักตำหนักแก้ว เตลวนเลวควมุกดาผาผนัง หึ่งเลื้อยงาเงินทองสิบสองคลัง ก้มกึ่งยิ่งกว่าทูลธานี (สุนทรภู่ 2515 : 160)	กวีบรรยายถึงเมืองฉลิล วัตถุประสงค์ให้เห็นถึง ความสวยงามของปราชญ์ราชวัง ซึ่งก่อสร้างประดับค ด้วยวัสดุอันมีค่าสื่อให้เห็นถึงความร่ำรวยมั่งคั่งของนคร แห่งนี้ ตลอดจนความร่มเย็นเป็นสุขของพลนิกร อันเนื่องมาจากบุญญาธิการของเจ้าผู้ครองนคร คือ ท้าวสิริราช นอกจากนี้ ยังสื่อให้เห็นถึงความเจริญ ก้าวหน้าของศิลปวิทยาการในสถานสถาปัตยกรรมที่ ออกมาในรูปวัตถุนิยมของคนในสมัยนั้น อาทิเช่น ปราชญ์ราชวัง โบสถ์ วิหาร ที่เป็นโบราณสถานตกทอด มาจนปัจจุบัน
บ้างอุทิศสำหของสารองไป แนบตะไกรกระจกหวีไสลึงา บางเลือกผาสารพักแล้วจ้จ็บ เอาใส่หีบใบใหญ่ไม้ฉำฉา บ้างนั่งปรุขึงถึงตำรา	นางสนมกำนัลตระเตรียมสิ่งของเครื่องใช้เพื่อตามเสด็จ นางสุวรรณมาลีและท้าวสิริราชในการประพาสทางทะเล แสดงให้เห็นถึงความละเอียดรอบคอบของบุคคลเหล่านั้น และสื่อให้ทราบถึงอุปนิสัยความรักสวรั้งงามตามวิสัยหญิง จึงจะเห็นได้จากวัตถุภาษาที่สื่อออกมา ส่วนใหญ่จะเป็น

วจนสาร	อวจนสาร
เร่งจักหาเผื่อไปทะเล บางจักของเกยแดง<u>เป่งฉมึน</u> (สุนทรภู 2515 : 162) เจ้าขวัญนางทางเป็ลียว เอาของ<u>เปรี๊ยหวานไปให้ะโย</u> เลือก<u>ขนมจีนใส่ปิ่นโต</u> <u>เปลือกส้มโอเชื่อมทับทิมพลับ</u> (สุนทรภู 2515 : 162)	อุปกรณ์ที่ใช้ในการปรุงแต่งความงามทั้งสิ้น นอกจากนี้ วัตถุธาษัตถ์กล่าว ยังสื่อให้ทราบว่า การเดินทางไป เที่ยวทะเลครั้งนี้คงจะใช้เวลาหลายวันหรือเป็นระยะทาง ไกล เพราะนอกจากสิ่งของที่ได้นำเตรียมไว้นั้น ยังได้ เตรียมอาหารการกินไปพร้อมด้วย
ฝูง<u>กระโท่โลมา</u>ขึ้นกลาคล้ำ ----- หึ่งกริวกราว<u>เตาปลา</u>ใน<u>สาคร</u> เหี่ยว<u>สัณฐาน</u>รากินใน<u>สินธุ</u> ฝูง<u>ฉลาม</u>ลวน<u>ฉลาม</u>มาตามคลื่น ฉนาก<u>ขึ้นฉนาก</u>ไม่จาก<u>คุ</u> <u>ปลากา</u>พา<u>เทพ</u>พอง<u>ขึ้นพอง</u>ฟู หึ่ง<u>ราหู</u>เหรา<u>สารพัน</u> (สุนทรภู 2515 : 163)	ก็บรรยายฉากท้องทะเลที่กลาคล้ำไปด้วยฝูงปลาและ สัตว์นานาชนิด สื่อให้ทราบถึงความรู้สึกตื่นตาตื่นใจของ ผู้พบเห็น ซึ่งคงจะสนุกเพลิดเพลินไปตามสภาพแวดล้อม นั้น ๆ นอกจากนี้ยังสื่อให้ทราบได้ว่าขณะนั้นเรือของ ของท้าวสิริราชและคณะ คงจะไปไกลจากฝั่งสู่ท้องทะเล ลึกแล้ว โดยสังเกตจากมวลหมู่ปลาและสัตว์แต่ละชนิด ที่ปรากฏให้เห็น คือ ส่วนใหญ่เป็นสัตว์ที่อยู่ในทะเลน้ำลึก
ผูก<u>ฎา</u>อาภรณ์<u>โพก</u>กระหวัค <u>ประกาศ</u>ศวมมือเหมือน<u>ฤาษี</u> (สุนทรภู 2515 : 172)	พระอภัยมณีและสินสมุทรราช เป็นฤาษีอยู่บนเกาะแก้วพิสดาร ลักษณะเครื่องแต่งกาย เป็นวัตถุธาษัตถ์ที่สื่อให้ผู้พบเห็น ทราบว่า เป็นบรรพชิต ผู้อยู่ในศีลสัจย์ ย่อมเป็นที่เลื่อมใส นับถือของบุคคลทั่วไป

วจนสาร	อวจนสาร
ถึงธารน้ำลำเนาภูเขาโขก มีชาวโพชขาวเจ้าแลขาวฟาง ทั้งขาวเหนียวเขียวขาวขาวหางขาว และต่างต่างตระไรสุกสายตา (สุนทรภู่ 2515 : 183)	สินสมุทรนำทาสีลราช นางสุวรรณมาลี และคณะ เที่ยวชมอาณาบริเวณเกาะแก่งพิศดารที่ปลูกพืชพันธุ์ ธัญญาหารไว้อย่างอุดมสมบูรณ์ สภาพแวดล้อมเหล่านี้ เป็นวัตถุภาษาที่สื่อให้ทราบถึงความมีมานะ ชยัน หมั่นเพียรของผู้คนที่อาศัยอยู่บนเกาะและแสดงถึงความ รักใคร่กลมเกลียวกันจนเกิดความสัมพันธ์ที่ช่วยกันสร้าง ผลผลิตเหล่านั้น
มีกำปั้นนั้นยาวยี่สิบเส้น กระทำเป็นตีกกวางสถานดิน หมากมะพร้าวผสมสุกปลูกไว้กิน ไม่รู้สิ้นเอมโอชโภชนา เลี้ยงทั้งแพะแกะไก่สุกรห่าน คชสารมามิงมิงหงส์ มีกำปั้นहारอยลอยลอมมา เครื่องคัสตราสำหรับรบกระบทุกลำ (สุนทรภู่ 2515 : 213)	ก็บรรยายถึงลักษณะเรือตลอดจนสภาพแวดล้อมและ ทรัพย์สินของโจรสลั้งที่สื่อให้ทราบถึงสภาพฐานะของ โจรผู้ร่ำรวยมหาศาล ซึ่งก็คงได้มาจากการปล้นสะคม นั่นเอง และจากสภาพเรือที่ใหญ่โต ทั้งเพียบพร้อมไปด้วย เครื่องอุปโภคบริโภค เช่นนั้น แสดงว่าจะต้องมีผู้คน ซึ่งเป็นสมุนโจรอาศัยอยู่ด้วยเป็นจำนวนมาก ที่สำคัญ คือ โจรสลักรุ่นนี้จะต้องมีอิทธิพลแผ่ขยายไปทั่วสารทิศ ในท้องทะเลเป็นที่น่าเกรงขามอย่างยิ่ง
เล่นสนุกทุกท้าววันน้อย สวนในสโมสรเสมานาเอ็นดู เอาเศษธามาทำผ้านุ่งหม ปักปันแถมทองหมู่ไม้ศุภม มีฉากันกันทองของประค เป็นที่อยู่ทุกท้าวสำราญ (สุนทรภู่ 2515 : 225)	อรุณรัศมีกำลังสนุกสนานอยู่กับของเล่น คือ ตุ๊กตา แสดงถึงความเป็นเด็กไร้กังวล และสื่อถึงความ รู้สึกเพลิดเพลินพอใจกับของเล่นนั้น สำหรับอุปกรณ์ และสิ่งของที่อรุณรัศมีใช้ตกแต่งให้กับตุ๊กตาสะท้อนให้เห็น ความประณีต พิถีพิถัน และรักสวยรักงามตามนิสัยของ ของเด็กหญิง นอกจากนี้วัตถุภาษาทั้งหมดยังสื่อให้ ทราบถึงสภาพฐานะว่าอรุณรัศมีได้รับการเลี้ยงดูอย่างดี เพียบพร้อมไปทุกอย่างสมกับเป็นธิดาของกษัตริย์

วันสาร	อวันสาร
ทรงเครื่องยุทธอย่างกษัตริย์รักกระสัน ใส่เสื้อเกราะโพกผ้าเช็ดหน้าพัน เห็นกันหย่นกริข เล็กฉวนเหล็กคี่ ถือดาบคำคร่ำทองของฝรั่ง (สุนทรภู่ 2515 : 233)	สินสมุทรแจงตัว เพื่่ออกรบ วัตถุภาษาแสดงให้เห็นถึง ความทะมัดทะแมง สง่างาม และความพร้อมที่จะเผชิญกับ ศัตรู ทั้งยังสื่อให้เห็นบุคลิกภาพของสินสมุทรว่าเป็น ผู้มีจิตใจเข้มแข็ง กล้าหาญ แมวยังเป็นเก็กอยู่
ทหารแห่แลสวนถืออาวุธ เป็นคาบชุดหอกดาบกำซำบสาย ทั้งปืนล่อกลีหลากมามากมาย ออกทางท้ายเมืองมาริมสาคร (สุนทรภู่ 2515 : 235)	กวีบรรยายถึงลักษณะอาวุธของกองทัพ ฝ่ายศรีสุวรรณ ซึ่งเตรียมรับศึกทางฝ่ายสินสมุทร อาวุธดังกล่าวสื่อให้ เห็นถึงประสิทธิภาพและอำนาจที่ได้เปรียบเพราะ เป็นอาวุธที่ทันสมัยกว่า เนื่องจากในสมัยโบราณอาวุธ ส่วนมากจะเป็นหอกดาบ ซึ่งเวลาใช้ต้องเข้าประชิดตัวกัน
เห็นวิววิถียุทธอยู่ไรไร จึงบอกให้ยืนคนทุกผู้คน (สุนทรภู่ 2515 : 267)	อุศเรนลองเรือไปพบเกาะ ๆ หนึ่ง มีธงทิวประดับอยู่ ซึ่งสื่อให้ทราบว่าจะต้องมีผู้คนอาศัยอยู่ ดังคำกลอนว่า อุศเรนเห็นทีจะมีคน แหว่ขึ้นคนค้ำให้สินที่กินใจ จึงสั่งให้นายท้ายพายกำปั่น หมายสำคัญทิวธงควยสงสัย (สุนทรภู่ 2515 : 268)
ชี้พระหัตถ์ศรีสอภบาวทั้งนั้น โน่นกำปั่นแล่นสลับมาสับสน	เมื่ออุศเรนขึ้นมายบนเกาะแห่งนี้ก็พบกับพระอภัยมณีและ ผู้คนทีเรือแตกมาอาศัยพำนักอยู่มากมาย พระอภัยมณีและผู้คนที่อยู่บนเกาะแลเห็นเรือกำปั่นประดับ ธงทิวหลากสีแล่นผ่านมา ซึ่งเป็นวัตถุภาษาที่สื่อให้พวกเขา

วันสาร	อวันสาร
มี<u>ชิง</u> <u>เหียว</u> <u>เขี้ยว</u> <u>เหลื่อง</u> <u>แฮฮอบก</u> <u>พวก</u> <u>ไพรวล</u> <u>คฺพ</u> <u>ลาง</u> <u>ไม</u> <u>าง</u> <u>ตา</u> (สุนทรภู่ 2515 : 268)	ไค่<u>ท</u>ร<u>า</u>ว<u>า</u>จะ<u>มี</u>ไค่<u>ก</u>าสไค่<u>ไ</u>ไป<u>จ</u>าก<u>เ</u>าะ<u>นี้</u>เส<u>ีย</u>ที่ <u>ห</u>ล<u>ัง</u>จ<u>า</u>ก ที่ไค่<u>ท</u>น<u>ท</u>ก<u>ข</u>อ<u>ย</u>มา<u>ด</u>ึง<u>ห</u>า<u>ค</u>เ<u>ือ</u>น<u>ล</u>้า<u>ว</u> และ<u>ต</u>าง<u>ก</u>เ<u>็</u>ไค่<u>า</u>ไ<u>ว</u>า ก<u>ง</u>จะ<u>มี</u>เ<u>อ</u>น<u>อ</u>าศ<u>ัย</u>ก<u>ับ</u>เร<u>ื่อ</u>ก<u>า</u>บ<u>ั</u>น<u>ั</u>น<u>มา</u>ก<u>มา</u>ย<u>ที่</u>เ<u>็</u>ย<u>ว</u> <u>ไ</u>ค<u>ย</u> <u>ล</u>ัง<u>เ</u>ก<u>ต</u>จ<u>า</u>ก<u>จ</u>ำ<u>น</u>ว<u>น</u>เร<u>ื่อ</u>และ<u>ช</u>ง<u>ที่</u>ป<u>ระ</u>ค<u>ับ</u>ว<u>า</u>มี<u>ห</u>ล<u>าย</u>ล<u>ำ</u>
ณ<u>ล</u>อง<u>อ</u>ง<u>ค</u>ท<u>ร</u>ง<u>ส</u>ำ<u>ม</u>ก<u>ร</u>ว<u>ม</u>ส<u>ล</u>ั<u>บ</u> <u>ก</u>ุ<u>ม</u>ป<u>ระ</u>ค<u>ับ</u>แ<u>ค</u>ล<u>าน</u>เพ<u>ธ</u>ร<u>เ</u>จ<u>ี</u>ก<u>ะ</u>ว<u>ิ</u>ท <u>บ</u>ั<u>น</u>เ<u>ท</u>ง<u>เ</u>ื่อ<u>ง</u> <u>เ</u>ื่อ<u>ง</u> <u>ก</u>ระ<u>ท</u>น<u>ก</u>ระ<u>ท</u>น<u>า</u>ว<u>ิ</u>ค <u>ล</u>แ<u>ว</u>ท<u>ร</u>ง<u>ท</u>ัก<u>พ</u>ระ<u>ม</u>ห<u>า</u>ม<u>า</u>ล<u>า</u>ระ<u>บ</u>าย <u>เ</u>ม<u>ค</u>อ<u>ก</u>ไ<u>ม</u>ไ<u>ท</u>ส<u>ำ</u>ว<u>ง</u>ห<u>า</u>ง<u>การ</u>เว<u>ก</u> (สุนทรภู่ 2515 : 288)	ก<u>ว</u>ี<u>บ</u>ร<u>ร</u>ย<u>า</u>ด<u>ึง</u>ล<u>ัก</u>ษ<u>ณ</u>ะ<u>การ</u>แ<u>ต</u>ง<u>ท</u>ัว<u>ของ</u>อ<u>ุ</u>ศ<u>เร</u>น<u>เ</u>ื่อ<u>ไป</u>หา น<u>าง</u>ส<u>ุ</u>ว<u>ร</u>ร<u>ณ</u>มา<u>ล</u>ี<u>แ</u>ส<u>ด</u>ง<u>ใ</u>ห<u>เ</u>น<u>ด</u>ึง<u>ส</u>ภ<u>า</u>พ<u>ฐ</u>า<u>น</u>ะ<u>ที่</u>ม<u>ั้ง</u>ค<u>ั้ง</u> <u>ร</u>ำ<u>ว</u>ย<u>ของ</u>อ<u>ุ</u>ศ<u>เร</u>น<u>ส</u>ม<u>ก</u>ับ<u>เ</u>็น<u>ก</u>ษ<u>ัต</u>ริ<u>ย์</u>และ<u>ส</u>ื่อ<u>ใ</u>ห<u>ท</u>ร<u>า</u>บ<u>ด</u>ึง <u>ร</u>ส<u>ัน</u>ย<u>ม</u>ของ<u>อ</u>ุ<u>ศ</u>เร<u>น</u>ว<u>า</u>เ<u>็น</u>เ<u>น</u>ผู้<u>ค</u>ว<u>า</u>ม<u>ป</u>ระ<u>ณี</u>ค<u>บ</u>ร<u>ร</u>จ<u>ใน</u>การ <u>แ</u>ต<u>ง</u>ก<u>าย</u>ม<u>า</u>ก<u>พ</u>อ<u>ส</u>ม<u>ค</u>ว<u>ร</u> <u>อ</u>น<u>ึ่ง</u> <u>ว</u>ัด<u>ถ</u>ุ<u>ภ</u>า<u>ษ</u>า<u>ค</u>ัง<u>ก</u>ล<u>า</u>ย<u>ัง</u> <u>ส</u>ะ<u>ท</u>อ<u>น</u>ใ<u>ห</u>ท<u>ร</u>า<u>บ</u>ด<u>ึง</u>อ<u>า</u>ร<u>ม</u>ค<u>ว</u>า<u>ม</u>ร<u>ู</u>ส<u>ี</u>ก<u>ของ</u>อ<u>ุ</u>ศ<u>เร</u>น<u>ไค่</u>เ<u>็น</u> <u>อ</u>ย<u>าง</u>ค<u>ี</u>ว<u>า</u> <u>ก</u>ำ<u>ล</u>ัง<u>มี</u>ค<u>ว</u>า<u>ม</u>ส<u>ุ</u>ข<u>เบ</u>ิก<u>บ</u>า<u>น</u>ใ<u>จ</u> <u>เพ</u>ระ<u>จะ</u>ไค่ <u>พ</u>ก<u>ับ</u>น<u>าง</u>อ<u>น</u>เ<u>็น</u>ที่<u>ร</u>ัก <u>จ</u>ึง<u>ไค่</u>แ<u>ต</u>ง<u>ท</u>ัว<u>อ</u>ย<u>าง</u>ว<u>ิ</u>จ<u>ิ</u>ต<u>ร</u>ง<u>ค</u>ง<u>า</u>m <u>เ</u>ื่อ<u>ส</u>ร<u>ำ</u>ง<u>จ</u>ุ<u>ค</u>ส<u>น</u>ใ<u>จ</u>ใ<u>ห</u>ก<u>ั</u>ย<u>ต</u>น<u>เ</u>อ<u>ง</u> <u>น</u>อ<u>ก</u>จ<u>า</u>ก<u>น</u>ี้<u>ก</u>ว<u>เ</u>ีย<u>ง</u>ไค่ <u>บ</u>ร<u>ร</u>ย<u>า</u>g<u>ึง</u>ล<u>ัก</u>ษ<u>ณ</u>ะ<u>การ</u>แ<u>ต</u>ง<u>ก</u>าย<u>ของ</u>ท<u>ัว</u>ล<u>ะ</u>ค<u>ร</u>อ<u>น</u> <u>ๆ</u> <u>ซ</u>ึ<u>ง</u> <u>เ</u>็น<u>ว</u>ัด<u>ถ</u>ุ<u>ภ</u>า<u>ษ</u>า<u>ที่</u>ส<u>ื่อ</u>ใ<u>ห</u>เ<u>อ</u>า<u>น</u>ไค่<u>ท</u>ร<u>า</u>บ<u>ด</u>ึง<u>บ</u>ุ<u>ค</u>ล<u>ิ</u>ก<u>า</u>พ <u>ร</u>ส<u>ัน</u>ย<u>ม</u> <u>และ</u>ส<u>ถ</u>า<u>น</u>ภ<u>า</u>พ<u>ของ</u>ท<u>ัว</u>ล<u>ะ</u>ค<u>ร</u>น<u>ั้น</u> <u>ๆ</u> <u>ไ</u>ว<u>เ</u>ม<u>อ</u>
— การ<u>แ</u>ต<u>ง</u>ก<u>าย</u>ของ<u>ส</u>ิน<u>ส</u>ุ<u>ม</u>ท<u>ร</u> <u>ส</u>อ<u>ค</u>ส<u>ัน</u>บ<u>เ</u>ล<u>า</u>ก<u>ะ</u>ร<u>ท</u>น<u>ก</u>ง<u>ย</u>ก<u>แ</u>ย<u>ง</u> <u>ช</u>ว<u>ย</u>จ<u>ัก</u>แ<u>จ</u>ง<u>จ</u>ี<u>บ</u>ว<u>าง</u>ไ<u>ว</u>ห<u>า</u>ง<u>ห</u>ง<u>ส</u> <u>ห</u>ัง<u>ฉ</u>า<u>ท</u>ิ<u>พ</u>ย<u>ข</u>ล<u>ิ</u>บ<u>ท</u>อง<u>ณ</u>ล<u>อง</u>อ<u>ง</u>ค <u>ก</u>ระ<u>ส</u>ัน<u>ท</u>ร<u>ง</u>ส<u>าย</u>ส<u>อ</u>ค<u>ท</u>ิ<u>ร</u>อ<u>ก</u>ร<u>ัก</u> <u>ใ</u>ส<u>ห</u>อย<u>ห</u>น<u>า</u>ค<u>า</u>ช<u>น</u>า<u>ย</u>ก<u>ระ</u>ท<u>น</u>ก <u>ช</u>า<u>ย</u>แ<u>ค</u>ร<u>ง</u>ป<u>ก</u>เ<u>ล</u>า<u>พ</u>ร<u>า</u>ย<u>ป</u>ล<u>าย</u>ส<u>ะ</u>บ<u>ั</u>ค <u>ค</u>า<u>ค</u>บ<u>ั</u>น<u>เ</u>ท<u>ง</u> <u>เป</u>ล<u>ง</u> <u>เม</u>ค<u>เพ</u>ธ<u>ร</u>ว<u>ิ</u>ท<u>น</u> <u>ป</u>ระ<u>จ</u>ง<u>จ</u>ัก<u>เจ</u>ีย<u>ระ</u>บ<u>า</u>ค<u>ต</u>า<u>ค</u>เ<u>ง</u>ิ<u>น</u>ง<u>า</u>m (สุนทรภู่ 2515 : 301)	
— การ<u>แ</u>ต<u>ง</u>ก<u>าย</u>ของ<u>น</u>าง<u>ว</u>า<u>ล</u>ี <u>มา</u>ฉ<u>ัก</u>ท<u>น</u>า<u>ท</u>า<u>ข</u>ม<u>ัน</u>ค<u>ิ</u>น<u>ส</u>อ<u>พ</u>อง <u>ใ</u>ห<u>ก</u>ส<u>บ</u>ร<u>อ</u>ง<u>ร</u>อย<u>ย</u>เ<u>็น</u>ไ<u>ม</u>มี<u>ร</u>อย	

วจนสาร	อวจนสาร
แล้ว เบิกกลีหิณมิไคมสัน <u>คินนํมันคํารำใหญ่ตั้งใจสอย</u> <u>นงสุหรักจกกลับจับตะบอย</u> ให้เรียบรอยแตรทักไชววัง (สุนทรภู่ 2515 : 345) รมะรีนพื้นไม้ใบชะอม <u>สระปทุมคามคาพฤษาสินธุ์</u> ----- <u>พิกลแกลแวงกระหม่อมใบ</u> <u>มะเฟืองไฟคุ่มตากคางเกี่ยว</u> <u>ถึงธารน้ำลำเนาภูเขาสูง</u> คุยเรื่องรุ่งรากับลายระบายเขียน (สุนทรภู่ 2515 : 340 - 341)	กวีบรรยายฉากป่าเขาลำเนาไพร ซึ่งเป็นสถานที่ที่นาง สวรรณมาลี และสินสมุทรจะพำนักร่วมกันอยู่ขณะบวช สภาพ แวดล้อมเหล่านี้ สื่อให้เห็นถึงความสงบร่มเย็น ความ สวยงามตามธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ไปทั่วพันธุ์ไม้นานาชนิดตามสภาพป่าของเมืองไทยในสมัยก่อนโดยทั่วไป จากสภาพแวดล้อมเช่นนี้ยังสะท้อนให้เห็นว่าบุคคลที่จะอาศัยอยู่ไ้จะต้องเป็นผู้รับสงบ รักธรรมชาติ และมีความสันโดษเป็นอย่างยิ่ง จึงเป็นการเหมาะสมที่นาง สวรรณมาลีและสินสมุทรจะมาพำนักร่วมกันในเพศบรรพชิต เพื่อบำเพ็ญพรต

7. ปฏิภาษา (Vocalics หรือ Paralanguage)

วจนสาร	อวจนสาร
กระทั้งไ้ให้เสียงเป็นแบบกาย แล้วกมกายเข้าไปหาทานอาจารย์ (สุนทรภู่ 2515 : 5)	เป็นปฏิภาษาที่เกิดจากศรีสุวรรณส่งเสียงเป็นสัญญาณ เพื่อให้อาจารย์พราหมณ์พรหมรู้ตัวก่อนจะเข้าไปหา แสดงถึงความเป็นผู้มีมารยาท และรู้จักกาลเทศะ ของศรีสุวรรณ

วันสาร	อวันสาร
พระแก่นกำ^๓คำ^๓คำ^๓หา^๓คาน^๓ ใครจะ^๓ราน^๓เหมือน^๓เช่น^๓นี้^๓ไม่มี^๓ถึง^๓ นาค^๓สูก^๓ไค^๓ทำ^๓ไม^๓มี^๓ง มา^๓เคล^๓ลาค^๓ลึง^๓โสม^๓ลุม^๓จู^๓ย^๓ชาย^๓ (สุนทรภู่ 2515 : 16)	พระอภัยมณี^๑แสดง^๑วาม^๑มดี^๑โกร^๑ชนาง^๑ผี^๑เสื้อ^๑อย่าง^๑มาก^๑ ถึง^๑กับ^๑ กาย^๑ออกไป^๑ เสียง^๑คำ^๑เป็น^๑ปริ^๑ภาษา^๑ที่^๑สื่อ^๑ถึง^๑อารม^๑ณ์^๑ออก^๑มา^๑ อย่าง^๑ซึก^๑แจ^๑ง อาจ^๑จะ^๑เป็น^๑การ^๑ตะ^๑โก^๑น เน^๑น^๑เสียง^๑หรือ^๑ กระ^๑แท^๑ก^๑เสียง^๑ เป็น^๑การ^๑เส^๑ริม^๑กับ^๑ถ้อย^๑คำ^๑ที่^๑พูด^๑ออก^๑ไป^๑
พร^๑า^๑หม^๑ณ^๑ห^๑ว^๑ เรา^๑ะ^๑รับ^๑คำ^๑ที่^๑ร่ำ^๑ลั^๑ง^๑ พ^๑ล^๑าง^๑ช^๑ม^๑ว^๑ง^๑นิ^๑เว^๑ศ^๑น^๑ป^๑ระ^๑เท^๑ส^๑ถ^๑า^๑น^๑ (สุนทรภู่ 2515 : 25)	เสียง^๑ห^๑ว^๑ เรา^๑ะ^๑เป็น^๑ปริ^๑ภาษา^๑ที่^๑สื่อ^๑ให้^๑ทร^๑า^๑บ^๑ถึง^๑อารม^๑ณ์^๑ ก^๑ว^๑า^๑ม^๑ร^๑ู้^๑ส^๑ึก^๑ของ^๑ห^๑ว^๑ เรา^๑ะ^๑ว^๑า^๑ก^๑ำ^๑ลั^๑ง^๑บ^๑ี^๑ก^๑ว^๑า^๑ม^๑ร^๑ู้^๑ส^๑ึก^๑ มี^๑อารม^๑ณ์^๑ซึ^๑น^๑ อารม^๑ณ์^๑เบ^๑ิก^๑บ^๑า^๑น หรือ^๑เป็น^๑เพ^๑ร^๑า^๑ะ^๑พ^๑อ^๑ใจ ถู^๑ก^๑ใจ^๑จะ^๑ไร^๑ส^๑ึก^๑อย่าง^๑
ค^๑า^๑เ^๑า^๑ห^๑ว^๑ห^๑ว^๑ เรา^๑ะ^๑ว^๑า^๑ว^๑ริง^๑อยู่^๑ บั^๑ญ^๑า^๑ก^๑ม^๑ี^๑ก^๑ม^๑ิ^๑ค^๑ค^๑ิ^๑ก^๑ไม่^๑เ^๑็น^๑ (สุนทรภู่ 2515 : 36)	ใน^๑เร^๑ื่^๑อง^๑นี้^๑ก^๑ิ^๑ไ^๑ด^๑บ^๑ร^๑ร^๑าย^๑ถึง^๑ป^๑ริ^๑ภาษา^๑ที่^๑เก^๑ิ^๑จ^๑า^๑ก^๑การ^๑ห^๑ว^๑ เรา^๑ะ^๑ ของ^๑ตัว^๑ละ^๑คร^๑ไ^๑ว^๑เ^๑ม^๑อ เ^๑ร^๑า^๑ะ^๑น^๑อ^๑ก^๑า^๑จ^๑จะ^๑สื่อ^๑ให้^๑ทร^๑า^๑บ^๑ถึง^๑ อารม^๑ณ์^๑และ^๑ค^๑ว^๑า^๑ม^๑ร^๑ู้^๑ส^๑ึก^๑แล^๑ว^๑ยัง^๑สื่อ^๑ให้^๑ทร^๑า^๑บ^๑ถึง^๑บุ^๑ค^๑ล^๑ิ^๑ก^๑า^๑พ^๑ ต^๑ล^๑อ^๑จ^๑น^๑อ^๑บ^๑ิ^๑ส^๑ย^๑ของ^๑ตัว^๑ละ^๑คร^๑ไ^๑ได้^๑เป็น^๑อย่าง^๑ก^๑ิ^๑ ด^๑ัง^๑ตัว^๑อย่าง^๑
พ^๑ว^๑ก^๑เ^๑า^๑น^๑ส^๑าว^๑ท^๑า^๑น^๑าง^๑ต^๑าง^๑ห^๑ว^๑ เรา^๑ะ^๑ ร^๑ู^๑ป^๑อ^๑เ^๑ล^๑า^๑ะ^๑น^๑าร^๑ัก^๑เป็น^๑น^๑ัก^๑ห^๑น^๑า^๑ (สุนทรภู่ 2515 : 255)	ค^๑ำ^๑ก^๑ล^๑อ^๑น^๑ค^๑อ^๑มา^๑ อ^๑น^๑ึ่ง^๑ ป^๑ริ^๑ภาษา^๑ที่^๑เก^๑ิ^๑จ^๑า^๑ก^๑เสียง^๑ห^๑ว^๑ เรา^๑ะ^๑น^๑ั้น^๑ ใน^๑บาง^๑ก^๑ร^๑ั^๑ง^๑ก^๑ิ^๑เ^๑า^๑ง^๑ค^๑อ^๑ก^๑ถึง^๑การ^๑ค^๑ล^๑ก^๑เ^๑ย^๑ี^๑ก^๑ห^๑ย^๑า^๑ม การ^๑ เ^๑ย^๑า^๑ะ^๑เ^๑ย^๑ การ^๑ร^๑ู^๑เ^๑า^๑ห^๑ัน หรือ^๑เพ^๑ื่อ^๑เป็น^๑การ^๑อ^๑ำ^๑พ^๑ร^๑าง
ส^๑ิน^๑ส^๑ม^๑ท^๑ร^๑พ^๑ิง^๑คำ^๑ห^๑ำ^๑ห^๑ว^๑ร^๑อ^๑ ล^๑ก^๑จะ^๑ข^๑อ^๑พ^๑ิง^๑พ^๑ระ^๑บ^๑า^๑ท^๑ว^๑า^๑ส^๑น^๑า^๑ (สุนทรภู่ 2515 : 280)	ก^๑ว^๑า^๑ม^๑ร^๑ู้^๑ส^๑ึก ทั้ง^๑น^๑ี^๑ย^๑อ^๑ม^๑ซึ^๑น^๑อยู่^๑กับ^๑ภ^๑า^๑วะ^๑การ^๑ส^๑ื่อ^๑ส^๑าร^๑และ^๑ และ^๑อ^๑ว^๑จ^๑น^๑า^๑ษา^๑อ^๑ื่น^๑ ๆ ที่^๑ไ^๑ช^๑ป^๑ระ^๑ก^๑อ^๑บ^๑ค^๑ว^๑ย
อ^๑ุ^๑ค^๑เร^๑น^๑พ^๑ิง^๑คำ^๑ห^๑ำ^๑ห^๑ว^๑ เรา^๑ะ^๑ พ^๑ระ^๑พ^๑ุ^๑ค^๑เพ^๑ร^๑า^๑ะ^๑พ^๑ร^๑ำ^๑ว^๑า^๑ว^๑ิ^๑ช^๑ฉ^๑า^๑ล^๑ย^๑ (สุนทรภู่ 2515 : 296)	
แ^๑ล^๑ว^๑ เ^๑ิน^๑พ^๑ล^๑าง^๑บ^๑น^๑พ^๑ล^๑าง^๑ตาม^๑ท^๑าง^๑ไป^๑ ค^๑น^๑อ^๑ะ^๑ไร^๑อย่าง^๑นี้^๑ไม่^๑มี^๑อ^๑าย^๑ (สุนทรภู่ 2515 : 29)	น^๑าย^๑ค^๑ำ^๑น^๑บ^๑น^๑กร^๑ณ^๑ี^๑ที่^๑ศ^๑ร^๑ี^๑สุ^๑ว^๑ร^๑ณ^๑และ^๑พ^๑ร^๑า^๑หม^๑ณ^๑ทั้ง^๑สาม^๑ค^๑น^๑ถู^๑ก^๑ พ^๑า^๑ค^๑ว^๑ไป^๑ไ^๑ด^๑ส^๑ว^๑น^๑ใน^๑ว^๑ัง^๑เม^๑ือ^๑ง^๑ร^๑ม^๑จ^๑ั^๑กร ป^๑ริ^๑ภาษา^๑ส^๑ื่อ^๑ให้^๑ทร^๑า^๑บ^๑ถึง^๑ ค^๑ว^๑า^๑ม^๑ร^๑ู้^๑ส^๑ึกของ^๑น^๑าย^๑ค^๑ำ^๑น^๑ว^๑า^๑ไม่^๑พ^๑อ^๑ใจ แ^๑ก^๑ไม่^๑ก^๑ล^๑า^๑เ^๑า^๑ง^๑ค^๑อ^๑ก

วันสาร	อวันสาร
เสียง<u>ซุบซิบ</u>กันไปไม่ไยยา ขยายกับตาฉัว เมียกอยเงี้ยวพัง (สุนทรภู่ 2515 : 31)	อย่างฉกฉาง คอยเกรงว่าจะพลอยมีความผิด การบน จึงเป็นการระบายความคับข้องใจทางหนึ่ง พราหมณ์ทั้งสามคนพูดคุยกับศรีสุวรรณ ขณะถูกคุมตัวอยู่ ในสวน ลักษณะเสียงที่เกิดจากการซุบซิบ เป็นปริภาษา ที่สื่อให้ยากับตากันเฝ้าสวนสงสัย เกรงว่าทั้งสี่คนจะ คิดหนี ทั้งนี้เพราะการซุบซิบเป็นอาการภาษาที่สื่อให้ ทราบว่ากลุ่มนั้นมีเรื่องสำคัญปรึกษากันโดยที่ไม่ต้องการ ให้ผู้อื่นล่วงรู้
ศรีสุวรรณกับสามพราหมณ์ที่เลี้ยง ไถยีนเสียง<u>อีกที</u>กันใกล้ กอยมอง เมียงตามของมัจฉารชย์ เห็นนางในนัยร้อยเที่ยวลอยนวล (สุนทรภู่ 2515 : 47)	นาง เณรพร้อมกวยที่เลี้ยงทั้งสี่คนและสาวใช้กำนัลใน พากันชมสวนส่งเสียงอีกทีก็ สื่อให้ศรีสุวรรณและพราหมณ์ ทั้งสามคนทราบว่าจะต้องมีคนมาและคงเป็นจำนวนมาก จึงเกิดความสนใจและแอบมอง อีกประการหนึ่ง เสียงอีกทีที่นั่นแสดงถึงความสับสนุนวาย คอยมีคน จำนวนมากนั่นเอง
พระกอดเข้าเฝ้าสร้อยละห้อยหวน จนหลง<u>กราว</u>ตบคำเป็นคำหวาน โอเจ้าแก้ว เณรายุพาพาล ไม่ส่งสารพิฆาตหรืออย่างไร (สุนทรภู่ 2515 : 50)	ศรีสุวรรณกล่าวถึงนาง เณรออกมาเป็นสำน่านำ นำเสียงที่เกิดจากการกราวตบคำ ประกอบกับถ้อยคำ ว่าพันสื่อให้ทราบถึงอารมณ์ที่เฝ้าสร้อย เคี้ยวคาย ตกอยู่ในห่วงแห่งความรัก ซึ่งศรีสุวรรณคงจะรักและ ลุ่มหลงในคัวนาง เณรมากทีเดียว
แล้วสรวลเสเฮฮา<u>ประสา</u>ชาย พระยิ้มพราดอายใจค้ายไม่เกย (สุนทรภู่ 2515 : 58)	เสียงเฮฮาเป็นปริภาษาที่แสดงออกถึงอารมณ์สนุกสนาน ที่ปล่อยความรู้สึกออกมาเต็มที่ โดยเฉพาะในหมู่ผู้ชาย ในที่นี้เกิดจากพราหมณ์ทั้งสามคนกำลังพูดจาหยอกล้อ

วันสาร	อวันสาร
พระบุตรที่รักวราทวาคว่า นี้ใครมาหาให้พี่หมากัว (สุนทรภู่ 2515 : 70)	ศรีสุวรรณ เกี่ยวกับผู้หญิงและความรัก ส่อให้ทราบถึง สัมพันธภาพของบุคคลทั้งสี่ว่ามีความสนิทสนมรู้จักกันมาก นางเกษรทวาคนางพี่เลี้ยงทั้งสี่คน ขณะที่กำลังถกเถียง กันอยู่ถึงเรื่องพวกพราหมณ์ ปรึกษาหารือให้ทราบถึงอารมณ์ โกรธจัดและรำคาญ ทั้งยังส่อให้เห็นถึงสถานภาพของ นางเกษรที่อยู่เหนือกว่าในฐานะ เป็นนายจึงมีอำนาจ ในการแสดงออกดังกล่า
ไอ้ลูกน้อยกลอยใจเจ้าแม่เอ๋ย กรรมเจ้าเคยสมสร้างแต่ปางไหน กษัตริย์อื่นหมิ่นแสนทกแดนไกร มาขอเจ้าทวาก็ไม่เป็นไมตรี (สุนทรภู่ 2515 : 73)	เป็นถ้อยคำรำพันของพระมารดานางเกษร ปรึกษา ที่เกิดจากการรำพัน แสดงออกถึงความรักใคร่ห่วงใย ส่งสารในตำราชีวิตาเป็นอย่างดี และแฝงไว้ด้วย ความโศกเศร้าอาดูร หวาดวิตก เนื่องจากว่าขณะนั้น ท้าวอุเทนกษัตริย์ชวายกกองทัพมาประชิดเมืองเพื่อแย่งชิง นางเกษรไปเป็นคู่ครอง เพราะท้าวทศวงศ์ไม่ยอม ยกให้แก่โดยค
ฝ่ายพระอนุษทรพี่เลี้ยง ไฉนเสียงกึกกักมาหนักหนา (สุนทรภู่ 2515 : 93)	กองทัพฝ่ายท้าวอุเทนกรีธาทัพเข้าสู่สนามรบเสียงกึกกัก แสดงถึงความเข้มแข็ง อีกheimของเหล่าทหาร ซึ่งมี เป็นจำนวนมาก เมื่อนางเกษรและพวกพี่เลี้ยงไฉน จึงเกิดความรู้สึกประหม่นพรั่นใจ คอยรอสงครามกำลัง จะเกิดขึ้นแล้ว และเกรงว่าฝ่ายตนซึ่งมีศรีสุวรรณเป็น แม่ทัพจะสู้ศึกไม่ได้ ดังคำกลอนที่บรรยายกิริยาอาการ ของนางเกษรว่า พระองค์สิ้นขวัญหนีดังตีปลา ภวานาอวยชัยให้เจ้าพราหมณ์ (สุนทรภู่ 2515 : 93)

วันสาร	อวันสาร
นางอ่านจบตบออกตกประหม่า <u>อนิจจา</u>พระทองของ<u>น้องเอย</u> (สุนทรภู่ 2515 : 105)	นางเกษราอ่านสารลาจากของศรีสุวรรณจนก็ตกใจและ อุทานออกมา เสียงอุทานสื่อให้ทราบถึงความรู้สึกสงสาร อาลัยอาวรณ์ไม่ยอมให้ศรีสุวรรณจากไป เพราะนางเอง ก็รักศรีสุวรรณเช่นเดียวกัน
กลองประโคม<u>ไตรสังข์</u>ประคังเสียง <u>เสนา</u>จะสำเนียงคนตรีปี่ไฉน มโหระทึกก็ก้องกังวาลของชัย <u>เสียง</u>หวนไหวแวนแวนทุกแค้นการ (สุนทรภู่ 2515 : 128)	กวีบรรยายถึงการประโคมบรรเลงดนตรี เนื่องในงาน อภิเษกสมรสของศรีสุวรรณ และนางเกษรา ปรีภษา อันเกิดจากเสียงดนตรีที่ดังกึกก้อง สื่อให้ทราบถึงบรรยากาศ ในงานว่า เปี่ยมไปด้วยความสุขหรรษา ครึกครื้น และเป็นที่ปลื้มปิติยินดีของทุกฝ่าย ในอีกแง่หนึ่งก็สะท้อน ให้เห็นว่าการจัดงานครั้งนี้จึงจะใหญ่โตหรูหราอย่าง สมพระเกียรติ
ลงกลิ้งเกลือก<u>เสื้อ</u>กายร้องไห้ไร <u>เสียงโฮโฮ</u>ก้อง<u>หอน</u>คูหา (สุนทรภู่ 2515 : 143)	นางผีเสื้อกลิ้งจากการสะเคาะเคราะห์ แต่ไม่พบ พระอภัยมณีก็ร้องไห้ด้วยเสียงอันดัง แสดงออกถึงความ เกรี้ยวโศกเสียใจเป็นอย่างยิ่ง และแผ่วไถ่ด้วยความรัก ความอาลัยที่มีต่อพระอภัยมณี อีกประการหนึ่ง สื่อให้ เห็นถึงบุคลิกภาพของนางผีเสื้อว่าไม่มีความสำรวม ขาคสัสมับัญญัติ ดังพฤติกรรมที่แสดงออกและส่งเสียง ร้องไห้เหมือนเด็ก ๆ
<u>กระโจมโจนโนโน</u>โนโลทร <u>คลื่น</u>กระดอนดาดดามสะท้านมา -----	ปรีภษาในที่นี้เกิดจากการเสนา คำเสนาอักษรของกวี ที่บรรยายพฤติกรรมของนางผีเสื้อ ขณะไล่ติดตาม พระอภัยมณี ปรีภษาสื่อให้เห็นถึงความมุกตะลุดคั่น

วิจารณ์สาร	อวิจารณ์สาร
พลาญโณโณจนกระโอมเสียงโกรมกรรม เข้าโฬพลาญคลุกคัสติไปพลาญ (สุนทรภู 2515 : 146, 149)	ความโกรธแค้นของนาง ซึ่งคงจะสร้างความตกใจ หวาดกลัวให้แก่พระอภัยมณีมากทีเดียว นอกจากนี้ ยังแสดงให้เห็นถึงความริบร้อนของนางที่จะตาม พระอภัยมณีให้ทัน
ตะคอกถามตามโมโหที่โกรธา ไยมีงพาวัวพรากมาจากกู ----- ตะคอกขู่คุกคามกำรามรน (สุนทรภู 2515 : 150)	นางผีเสื้อจับเงือกตายายที่พาพระอภัยมณีหนีได้ จึง ตะคอกขู่ถามถึงพระอภัยมณี ปรีภษาสื่อให้เห็นถึงความ ครุร้ายของนางยักษ์แฝงไว้ด้วยอารมณ์โกรธและเคียดแค้น ที่เงือกพาพระอภัยมณีหนีมา และในที่สุดนางยักษ์ก็ฆ่า เงือกทั้งสองคนนั้นตาย ดังคำกลอนว่า
	แล้วนางยักษ์หักขาฉีกสองแขน ไม่หายแค้นเกี้ยวกินสิ้นทั้งคู (สุนทรภู 2515 : 151)
ฝ่ายผีเสื้อเหลือโอกรโหลทละสิ่ง เสียงโฆงผิง เณโณณตะโกนัว (สุนทรภู 2515 : 153)	นางผีเสื้อตะโกนเรียกพระอภัยมณี ซึ่งหนีขึ้นไปหลบซ่อน อยู่บนเกาะแก้วพิสดารกับพระฤาษี ปรีภษาจากเสียง ตะโกนแสดงให้เห็นความปรารถนาอันแรงกล้าของนาง ที่จะพบพระอภัยมณีให้ได้ และเพื่อเป็นการเรียกร้อง วิงวอนให้พระอภัยมณีสงสารเห็นใจ ในอีกแง่หนึ่ง เป็นการแสดงออกถึงความโกรธและคับแค้นใจของ นางผีเสื้อที่ไม่สามารถเข้าไปใกล้เกาะนั้นได้ จึงต้อง ตะโกนเรียก เนื่องจากพระฤาษีเสกเวทย์มนต์ขัดขวางไว้ ดังที่กวีบรรยายไว้ว่า

วันสาร	อวันสาร
ฝ่ายแสนสาวท้าวนางในปรางค์มาศ ร้องหูกหาควีนั่งเข้าแก้ไข (สุนทรภู่ 2515 : 167)	เราลงเลขเสกทำไว้สำเร็จ ตั้งเชื่อนเพชรฤทธิไศยาใจไม่อาจไกล มันอยู่เขตทางหางหางเป็นไร ทำไมไค้นคคาเจ้าอย่ากลัว (สุนทรภู่ 2515 : 152)
คนกระจัดพลัดพรายบางวาววาว เสียงสรวลร้องอิงคะนึ่งไป (สุนทรภู่ 2515 : 200) เสียงซวบนารานตลาดกรีกกรากรอง มีขาวของแซกริบเอาวิบหาย (สุนทรภู่ 2515 : 232)	นางมณฑาเมสืท้าวสิริราชเจ้าเมืองฉลิกโคศร่าจน สลับไป เมื่อทราบว่าท้าวสิริราชหลงทางหายไปไหน ทำให้นางกำนัลในหึงหลายที่เข้าเฝ้าร้องหูกหาควีนั่ง แสดงถึงความตกใจและความโกลาหลในเหตุการณ์นั้น อนึ่ง เสียงร้องหูกหาควีนั่งในลักษณะนี้ของพวกนางสนม กำนัล และพวกญูหญิง กวีบรรยายไว้ให้เห็นเสมอ เป็นการสื่อถึงบุคลิกภาพท้าววิสัยญูหญิงว่ามักมีอารมณ์ อ่อนไหว ตกใจง่าย ดังกำกอลอนในตอนอื่นที่ยกมา
จะกล่าวถึงพระอภัยมณีนาง ก้องครุฑราชกุมารชาญสนาม หึกภาษาฝรั่งทั้งจีนจาม ราวกับลามพุกกลองทั้งสององค์ (สุนทรภู่ 2515 : 171)	พระอภัยมณีและสินสมุทรอาศัยอยู่กับพระฤาษีบนเกาะแก้ว พิศดาร พร้อมด้วยชาวต่างชาติอื่น ๆ อีกมากมาย จนทำให้ พระอภัยมณีและสินสมุทรพูดภาษาต่างชาติได้หลายภาษา อย่างกลองแกลว ปรึกษาหารือให้ทราบได้ว่าทั้งสององค์ คงอาศัยอยู่บนเกาะนี้เป็นเวลานานทีเดียว และไม่ได้ ปล่อยเวลาวางใจให้ว่างเลยไปโดยเปล่าประโยชน์ จึงฝึกหัด พูดภาษากับคนต่างชาติไปเรื่อย และด้วยความฉลาดหลักแหลม

วันสาร	อวันสาร
ภวานาอาคมให้ลมตี แล้ว เป่าเปลี่ยนเพลงวังเวงใจ ท่าแหวนกรวญว่าสาธิตาแก คำลงแล้วขวัญออนจะนอนไหน หนวนนำกางพรางพรมพนมไพร จะหนวใจสาธิตาทุกราตรี (สุนทรภู่ 2515 : 176)	ของทั้งสององค์จึงสามารถพูดได้อย่างที่หลายภาษา ในอีกแง่หนึ่งก็สื่อให้ทราบถึงสัมพันธภาพของบุคคล บนเกาะนี้ว่า มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เพราะต่างฝ่าย ต่างก็ตกอยู่ในสภาพเดียวกัน แสดงให้เห็นว่าเชื้อชาติ และศาสนานั้นไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อมิตรภาพเลย กวีถ่ายทอดเสียงปี่ที่สนสมุทร เป่าให้ผู้คนบนเกาะฟัง เป็น ถ้อยคำล่านำเพลงเศร้า โดยเปรียบเทียบกับนกสาธิตา ที่ไร้รังนอน เป็นการสื่อถึงความรู้สึกว่าเหว้าเดียวดาย ของคนเป่า คือ สนสมุทรและพระบิคา ตลอดจนคนฟัง ที่ตกอยู่ในสภาพเดียวกันขณะนั้น โดยเฉพาะนางสุวรรณมาลี ความไพเราะของเสียงปี่และท่วงทำนองเพลง เป็นปริภาษา ที่สื่อถึงบรรยากาศในขณะนั้นว่าคงจะเศร้าซึม วายหวิว วังเวง เหมือนถูกสะกดด้วยเสียงปี่ ในที่สุดต่างก็พากัน มอยหลับไป อีกประการหนึ่ง ความไพเราะของเสียงปี่ ยังสะท้อนให้เห็นความสามารถในเชิงดนตรีของสนสมุทรว่า เก่งเหลือตัว ซึ่งคงได้รับการถ่ายทอดวิชาความรู้จาก พระอภัยมณีพระบิดานั่นเอง
นิจจาเอ๋ยเคยเห็นอยู่เย็นเช้า จะแลเปล่าเปลี่ยวใจเมื่อผายผัน (สุนทรภู่ 2515 : 187)	พระอภัยมณีรำพันถึงนางเงือก เมื่อรู้ว่าจะต้องจากนางไป ในไม่ช้า น้ำเสียงที่กล่าวกว่าว่า นิจจาเอ๋ย สื่อให้ทราบถึง ความรู้สึกโศกเศร้าสลด แสงแว่กแว่กความอาลัย ทั้งนี้ ควบคู่กับความผูกพันที่แนบแน่น

วจนสาร	อวจนสาร
ผีเสื้อน้ำว่า <u>นิจจาเอย</u> ไม่เห็นเลยที่วักนั้นหนักหนา (สุนทรภู 2515 : 202) พระพิฆเนศวรพลา <u>วา</u> <u>นิจจาเอย</u> แตกอนเคยเคียงประโลมเจ้าโฉมฉาย (สุนทรภู 2515 : 203) พระราพลาทางองค์ทรงกันแสง ไอเสียแรงเกิดมา <u>นิจจาเอย</u> (สุนทรภู 2515 : 283)	ในเรื่องพระอภัยมณีนี้ก็มีที่ใช้คำว่า "นิจจาเอย" เพื่อเป็นการถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดของ ตัวละครให้ผู้อ่านทราบเสมอ ๆ ทั้งในคำกลอนต่อมา
ทำ <u>อึคคัชคั</u> ใจเข้าไลยาสน์ พระทนต์นางนังกวนนวลหง (สุนทรภู 2515 : 194)	เสียงอึคคัชคัเป็นปริภาษาที่แสดงถึงความซุนซ่อง ความโกรธ หรือรำคาญใจ ในที่นี้เกิดจากนางสุวรรณมาลี แสร้งทำ เพื่อสื่อให้สินสมุทรทราบว่านางไม่พอใจ กรณีที่สินสมุทร ทำตัว เป็นแม่สื่อแม่ชักให้พระบิดา
เข้าในห้อง เห็นองค์นางนงลักษณ์ ทำซบพักตร์ลงกับเพลาแผ้วรองให้ <u>สะอื้นว่า</u> <u>สาลักกระอักกระอ</u> นางตกใจจึงถามตามสงก (สุนทรภู 2515 : 196)	สินสมุทรแสร้งทำเป็นร้องไห้ส่งเสียงสะอื้นอีกสะอื้น เพื่อ สื่อให้นางสุวรรณมาลีทราบว่า ตนเองกำลังมีความทุกข์ เศร้าโศกเสียใจอย่างแสนสาหัสเพราะพระบิดาจะลาตาย เนื่องจากผิวกษัตริย์ที่นางสุวรรณมาลีไม่รับรัก
พิไรว่าพรว่า <u>คัย</u> <u>อาดิย</u> <u>สะอื้น</u> ให้ใจหายเสียคายนาง (สุนทรภู 2515 : 205)	ปริภาษาในลักษณะเช่นนี้ สื่อถึงอารมณ์เศร้าโศกของ กวนเรออกมาก็ค้นครั้นมาก กวนเรกับอาการภาษาใน วรรณคดี ก็จึงมักบรรยายไว้เสมอ เพื่อสื่ออารมณ์

วันสาร	อวันสาร
นางพิงค์คำสาทรทไอรส ยิ่งกำสรดสุดจะขึ้นสะอื่นไ้ (สุนทรภู่ 2515 : 210) พระพี่น้องสององค์สะอื่นไ้ ควยอาลัยไกลญาติเพียงซากสูญ (สุนทรภู่ 2515 : 289) นางครวญคร่ำรำไรไ้สะอื่น จนคึกคั่นเคื่อนฉวยเสี่ยงไ้ไข่น (สุนทรภู่ 2515 : 363)	ตัวละครให้ผู้อ่านได้ทราบถึงตัวอย่างคำกลอนต่อมา
แสกของรองประกาศปีศาจร้าย ทั้งภูติพรายพรังพร้อมเข้าล้อมฉัว ----- ทั้งฟารองกองกระหิมเสี่ยงกริมกรีน นางกัทนบคัมภีร์กำลังมนต์ (สุนทรภู่ 2515 : 204)	นางผีเสื้อตะโกนสั่งให้ลูกน้องล้อมจับพระอภัยมณี ซึ่งเรือแตกหนีไปอยู่เชิงเขาบนฝั่งแห่งหนึ่ง ปรีภานาสื่อให้เห็นถึงความดูรายนากลับ และความเป็นผู้มีอำนาจในมวลหมู่ปีศาจของนางยักษ์ ส่วนเสียงฟารองก็กักก้องนั้นแสดงถึงอำนาจอิทธิฤทธิ์ของนางยักษ์ที่คลั่งบันดาลให้เกิดอาเพศของปรากฏความกรันคร่ำให้กับผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์นั้นยิ่งหนัก
ตะโกนเรียกสินสมุทรจนสุดเสียง เงียบสำเนียงนิกพวันพระขวัญหาย (สุนทรภู่ 2515 : 215)	นางสุวรรณมาลีร้องเรียกสินสมุทรควยเสียงอันดัง เมื่อลูกโจรสลัดทั้งสามถามปรีภานาสื่อให้ทราบว่านางตกใจอย่างสุดขีดแผ่วไ้ควยความเกลียดกลัวและชิงชังโจรสลัดอย่างมาก นอกจากนี้ยังสื่อให้เห็นว่านางเป็นหญิงที่รักนวลสงวนตัวไม่ยอมให้ชายใดมาล่วงเกินไ้กาย ๆ

วันसार	อวันसार
สินสมุทรสุดแสนแสนสร้ง ขึ้นเสียงกัง เกือกควาของทอง (สุนทรภู 2515 : 218)	ปรีชาในทีนี้สื่อให้ทราบถึงอารมณ์โกรธจัดของสินสมุทร เมื่อรู้ว่าโจรสลัดลักพาตัวพระมารดาเลี้ยง ดังถ้อยคำ ที่เสริมกับปรีชาว่า ตัวเป็นกาบาประสงฆ์ซึ่งหงส์ทอง จะไปตองเสียให้สมอารมณ์มัน (สุนทรภู 2515 : 218) ในอีกแง่หนึ่ง ปรีชาดังกล่าวยังสื่อให้เห็นถึงความรัก ความห่วงใยในตัวพระมารดาเลี้ยงมาก
พอได้ยินเสียงปืนดังกรีนกริก อีกทีทองชลาสุธาไหว ในเที่ยงคืนคืน เรียงกันเพรียกไป ตานายใหญ่ลงมายังฝั่งคงคา (สุนทรภู 2515 : 231)	เสียงปืนจากเรือกองโจรซึ่งสินสมุทรคุมกำลังมามุ่งสู่เมือง หนาคานกรุงมจักร สื่อให้พวกนายคานและชาวเมือง ทราบว่ากำลังจะมีศัตรูเข้ามารุกราน ทำให้ทุกคนต่างก็ ตกใจร้อง เรียงกันเพื่อให้อำนาจ
* * * กุกกุกกุกกุกกุกกุกกุก เมื่อกลัวยายโยทะนงมาสงกรม (สุนทรภู 2515 : 241)	สินสมุทรพบกับศรีสุวรรณเมื่อรบชนะและจับตัวไว้ได้ น้ำเสียงแสดงถึงการ เยาะเย้ยเหยียดหยามเมื่อเห็น ศรีสุวรรณร้องไห้ ทำให้สินสมุทรเข้าใจว่าเป็นเพราะ กลัวยาย แต่ความจริงแล้วศรีสุวรรณร้องไห้เพราะหวาดกลัว ถึงพระอภัยมณีพระเชษฐา เนื่องจากสังเกตเห็นหน้าตา สินสมุทรคล้ายพระอภัยมณีมาก
ขอละอะพลอดออกเสียงสำเนียงแจ้ว พระเจาปามาแล้วอย่าไปไหน (สุนทรภู 2515 : 257)	เป็นน้ำเสียงของอรุณรัสมิ์ที่พบกับพระเจาปา กือ นาง สุวรรณมาลี สื่อให้เห็นกิริยาท่าทางวอกแวก ออเซาะ อย่างไรก็ถึงสา ตามนิสัยของเด็กผู้หญิง และสะท้อน

วันสาร	อวันสาร
นางอรุณทุลเถียง<u>สำเนียงแจ้ว</u> เจ้าป่าชวนฉันทแลวอย่าฝากฝัง (สุนทรภู่ 2515 : 263) นางอรุณทุลเถียง<u>เสียงฉอฉนอก</u> ฉันทไม่ทอดทิ้งพระองค์อย่าสงสัย (สุนทรภู่ 2515 : 263)	ให้เห็นสัมพันธ์ภาพระหว่างป่ากับหลานคู่นี้ว่า รักใคร่ สนิทสนมกันมาก นอกจากนี้ยังสื่อให้เห็นบุคลิกภาพของ อรุณรัศมีว่าเป็นเด็กช่างพูด มีอารมณ์ร่าเริง แจ่มใส กล้ากลอนที่กว๊มบรรยายให้เห็นหลายตอน

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวិเคราะห์อวัจนสารในวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณี มีสาระสำคัญสรุปได้ดังนี้

ความมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อศึกษาถึงลักษณะและประเภทของอวัจนสารในเรื่องพระอภัยมณี
2. เพื่อศึกษาพิจารณาและตีความอวัจนสารเหล่านั้นในแง่สังคมและวัฒนธรรม

ผลของการศึกษาวิเคราะห์

ผลการศึกษาวิเคราะห์อวัจนสารในเรื่องพระอภัยมณี ปรากฏว่ามีการสื่อสารเชิงอวัจนะ โดยใช้อวัจนสารทั้งเจ็ดประเภท คือ เทศภาษา กาลภาษา เนตรภาษา สัมผัสภาษา อาการภาษา วัตถุภาษา และปริภาษา ซึ่งอวัจนสารเหล่านี้ส่วนใหญ่จะมีอยู่ในบทบรรยายและบทพรรณนา อันเป็นรายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับการดำเนินเรื่อง ฉาก สภาพแวดล้อม ตลอดจนอุปนิสัยและบุคลิกลักษณะของตัวละครที่กล่าวถึงอย่างกว้างขวาง ส่วนในบทสนทนานั้นปรากฏอยู่บ้างพอสมควร ดังผลการศึกษาวิเคราะห์ต่อไปนี้

1. เทศภาษา (Proxemics)

เทศภาษาในเรื่องพระอภัยมณีเกิดจากการบรรยายของกวีเกี่ยวกับการวางตัวระหว่างบุคคล (ตัวละคร) ขณะสื่อสารกันอาทิ ตำแหน่งที่อยู่ของตัวละคร ระยะทางหรือความใกล้ชิดของตัวละคร รวมทั้งการกำหนดและเลือกใช้สถานที่ในการสื่อสาร ซึ่งเทศภาษาดังกล่าวนี้อาจให้ทราบถึงสัมพันธภาพ สถานภาพ และบทบาทของตัวละคร

2. กาลภาษา (Chronemics)

กวีบรรยายถึงกาลภาษาเพื่อการดำเนินเรื่องหรือเพื่อบอกถึงช่วงเวลาของเหตุการณ์ต่าง ๆ ในเรื่องพระอภัยมณี กวีใช้การประมาณโดยบรรยายรวม ๆ ว่า ยามเช้า ยามเย็น กลางคืน ยามรุ่ง หรือระบุช่วงเวลาแน่นอนเป็น สามวัน เจ็ดวัน หนึ่งเดือน สี่ปี เก้าปี ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างบรรยากาศให้สมจริง และกาลภาษาดังกล่าวให้ทราบถึงสัมพันธภาพระหว่างตัวละคร กิจวัตร

ประจำวัน ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดบางประการ ซึ่งผู้อ่านจะทราบได้จากเวลาและช่วงเวลาที่ตัวละครใช้สื่อสารกัน

3. เนตรภาษา (Oculistics)

เป็นการสื่อสารโดยใช้สายตาเป็นสื่อ ในเรื่องนี้ก็บรรยายถึงเนตรภาษา เพื่อสื่อถึงอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดของตัวละคร เช่น ความรัก ความเศร้าโศก ความกลัว ความโกรธแค้น และที่มีปรากฏมากที่สุด ก็คือ เนตรภาษาที่แสดงออกถึงความเศร้าโศกเสียใจ

4. สัมผัสภาษา (Haptics)

สัมผัสภาษาในวรรณคดีเกิดจากการบรรยายของกวีเกี่ยวกับพฤติกรรมตอบสนองซึ่งกันและกันของตัวละครที่ใช้ส่วนต่าง ๆ ของร่างกายสัมผัสกัน เพื่อแสดงออกถึงอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด และสัมพันธภาพระหว่างบุคคล ในเรื่องพระอภัยมณีสัมผัสภาษาส่วนมากแสดงออกถึงความรัก ความสงสาร

5. อาการภาษา (Kinesics)

เป็นวจนสารที่ปรากฏในเรื่องพระอภัยมณีมากกว่าวจนสารประเภทอื่น ๆ ซึ่งกวีได้บรรยายอาภัพกิจวิริยาและพฤติกรรมของตัวละครไว้อย่างละเอียดแทบทุกตอน เพื่อสื่อถึงอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดในรูปแบบต่าง ๆ ของตัวละคร และยังแสดงให้เห็นถึงสัมพันธภาพ สถานภาพ และบทบาทได้อย่างชัดเจน

6. วัตถุภาษา (Objectics)

ในเรื่องพระอภัยมณี กวีบรรยายถึงวัตถุภาษาเกี่ยวกับฉาก สภาพแวดล้อม สิ่งของ เครื่องใช้ของตัวละคร โดยเฉพาะในด้านการแต่งกายมีปรากฏมากที่สุดและโดยละเอียด วัตถุภาษาเหล่านั้นจะสื่อให้ทราบถึงบุคลิกภาพของตัวละคร ค่านิยม รสนิยม และประเพณีวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ

7. ปริภาษา (Vocalics หรือ Paralanguage)

ปริภาษาที่ปรากฏในเรื่องนี้เกิดจากการบรรยายของกวีเกี่ยวกับลักษณะท่าทีและน้ำเสียงของตัวละครขณะสื่อสารกัน และส่วนใหญ่จะอยู่ในบทสนทนาเป็นการแสดงออกถึงอารมณ์ ความรู้สึก ตลอดจนบุคลิกภาพของผู้พูด ส่วนปริภาษาที่เกิดจากการเล่นคำเล่นอักษรนั้นมีปรากฏบ้างเป็นส่วนน้อย

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาวิเคราะห์พบว่า มีสิ่งที่น่าสนใจควรแก่การศึกษาพิจารณาดังต่อไปนี้

1. อัจฉินสารมักจะใช้ควบคู่กับวจนสารเสมอ อาจเป็นในลักษณะซ้ำกัน แทนกัน แย้งกัน หรือเสริมกัน ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่าวจนสารมีความสำคัญพอ ๆ กับวจนสารและเป็นสิ่งซึ่งช่วยให้การสื่อสารมีความชัดเจนยิ่งขึ้น
- ✓ 2. ความหมายของอวจนสารและวจนสาร ย่อมขึ้นอยู่กับความเคยชิน สภาพแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรมของบุคคลแต่ละกลุ่มที่ใช้สื่อสารกัน คนต่างสังคม ต่างวัฒนธรรม ย่อมจะเข้าใจความหมายหรือตีความแตกต่างกันไปได้
3. อัจฉินสารในแต่ละประเภทมีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกันเมื่อมีการสื่อสารเช่นเดียวกับอวจนสารและวจนสาร ซึ่งมักจะใช้สื่อสารควบคู่กันไป
- ✓ 4. คนเราใช้อัจฉินสารเพื่อการสื่อสารอยู่ตลอดเวลา และอาจใช้พร้อม ๆ กันหลายประเภท ทั้งนี้อาจจะเป็นไปด้วยการจงใจหรือไม่รู้ตัวก็ได้ ดังนั้น ถ้าคนเราได้ศึกษาเกี่ยวกับอวจนสารอย่างจริงจังแล้ว ย่อมจะเป็นประโยชน์ซึ่งช่วยในการสื่อสารได้เป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะ

1. ควรจะได้มีการนำหลักการการสื่อสารเชิงอวัจนะไปใช้ในการศึกษาวิเคราะห์วรรณคดีหรือวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น
2. ในการอ่านหรือศึกษาวรรณคดี ผู้อ่านควรคำนึงถึงอวัจนสารด้วย เพื่อจะได้เกิดความรู้ความเข้าใจ และเข้าถึงอรรถรสในวรรณคดีเรื่องนั้น ๆ อย่างลึกซึ้ง
3. ในด้านการเรียนการสอนวรรณคดีและวรรณกรรม ครูผู้สอนควรจะได้้นำหลักการการสื่อสารเชิงอวัจนะดังกล่าว ไปใช้ตีความประกอบเนื้อหาเพื่อเสริมความรู้ความเข้าใจแก่นักเรียน และ เป็นการสัมพันธ์เนื้อหาของวรรณคดีกับศิลปวัฒนธรรมแขนงอื่น ๆ

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- ✓ กำชัย ทองหล่อ หลักภาษาไทย พิมพ์ครั้งที่ 4 รวมสำส่น 2515, 754 หน้า
- ✓ กุหลาบ มัลลิกะมาส วรรณคดีวิจารณ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2520, 149 หน้า
- จันทร์จิรายุ รัชนี้, ม.จ. ผู้รวบรวม นิทานเก่ากลอนสุนทรภู่ โดย พ.ณ.ประมวลมารค
(นามแฝง) แพรพิทยา 2515, 619 หน้า
- ✓ เจตนา นาควัชร ทฤษฎีเบื้องต้นแห่งวรรณคดี โรงพิมพ์พิมพ์เนศ 2521, 135 หน้า
_____ "วรรณคดีวิจารณ์และการศึกษาวรรณคดี" วรรณไวทยาการ หน้า 1 - 53 สภาคม
สังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย 2514
- ✓ ฉลวย พร้อมมูล ปัญหาในการเรียนการสอนวรรณคดีอังกฤษ ในวิทยาลัยวิชาการศึกษา
ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร 2516, 124 หน้า อักสำเนา
- ชลธิรา สัตยวธนา การนำวรรณคดีวิจารณ์แนใหม่แบบตะวันตกมาใช้กับวรรณคดีไทย
ปริญญานิพนธ์ อ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2513, 212 หน้า อักสำเนา
- ชิต บุรทัต สามัคคีเภทคำฉันท์ โรงพิมพ์คุรุสภา 2495, 52 หน้า
- ณรงค์ศักดิ์ จันทร์นวล "การสื่อความหมายโดยไม่ใช้ถ้อยคำ" วารสารมนุษยศาสตร์
1 : 13 - 16 มกราคม - เมษายน 2520
- คำทรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา ชีวิตและงานของสุนทรภู่ คลังวิทยา
2513, 543 หน้า
- ✓ ตูย ชุมสาย, ม.ล. วรรณกรรมพินิจเชิงจิตวิทยา ไทยวัฒนาพานิช 2516, 163 หน้า
- ✓ ทองเครือ เกษมสุวรรณ "ลักษณะของวรรณคดี" ศูนย์ศึกษา 4(11) : 29 - 30
พฤศจิกายน 2507
- นิพนธ์ อินสิน ความขัดแย้งในวรรณกรรมสามเรื่องของสุนทรภู่ ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2520, 226 หน้า อักสำเนา
- ✓ บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ม.ล. "หัวเลี้ยววรรณคดีไทย" วรรณไวทยาการ หน้า 55 - 157
สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย 2514
- _____ วิเคราะห์สวรรณคดีไทย ไทยวัฒนาพานิช 2517, 266 หน้า

ปรมาณูศิขรินรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระ ลิลิตตะเลงพ่าย ศิลปাবรรณการ 2500,
157 หน้า

ประมวล คึกกิ้นสัน ทฤษฎีจิตวิทยาว่าด้วยบุคลิกภาพ วิทยาลัยวิชาการศึกษา มหาสารคาม 2515,
126 หน้า

✓ ประสิทธิ์ กาพย์กลอน การศึกษารายไทยตามแนวภาษาศาสตร์ ไทยวัฒนาพานิช 2516,
237 หน้า

_____ ภาษาทวิ : การวิจัยและการวิจารณ์ ไทยวัฒนาพานิช 2516, 238 หน้า

เปลื้อง ณ นคร เล่าเรื่องพระอภัยมณี โดย นายคำรา ณ เมืองใต้ (นามแฝง) ไทยวัฒนาพานิช
2509, 430 หน้า

✓ พรทิพย์ ภัทธรวีก "การใช้คำ" การใช้ภาษา หน้า 1 - 62 คีตนิคสยาม 2521

พระมหามนตรี (ทรัพย์) ระเคนสันโค พิมพ์ครั้งที่ 2 ศิลปাবรรณการ 2514, 260 หน้า

พระเสด็จสุเรนทราธิบดี, เจ้าพระยา สมบัติยศ โรงพิมพ์กุสุสภา 2505, 97 หน้า

✓ พุทธยอกฟ้าจุฬาโลก, พระบาทสมเด็จพระ รามเกียรติ์ ศิลปাবรรณการ 2512, 1223 หน้า

พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ บทละครนอกรวม 6 เรื่อง พิมพ์ครั้งที่ 6

บรรณการ 2513, 711 หน้า

✓ _____ โอเณา องค์การคำของกุสุสภา 2510, 280 หน้า

มหาเวสสันดรชาดก ฉบับ 13 กัณฑ์ พิมพ์ครั้งที่ 12 องค์การคำของกุสุสภา 2506, 416 หน้า

✓ ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม

2510, 1053 หน้า

วนิดา ลิกขิตกันทิมา การศึกษามโนภาพของสุนทรภูตามหลักจิตวิทยา ปริญญาโท กศ.ม.

วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร 2517, 375 หน้า อัดสำเนา

วิทย์ สีวะศรียานนท์ วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ แพร่พิทยา 2518, 284 หน้า

ศิลปากร, กรม เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ศิลปাবรรณการ 2513,

1085 หน้า

✓ ศรีเรือน แก้วกังวาน จิตวิทยาฝ่ายภาษา แพร่พิทยา 2519, 133 หน้า

- ✓ สมพิศ เพียรเลิศ อวัจนสารในนวนิยายของเฮมิงเวย์ เรื่อง The Old Man and the Sea
 ปริญฐานิพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2521, 132 หน้า อักษรย่อ
- ✓ สานิต ยมาภย์ การสื่อสารเชิงอวัจน เอกสารประกอบคำบรรยายการสัมมนาวรรณคดีไทย
 1 - 3 สิงหาคม 2520 กองวรรณคดีประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ
 13 หน้า
- สิทธิฯ พินิจกุล และนิตยา กาญจนวรรณ ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย พิมพ์ครั้งที่ 2
 กทม. 2520, 459 หน้า
- สุนทรภู่ ประชุมนิราศสุนทรภู่ พิมพ์ครั้งที่ 2 กรมศิลปากร 2501, 210 หน้า
- _____ พระอภัยมณี ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ศิลปাবรรณาคาร 2515, 1301 หน้า
- _____ สุภาวดีสอนหญิง ศิลปাবรรณาคาร 2516, 162 หน้า
- สุนีย์ แจ่มใจธรรม บุคคลและเหตุการณ์ที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรมของสุนทรภู่
 ปริญฐานิพนธ์ กศ.ม. วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร 2516, 239 หน้า อักษรย่อ
- สุพัตรา สุภาพ สังคมและวัฒนธรรมไทย ไทยวัฒนาพานิช 2518, 182 หน้า
- ✓ สุมิตร คุณานุกร ภาษาท่าทาง โรงพิมพ์ชวนพิมพ์ 2520, 377 หน้า
- ✓ สุวรรณ เกรียงไกรเพ็ชร พระอภัยมณี : การศึกษาเชิงวรรณคดีวิจารณ์ สมาคมห้องสมุด
 แห่งประเทศไทย กรุงเทพมหานคร พิมพ์ 2518, 399 หน้า
- เสถียร จันทิมาธร คนเขียนหนังสือ ประพันธ์สาส์น 2517, 254 หน้า
- โสภา ชูพิกุลชัย และ อรทัย ชื่นมนุญย์ จิตวิทยาสังคม มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2518, 237 หน้า
- อเนกานราชชน, พระยา การศึกษารายไทยในแง่วรรณศิลป์ เสฐียรโกเศศ (นามแฝง)
 ราชบัณฑิตยสถาน 2507, 176 หน้า
- _____ นิรุกติศาสตร์ (ภาค 1) พิมพ์ครั้งที่ 4 ราชบัณฑิตยสถาน 2523, 141 หน้า
- อุบทิศศิลปสาร, พระยา คำประพันธ์บางเรื่อง โรงพิมพ์มหาคไทย 2509, 158 หน้า
- Birdwhistell, Ray L. Introduction to Kinesics. Louisville,
 University of Louisville Press, 1952.
- Brochtrup, William Arthur. "Nonverbal Behavior as Related to
 Teaching Effectiveness, Attitude and Teacher Education,"
Dissertation Abstracts International. 35(3) : 5769-A, March,
 1975.

- Brooks, Nelson. Language and Language Learning. 2nd ed., New York, Harcourt, Brace and World, Inc., 1964. 300 p.
- Burgoon, Michael. Approaching Speech Communication. New York, Holt, Rinehart and Winston, 1968. 404 p.
- Deets, Carol Anne. "Nonverbal Communication Emotion," Dissertation Abstracts International. 132(11) : 6187-A, May, 1972.
- Exline, Ray V. "In Body Language," Body Language. p. 15 - 21, Philadelphia, M. Evans and Co., Inc., 1970.
- Fast, Julius. Body Language. Philadelphia, M. Evans and Co., Inc., 1970. 305 p.
- Fried, Ernest S. "The Impact of Nonverbal Communication of Facial Affect on Children's Learning," Dissertation Abstracts International. 32(10) : 3907-A, April, 1976.
- Fujimoto, Edward Kunio. "The Comparative Communication Power of Verbal and Nonverbal Symbols," Dissertation Abstracts International. 32(7) : 4152-A, January, 1972.
- Geizer, Ronald Stanley. "International Context and the Perception of Nonverbal Dyadic Communication," Dissertation Abstracts International. 32(11) : 6584, May, 1972.
- Guldager, Virginia. "The Relationship of Object Language to Nonverbal Behavior in Deaf Blind Children," Dissertation Abstracts International. 33(2) : 636-A, August, 1972.
- Hall, Edward T. Silent Language. New York, Doubleday and Co., 1959. 508 p.
- Klineberg, Otto. "Emotional Expression in Chinese Literature," Journal of Abnormal and Social Psychology. 389 : 517 - 520, 1938.
- McCroskey, James C. An Introduction to Rhetorical Communication. New Jersey, Englewood Cliffs, Prentice-Hall Inc., 1968. 282 p.
- Ortega Y. Gasset, Jose. Man and People. New York, W.W. Norton and Co., 1957. 217 p.
- Reynolds, John Stephen. "A Study of Nonverbal Communication as Related to three Educational Administration Situation," Dissertation Abstracts International. 32(11) : 6066 - 6077A, May, 1972.

Richards, Ivor Armstrong. Practical Criticism : A Study of Literary Judgement. London, Routledge and Kegan Paul, 1925. 370 p.

Tafalo, Rosemary Joan. "Body, Head and Limb Cues, Physical Distance and Sese of Dyad as Factors in the Nonverbal Communication of a Diseposition to Froum or Avoid Forming a Friendship," Dissertation Abstracts International. 37(7) : 3684-B, January, 1970.

Wachlel, P.L. "An Approach to the Study of Body Language in Psychotherapy," Psychotherapy. unpaged, August, 1967.

Wardhaugh, Ronald. Introduction to Linguistics. New York, McGraw-Hill Book Company Inc., 1972. 375 p.